

Man får nästan svindel

BOKSTART

Jämtland Härjedalen
och Västernorrland

Grundkonceptet för Bokstart

Modellen för Bokstart, så som den utvecklats i Danmark och använts i de fem nationella pilotprojekten i Sverige, utgår från hembesök hos nyblivna föräldrar. Familjen får ett vykort med information om besöket, och om inget annat överenskommits knackar Bokstartarna på dörren vid det utsatta klockslaget. De flesta arbetar två och två, av flera skäl, men inte minst för att kunna reflektera och utvärdera besöket efteråt.

Det första besöket sker när barnet är 6 månader, och målsättningen är att återvända till familjen när barnet är 1 respektive 1,5 år. Den sista träffen kan med fördel förläggas till det lokala biblioteket.

Vid besöket överlämnas en bokgåva bestående av tre böcker, utvalda för att passa barnets ålder. Bokstartarna informerar muntligt om språkutveckling och läsning för små barn, och visar gärna praktiskt hur det kan gå till att läsa högt eller rimma och ramsa med barnet. Skriftligt informationsmaterial på familjens modersmål lämnas också över, men den personliga kontakten är av stor betydelse!

Det är viktigt att poängtera att böckerna ska användas, och att man lika gärna kan prata om bilderna, peka och leka – och att det egna modersmålet alltid är det viktigaste kommunikationsspråket. Besöket kan ta upp emot en timme om föräldrar och barn är intresserade. I såväl Danmark som södra Sverige valde man att inrikta insatserna på familjer i socioekonomiskt utsatta områden. I Jämtland Härjedalen och Västernorrland har man valt en annan inriktning. Se mer om detta i rapporten.

Man får nästan svindel

BOKSTART

Jämtland Härjedalen
och Västernorrland

© Region Jämtland Härjedalen och Region Västernorrland

Foto, omslag: Sara Norling

Foto: Sara Norling, Daniel Håkansson

Illustrationer: Stina Wirsén, Pia Niemi

Grafisk form: Annica Nordin/Periferi film o. form

Tryck: Daus Tryckeri AB, Östersund 2019

ISBN 978-91-519-1689-7

INNEHÅLL

Inledning 5

RAPPORTEN

Bokstart i glesbygd. Region Jämtland Härjedalen – om projektet och dess resultat 7

Varför Bokstart? 7

Projektets syfte 10

Bokstart – så här har vi gjort 11

Våra förutsättningar 11

Ekonomi och tid 12

Bokstart i siffror: 1076 besök till 640 familjer 13

Bokstartarna – viktigast av allt 16

En lärande process – regionala utbildningar
och träffar 18

Barnen – vilka urval? 19

Mammor, pappor, syskon och släktingar 21

Samarbete med BVC och Öppen förskola 22

Framgångar och utmaningar 24

Framgångsfaktorer 25

Hembesöket som metod – ett tema med
variationer 25

Stötta utan pekpinnar 27

Glesbygdsfaktorn 29

Regionalt projekt med stor frihet 30

Nationellt pilotprojekt 31

Utmaningar 32

Ny roll – ny metod 32

Språk och kommunikation 34

Resor och väder 36

Har vi kunnat göra skillnad? 37

Vad har vi lärt oss av Bokstart? 39

Sänka trösklarna – till biblioteket och
läsningen 41

Bokstart som ett sätt att arbeta mer upp-
sökande 42

Framtiden 44

Enkät till deltagande föräldrar i Jämtland Härje-
dalen – resultat och diskussion 47

Hur gick det då? 47

Kontakten med Bokstartare 48

Läsning och språkutveckling 51

Bokstart för asylsökande. Region Västernorrland – om projektet och dess resultat 55

Varför Bokstart? 55

Fakta 57

Projektets syfte 58

Bokstart – så här har vi gjort 59

Förberedelser 59

Bokstartsmötet 60

Att förankra Bokstart 63

Bokstart i siffror: 507 besök till 261 familjer 66

Så tyckte familjerna 68

Framgångsfaktorer 76

Utmaningar 78

Nuläge och framtid 79

ATT BOKSTARTA

Hur göra Bokstart? 85

Bokstart i Jämtland Härjedalen – Hur kan ett hembesök gå till? 85

Loggböckerna berättar: 88

”Man får nästan svindel när man tänker på vad Bokstart kan betyda” – Bokstart i Strömsund 92

Bokstartskassen 94

Från projekt till ordinarie verksamhet 97

”Som projekt har det varit en framgångssaga” – Bokstart ur ett chefsperspektiv 98

Enkelt, smidigt och med stort förtroende 98

Wow, här pratar vi samhällsförändring på hög nivå 100

Nära läsning – en framtidssatsning 101

”Jag tänkte wow, vilken lyx!” – Tre föräldrar som mött Bokstart 103

Böckerna ska användas och slitas 104

Vad har då Bokstart betytt för familjerna? 106

Bokstart i Västernorrland – Att möta asylsökande och nyanlända 109

Att skapa kontakt 111

Loggböckerna berättar: 113

Familj F7 115

”Jag visste inte att det fanns böcker för så små barn” 118

Boken öppnar dörrar 119

Familj F120 120

Avslutning 124

Tips till dig som ska Bokstarta 125

Före besöket 125

Under besöket 127

Efter besöket 128

Lästips 129

Vägen till Bokstart. Cay Corneliuson berättar 130

Bookstart i England 132

Ett, tu, tre har Julia byggt ett språk! – om de små barnens språkutveckling. Astrid Frylmark 135

Första halvåret – skapa kontakt 135

Andra halvåret – undersöka världen 137

Ett år – ett ljus i tårtan 138

18 månader – Julia tvärtemot 139

Två år – prata på och leka bredvid 140

Tre år – grunden är lagd 141

Bokstart – vad vi läser. Anna Hällgren 143

Böcker för de allra minsta 0–1 år 143

Böcker för 1–2 år 146

Böcker för 2–3 år 148

Tips till dig som ska välja böcker 151

Staden där vi läser för våra barn – en mobilisering för jämlikhet där alla kan bidra. Malin Omland 152

Att läsa och berätta tillsammans – en investering för samhället 153

Socioekonomi påverkar tidigt i livet 155

Hur blir vi staden där vi läser för våra barn? 156

INLEDNING

Jag tror på hembesöken och det personliga mötet. Att skapa läsvanor är att skapa kulturvanor – det gäller att ha ett brett perspektiv.

Så säger Cay Corneliuson, som deltog i den expertgrupp på Kulturrådet som 2014 initierade det nationella projektet Bokstart, efter förebilder i Storbritannien och Danmark. Storstadskommunerna Göteborg, Landskrona och Södertälje började använda modellen med hembesök som en metod för att nå fler barn och familjer 2015, och glesbygdsregionerna Jämtland Härjedalen och Västernorrland följde strax efter.

Våra båda regioner har testat Bokstart under åren 2016–2018. Spännande nog har vi haft olika utgångspunkter. I Västernorrland har den primära målgruppen varit asylsökande och nyanlända småbarnsföräldrar, medan Jämtland Härjedalen haft som mål att nå alla familjer med 6-månadersbarn inom vissa delar av länets åtta kommuner. I Västernorrland har projektanställda arbetat med hembesöken, medan det varit ordinarie bibliotekspersonal som Bokstartat i Jämtland Härjedalen.

Redan från projektstarten bestämde vi oss för att skapa samverkan mellan de båda projekten. Att vi

skulle avsluta med en gemensam rapportbok kändes också självklart. Den bok du nu håller i handen innehåller en rapportdel där regionerna sammanfattar projektens respektive utmaningar och framgångsfaktorer. Vad har vi lärt oss av våra projekt och hur kan resultaten leva vidare i ordinarie verksamhet? Vi avslutar boken med en inspirationsdel där vi vill levandegöra arbetsmetoderna och resultaten. Hur går det till att Bokstarta?

Sist av allt möter du några personer som varit viktiga för oss under projekttiden. Cay Corneliuson, som kan berätta mer om Bokstarts historia; Astrid Frylmark, som hjälpt våra medarbetare att bli bättre på de små barnens språkutveckling; Anna Hällgren, som ingått i den nationella grupp som stått för projektets bokurval; och till sist Malin Omland, som deltar i satsningen Jämlikt Göteborg, där de små barnens språkutveckling ingår i ett större sammanhang som syftar till en bättre framtid för alla barn.

Regionbibliotek Jämtland Härjedalen och Regionbibliotek Västernorrland
Catarina Lundström, Alida Johansson, Carin Collén och Agneta Söström Bylund

Bokstart i glesbygd

Text: Catarina Lundström

Region Jämtland Härjedalen – om projektet och dess resultat

Varför Bokstart? – en snabb start och till slut var alla med på båten

Vintern 2015 började jag arbeta som regional biblioteksutvecklare i Region Jämtland Härjedalen. Allt var nytt. Sammanhanget, organisationen och upplägget. Regionen tog över som huvudman för den regionala biblioteksverksamheten detta år och mitt arbete handlade väldigt mycket om att skapa kontakter, lära känna kommunbiblioteken och dess personal samt att omvärldsbevaka. En av de allra första arbetsveckorna innehöll en resa till Stockholm och träffar med kollegor i resten av landet. Vid ett av dessa möten deltog Kulturrådet som bland annat informerade om läget i deras nationella pilotprojekt Bokstart. De stod nu inför en ny ansökningsomgång där de ville utvidga projektet till fler platser i landet. En kritik som projektet mötts av var att det hittills bara testats i urbana miljöer. Detta fick mig att tända på alla cylindrar. Om det är något vi har erfarenhet av i vår region så är det att bedriva verksamhet i glesbygd med allt vad det innebär av både utmaningar och möjligheter.

Ett telefonsamtal senare hade jag klart för mig att åtminstone en av länets bibliotekschefer var positiv till idén. Det gav mig råg i ryggen och jag hyste nu en förhoppning om att några kommuner skulle nappa på tanken att testa Bokstart. Nästa steg var att bjuda in Nina Frid från Kulturrådet till de

FOTO: SARA NORLING

internat för bibliotekschefer och barnbibliotekarier som skulle ske i början av hösten. Där skulle vi kunna få mer information och samtidigt ha tid till diskussion. Internaten hölls i september ute på en ö mitt i Storsjön i en vackert och inspirerande miljö.

Chefsgruppen var först ut. På förmiddagen dag två hade vi vårt möte med Nina Frid som entusiastiskt berättade om Bokstarts långa historia och hur metoderna spridits över världen för att nu äntligen ha börjat slå rot även i Sverige. Det som hände var att alla chefer blev entusiastiska och vid sittande bord bestämdes att vi skulle göra en regional ansökan om ett pilotprojekt där vi skulle testa Bokstart i alla kommuner.

På lunchen efteråt samlades både cheferna och barnbibliotekarierna, som stod på tur för att inleda sitt internat. Nu spreds det glada budskapet om att det fanns ett intresse för Bokstart i vårt län och att Regionbiblioteket skulle ansöka om medel från Kulturrådet. Med andra ord gick processen ganska snabbt, från en idé hos mig som regional biblioteksutvecklare till en samlad chefsgrupp som gjorde tummen upp och några timmar senare till en grupp barnbibliotekarier som fick veta att deras chefer bestämt sig för att ställa sig bakom en regional projektansökan.

– Det var otroligt roligt att få en projektidé presenterad för både chefer och barn- och ungagruppen. Upplägget var lysande för jag behövde inte missionera hemma för den här idén. Det kändes som det gick från noll till hundra på kort tid. Det är inte ofta man har den känslan för ett projekt. (Anna, kultur- och bibliotekschef i Bräcke kommun)

– Jag tyckte att det var en väldigt bra idé med tanke på all forskning och det man ser av språkutveckling och läsförståelse, att det blivit en försämring. Det kom också rätt i tiden hos oss eftersom jag har två medarbetare som haft projektet Godnattstunden som vänder sig till förskolebarn och deras föräldrar. Det har handlat om hur viktigt det är att läsa för barnen. (Gunhild, kultur- och bibliotekschef i Bergs kommun)

Att beslutsprocessen gick snabbt var en styrka och samtidigt något av ett problem. De som skulle arbeta med projektet i praktiken, inte minst barnbibliotekarierna, hade initialt inte varit involverade i diskussionen.

– Men, det man kan säga är att det gick lite fort. Vi satt där på Verkön och fick några minuter med Nina Frid och sen var det klart att vi skulle söka medel för ett eget projekt. Shit, det gick lite för fort. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

– Vi hörde om Bokstart och fick veta att alla chefer var eld och lågor. Och då vet jag att reaktionen var att här bara bestämmer dom att vi ska göra någonting. Det kommer bara att läggas på oss, det kändes sådär. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

Några månader senare hade Regionbiblioteket ansökt om att få bli en pilotregion och när det positiva beskedet kom strax för jul kunde vi andas ut. Första steget var avklarat. Fortfarande fanns en viss osäkerhet om hur vi skulle gå vidare rent praktiskt. Frågorna var många. Nu började arbetet med att skapa en bra organisation för projektet, både lokalt på biblioteken och regionalt i länet. De kommunala bibliotekscheferna fungerade som styrgrupp och där togs alla rambeslut om hur medlen skulle fördelas och hur projektet i stora drag skulle läggas upp.

En första diskussion handlade om fördelningen av projektmedlen. Från Regionbibliotekets sida var tanken redan från början att alla medel skulle användas kommunalt och fördelas till biblioteken där det praktiska arbetet skulle ske. Frågan var bara hur fördelningen skulle se ut. Kommunerna är olika stora och antalet möjliga Bokstartsbarn varierade ganska mycket. Trots detta valde chefsgruppen att dela medlen lika oavsett kommunens storlek. Från den stunden har projektet haft detta som en given utgångspunkt. Alla kommunbibliotek har arbetat med samma ekonomiska villkor och har kunnat anpassa genomförandet efter de egna förutsättningarna.

Efter en väldigt lyckad utbildning i Kulturrådets regi i mars 2016 var det så dags för vårt projekt att börja det egentliga arbetet. Fortfarande fanns det både oro och farhågor hos många medarbetare, men ganska snart vändes detta till energi och entusiasm.

– På projektstarten när vi träffades på Clarion i Östersund då kände jag bara, hur ska vi klara detta. Det kändes som att bestiga Mount Everest. När vi kom hem började vi skrämma upp varandra, vad har vi gett oss in i egentligen. Sen fick det landa och då insåg vi att vi naturligtvis måste fixa detta, men hur? Vi var tvungen att bryta ned projektet, vi kan ju inte bara se berget, vi måste ju hitta stigen dit. Hur ska vi lägga upp arbetet, hur ska vi tänka, ska vi ta alla barn? Själva projektet är jättebra. Det här behövs. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

"Vi var tvungen att bryta ned projektet, vi kan ju inte bara se berget, vi måste ju hitta stigen dit. Hur ska vi lägga upp arbetet, hur ska vi tänka, ska vi ta alla barn? Själva projektet är jättebra. Det här behövs."

Bokstart i Jämtland Härjedalen 2016–2018

Projektets syfte

Projektet har ingått i Kulturrådets nationella pilotprojekt Bokstart som syftar till att stödja små barns språkutveckling och bidra till familjers möjlighet att tillsammans utvecklas genom språket och litteraturen. Med hembesöket som metod har de deltagande biblioteken haft som mål att skapa fler möten mellan barn/föräldrar och bibliotekspersonal.

Projektets mål har varit att alla kommunbibliotek i regionen ska göra hembesök hos familjer som får barn under projektperioden, detta för att uppmuntra, inspirera och informera om böcker, läsning och barns språkutveckling. Vid varje besök skulle bokgåvor delas ut. Projektet skulle följa den nationella Bokstartsmodell som bestod av ett hembesök när barnet är ca 6 månader, ett besök när barnet är ca 1 år samt en avslutande Bokstartsträff på biblioteket när barnet är ca 18 månader. Metoderna skulle kunna utvecklas och modifieras under de tre projektåren.

En viktig utgångspunkt har varit att ordinarie bibliotekspersonal skulle arbeta i projektet och genomföra hembesöken. Projektmedlen har använts för att anställa vikarier i deras ställe. Syftet med detta har varit att skapa en kontinuitet och ge barn och föräldrar en möjlighet att knyta kontakter till "sitt" bibliotek via den ordinarie personalen.

Bokstart Jämtland Härjedalen har bedrivits som ett pilotprojekt, där syftet har varit att undersöka möjligheterna att arbeta läsfrämjande enligt just denna modell. Av den anledningen skulle alla projektmedarbetare dokumentera sitt arbete och föra kontinuerliga samtal om erfarenheter och resultat.

Regionbiblioteket har varit projektägare och samordnare. Folkbiblioteken i alla kommuner: Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokom, Strömsund, Ragunda, Åre och Östersund har varit projektets genomförare.

Bokstart – så här har vi gjort

Våra förutsättningar

Jämtlands län har en yta som omfattar 12 % av Sveriges areal (49 000 km²), vilket är lite större än Nederländerna och ungefär dubbelt så stort som Västra Götaland. Befolkningen uppgår till knappt 129 000 personer och drygt hälften av dessa bor i den enda staden Östersund. Mer än 30 % av befolkningen bor på landsbygden och de tätorter som finns är relativt små. Länet består av åtta kommuner: Berg (7 100 inv), Bräcke (6 400 inv), Härjedalen (10 100 inv), Krokom (14 800 inv), Ragunda (5 400 inv), Strömsund (11 800 inv), Åre (11 100 inv) och Östersund (62 400 inv).

2016 föddes 1 330 barn i länet. Fördelningen per kommun var: Berg (76), Bräcke (59), Härjedalen (69), Krokom (157), Strömsund (101), Ragunda (36), Åre (123) och Östersund (710).

Länets näringsliv domineras av små företag där turism, tillverkningsindustri, jord/skog och trä, handel samt livsmedel dominerar. Den offentliga sektorn är stor och anställer över 40 %. Motsvarande siffra för hela Sverige är ca 30 %. Samtidigt är andelen egna företagare relativt hög, 15 %. Andelen personer med eftergymnasial utbildning är lägre i Jämtlands län (36 %) än i riket (41 %). Liksom i resten av landet har kvinnorna oftare en eftergymnasial utbildning än män. För att klara kompetensförsörjningen i framtiden behöver andelen vidareutbildade öka.

Folkmängden ökar sedan ett antal år i Jämtlands län. Orsaken är främst inflyttningen från andra länder. Utan den hade befolkningen fortsatt att minska. De inomregionala skillnaderna är dock stora. I vissa delar av länet fortsätter befolkningen minska, medan den ökar desto mer i andra delar (Åre och Östersund). Andelen äldre över 65 år är ganska hög i länet som helhet (23 %), men även här finns inomregionala skillnader. I Strömsunds och Ragunda kommuner är andelen som är 65 år och äldre cirka 29 %, medan andelen äldre i Åre kommun är 18 %.¹

I länet finns ett väl utbyggt nät av folkbibliotek, varav de flesta är inte-

¹ Regionfakta www.regionfakta.com (feb 2019); Läget i länet 2017, Region Jämtland Härjedalen; SCB:s befolkningsstatistik 2016 och 2017.

grerade folk- och skolbibliotek. 2017 fanns 27 biblioteksenheter, två bokbussar och en bokbilsverksamhet. På folkbiblioteken i länet arbetar drygt 90 personer. Regionbiblioteket samordnar och fortbildar folkbiblioteken för att bidra till utveckling och ökad kvalitet. Bokstart har varit ett gemensamt projekt under perioden 2016–2018. Region Jämtland Härjedalen har varit projektägare, men alla åtta kommuner har deltagit i projektet genom sina projektmedarbetare, sammanlagt 25 personer. Det är folkbiblioteken och dess personal som genomfört Bokstart i praktiken!

Ekonomi och tid

Projektmedlen från Kulturrådet (1,2 milj kr/år) delades lika mellan de åtta kommunbiblioteken. Varje kommun fick årliga medel motsvarande 25 % av en tjänst (135 000 kr). Detta reglerades i ett särskilt avtal mellan regionen och de deltagande kommunerna. I slutet av varje år delades det dessutom ut resebidrag till biblioteken. Utbildningsdagar och projektträffar har bekostats av Regionbiblioteket, detta som ett led i den ordinarie fortbildningsverksamheten. Projektmedlen har därför i huvudsak kunnat användas i direkt verksamhet på folkbiblioteken, främst för att bekosta vikarier eller utökning av befintliga tjänster.

Cheferna vittnar om att ersättningen i stort sett har räckt till för att frigöra de resurser som projektet krävt. En viktig faktor är också att projektet gett kommunbiblioteken friheten att själva välja hur urvalet skulle se ut. Antalet hembesök behövde bli rimligt i förhållande till de lokala förutsättningarna.

Bokstartsarbetet har ibland varit mer intensivt och under andra perioder lite lugnare. En vanlig modell har varit att frigöra Bokstartarna en dag per vecka för hembesöken. Övrigt arbete, som att ta ut listor på födda barn, att skicka ut inbjudningsbrev, beställa böcker och packa påsar har fått utföras parallellt med ordinarie arbetsuppgifter på biblioteket. Som beskrivs nedan har det varit en framgångsfaktor om biblioteket kunnat utse en lokal samordnare.

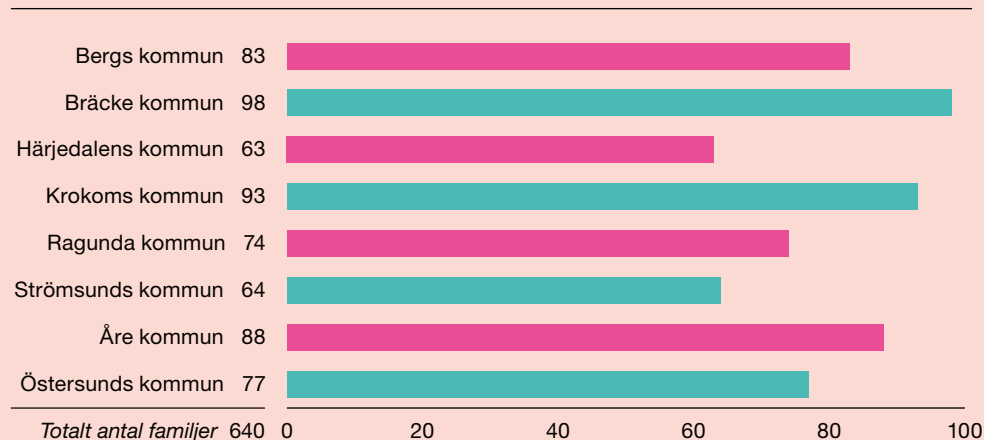
En viktig faktor är också att projektet gett kommunbiblioteken friheten att själva välja hur urvalet skulle se ut. Antalet hembesök behövde bli rimligt i förhållande till de lokala förutsättningarna.

Bokstart i siffror: 1076 besök till 640 familjer

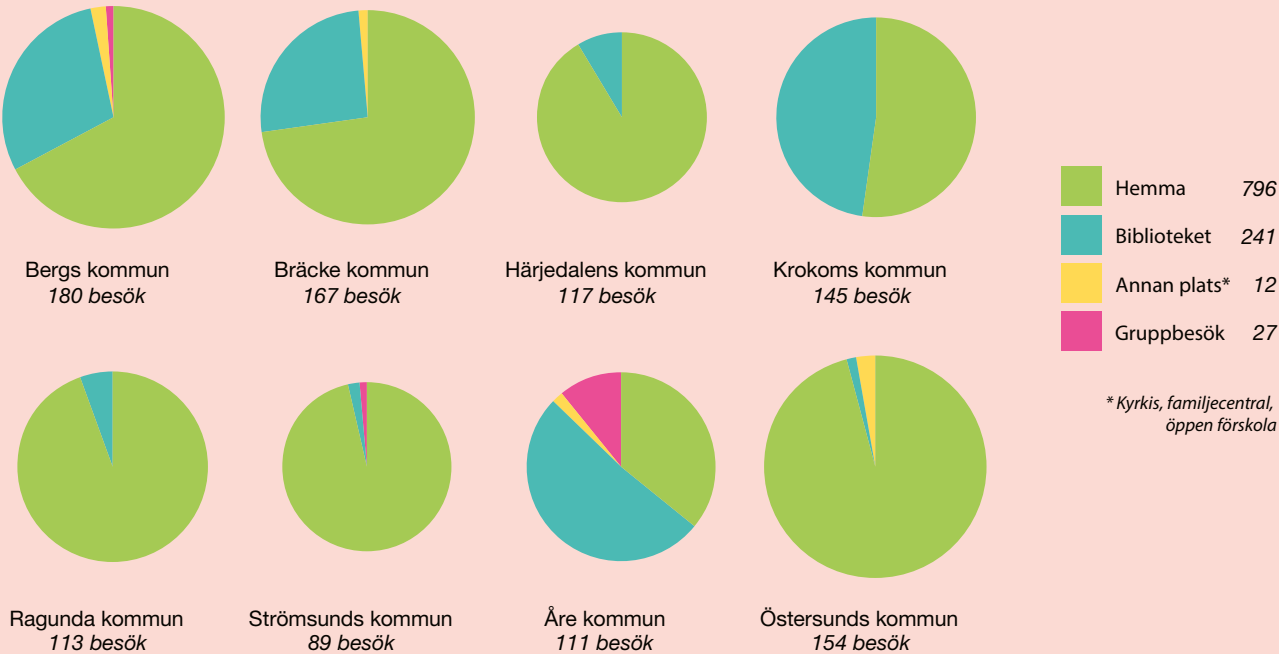
Stolt och glad! Det blir man av statistiken för Bokstartprojektet i Jämtland Härjedalen. Under projektets tre år (2016–2018) har det genomförts 1076 Bokstartsbesök till sammanlagt 640 familjer. Våldigt få har tackat nej till besök, endast 31 familjer. Vissa besök har dock fått ställas in, men av andra skäl, som sjukdom eller kommunikationsproblem. Projektet har också genomfört 46 träffar för 18-månadersbarn och deras föräldrar där drygt 200 familjer har deltagit.

– Man kan klappa sig på axeln och säga, fasiken vad vi är bra, det här har vi rott i land. Det blev jättetomt när det var slut. Och efter några veckor tänkte man, hur hann vi allt detta? (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

Hur många familjer har nåtts av Bokstartsbesök?

Hur många Bokstartsbesök har gjorts och var? Totalt 1076 besök.

	Totalt 1076	Hemma 796	Biblioteket 241	Annan plats* 12	Gruppbesök 27
Bergs kommun	180	121	53	4	2
Bräcke kommun	167	122	43	2	0
Härjedalens kommun	117	96	9	0	12
Krokoms kommun	145	76	69	0	0
Ragunda kommun	113	107	6	0	0
Strömsunds kommun	89	86	2	0	1
Åre kommun	111	40	57	2	12
Östersunds kommun	154	148	2	4	0

Hur många familjer har tackat nej?

Totalt	31
---------------	-----------

Bergs kommun	0
Bräcke kommun	2
Härjedalens kommun	11
Krokoms kommun	2
Ragunda kommun	6
Strömsunds kommun	3
Åre kommun	2
Östersunds kommun	5

Hur många planerade besök har fått ställas in av andra skäl?

Totalt	138
---------------	------------

Bergs kommun	17
Bräcke kommun	23
Härjedalens kommun	19
Krokoms kommun	9
Ragunda kommun	20
Strömsunds kommun	9
Åre kommun	37
Östersunds kommun	4

Hur många 18-månadersträffar och deltagare?

Totalt	46 träffar med 206 barn + föräldrar och syskon
---------------	---

Bergs kommun	6 träffar med 18 barn + föräldrar och syskon
Bräcke kommun	7 träffar med 27 barn + föräldrar och syskon
Härjedalens kommun	12 träffar med 28 barn + föräldrar och syskon
Krokoms kommun	5 träffar med 35 barn + föräldrar och syskon
Ragunda kommun	2 träffar med 19 barn + föräldrar och syskon
Strömsunds kommun	1 träff med 13 barn + föräldrar och syskon
Åre kommun	5 träffar med 18 barn + föräldrar och syskon
Östersunds kommun	8 träffar med 48 barn + föräldrar och syskon

Bokstartarna – viktigast av allt

Viktigast av allt är den arbetsgrupp som under tre år arbetat med Bokstart i de åtta kommunerna. Sammanlagt har 25 personer arbetat aktivt i projektet. Varje kommunbibliotek valde hur många och vilka som skulle delta i projektet som aktiva Bokstartare. Det har varit allt ifrån en till fyra medarbetare per kommun. En blandning av bibliotekarier (13), biblioteksassistenter (9), bibliotekspedagoger (2) och bibliotekschef (1). Alla bibliotekschefer har deltagit i projektets styrgrupp, de har också bjudits in till alla regionala projektträffar.

På regional nivå har biblioteksutvecklaren och barnkonsulenten deltagit i arbetet med att samordna projektet, arrangera utbildningstillfällen och hålla i kontakter med Kulturrådet. Detta arbete har genomförts inom befintlig budgetram och har inte belastat projektets ekonomi.

Redan i ansökan om projektmedel angav Regionbiblioteket att projektet skulle genomföras via ordinarie medarbetare från de åtta kommunerna. Det var ett medvetet val. Syftet var att skapa kontinuitet och samtidigt behålla erfarenheter och kunskaper på respektive bibliotek. Tanken var också att skapa bra förutsättningar för att projektet skulle kunna leda vidare till ordinarie verksamhet.

– Jag tror att det är jättebra att det är vi som jobbar på biblioteket som Bokstartar, att det inte är projektanställda, för man är ju också ett ansikte utåt. Jag kan säga att jag jobbar på biblioteket i Berg, det tror jag är jätteviktigt. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– Det hade inte varit bra att ha särskilda projektanställda. Det här har ju gett oss ett kompetenslyft och en erfarenhet som kommer att leva vidare. Erfarenheten från uppsökande verksamhet kan vi ta med oss till andra områden, kanske till äldreården. (Hanna, bokstartare i Åre kommun)

Flera av biblioteksassistenter hade stor nytta av sina tidigare yrkeserfarenheter som barnskötare, fritidspedagog och förskollärare. En bibliotekarie nämnde sitt tidigare arbete i hemtjänsten som en bra merit i detta arbete.

– Vi hade en fördel vi fyra som jobbade tillsammans med Bokstart för vi är alla pedagoger från början. Vi har jobbat med både barn och föräldrar och har mött dem i alla möjliga situationer. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

Bokstartarna var åldersmässigt spridda (26–63 år), alla utom en var kvinnor, många hade egna erfarenheter av att vara förälder, men inte alla. Undantaget kön fanns med andra ord en rätt stor variation i projektgrup-

”Det hade inte varit bra att ha särskilda projektanställda. Det här har ju gett oss ett kompetenslyft och en erfarenhet som kommer att leva vidare. Erfarenheten från uppsökande verksamhet kan vi ta med oss till andra områden, kanske till äldreården.”

pen. Detta speglar också medarbetarnas egen syn på arbetet. Det spelar inte så stor roll om Bokstartaren är man eller kvinna, ung eller gammal, har egna barn eller inte. Alla kan Bokstarta utifrån sina förutsättningar.

– Lite hade jag väl inbillat mig att jag kunde fungera som en manlig läsarförebild, men jag kände att det inte spelade någon roll, dom som var intresserade hade ett intresse av projektet i sig så om jag hade varit Barbro 52 så hade det inte spelat någon roll. Man kan säga att jag kände mig könlös. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

Lokal administratör – en framgångsfaktor

Flera kommuner valde att utse en projektmedarbetare till lokal administratör. Det har visat sig vara framgångsrikt. Den samordnande medarbetaren har haft koll på aktuella barn och deras adresser, gjort bokbeställning, skickat ut inbjudningskort till föräldrarna och bokat bilar. Vissa samordnare har fått delar av sin tjänst avdelade för detta arbete. För de kommuner som haft flera medarbetare med i projektet har detta arbetssätt varit särskilt viktigt. Erfarenheten visar att ju fler medarbetare som ska samverka, desto viktigare med en lokal samordnare. Om alla medarbetare ska planera, administrera och sen till sist genomföra hembesöken upplevs det ganska slitsamt. Modellen med en lokal samordnare har därför spridit sig bland kommunerna i regionen.

– Det var rörigt i början, man visste inte vad som var gjort, vem som gjorde vad, det tog mycket tid bara att organisera och det var svårt att hitta tider då alla fyra kunde ses och planera. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Det har varit kämpigt att ha ansvar både för själva besöken och för administrationen och planeringen med utskick, telefonsamtal och bokning av bilar. Det hade varit bra att ha någon kollega som hade ansvar för detta, det administrativa. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

En fråga som diskuterats är huruvida det är bäst att Bokstarta två och två tillsammans eller göra hembesök på egen hand. I flera kommuner har Bokstartarna valt att arbeta på egen hand, delvis av resursskäl. Andra kommuner att hållit fast vid metoden att vara två som genomför besöken tillsammans. Ibland handlar det helt enkelt om tycke och smak. För vissa känns det bäst att arbeta själv, medan andra känner större trygghet när de har en kollega med. Om man är två ställer det krav på att man är samspelade och vet hur man ska fördela roller och ansvar. Med andra ord finns det både fördelar och nackdelar med de båda varianterna.

"Lite hade jag väl inbillat mig att jag kunde fungera som en manlig läsarförebild, men jag kände att det inte spelade någon roll, dom som var intresserade hade ett intresse av projektet i sig så om jag hade varit Barbro 52 så hade det inte spelat någon roll. Man kan säga att jag kände mig könlös."

En lärande process – regionala utbildningar och träffar

Projekt ska ge möjlighet att testa metoder och modeller, reflektera över resultat och därefter förändra verksamheten. Allt i lärande syfte. I Bokstart Jämtland Härjedalen har detta verkligen hänt. Bokstartarna har träffats regelbundet för att utbyta erfarenheter och lära sig mer tillsammans. Regionbiblioteket har ansvarat för att organisera träffarna, som till en början främst hade karaktären av utbildningstillfällen, men successivt övergick till att handla mer om gemensam reflektion. Sammanlagt har projektet haft nio gemensamma utbildningstillfällen i Östersund.

FOTO: SARA NORLING

2016

MARS: Två utbildningsdagar i Kulturrådets regi med föreläsningar och gruppdiskussioner för alla projektmedarbetare i Jämtland Härjedalen och Västernorrland. Mycket uppskattade dagar, inte minst mötet med kollegorna i de tre första pilotprojekten i Södertälje, Landskrona och Göteborg.

JUNI: Besök av Gertrud Widerberg från Bokstart Göteborg. Tips och erfarenheter från arbetet med 6-månadersbesök. Gruppvöningar och planering inför de egna hembesöken som startar hösten 2016.

NOVEMBER: Besök från Bokstartskollegorna i Västernorrland. Gruppdiskussioner om de första två månaderna med hembesök. Diskussioner om information till familjerna. Flera kommuner gör egna inbjudningar, andra vill ta efter. Frågor på agendan är också: att vara en eller två på hembesöken, fika eller inte fika, hundar och katter, syskonböcker med mera.

2017

FEBRUARI: Besök av logoped Astrid Frylmark, tema 1-åringen och språket. Besök av kommunikationscoachen Kristina Ekegerd, tema bemötande. Planering inför 1-årsbesöken.

JUNI: Besök av Gertrud Widerberg från Bokstart Göteborg, reflekterande gruppsamtal om hembesöken och mötet med barn och föräldrar. Besök av Maria Telenius från Kulturrådet. Planering inför 18-månadersträffarna.

NOVEMBER: Reflektioner och gruppdiskussioner om det senaste halvårets arbete. Planering framåt. Besök av Agneta Edwards, tema bilderboken och boksamtal.

2018

APRIL: Temadag ”Länet där vi läser för våra barn” för Bokstartarna och för intresserade pedagoger, BVC-personal, politiker och tjänstemän. Föreläsare från Göteborg: Åsa Lundqvist (Staden där vi läser för våra barn), Halland: Maria Ehde Andersson (Språkstart) och Läsdelegationen: Johan Unenge. Avslutas med en hearing med politiker från kommuner och region.

JUNI: Lägesrapport och kommunrunda. Diskussion om framtiden efter projektets slut. Workshop: vad har vi lärt oss av Bokstart? Planering av projektets utvärdering.

NOVEMBER: Bokstartsavslutning med fotografering och gemensam lunch. Information om den kommande rapportboken (den bok du nu håller i handen). Samtal om ”livet efter Bokstart”.

Barnen – vilka urval?

I Jämtlands län föds i genomsnitt 1300 barn per år, minst hälften av dessa i Östersunds kommun. Att möta alla dessa barn har varit en omöjlighet, projektmedlen till trots. Hur urvalet skulle ske beslutades av varje kommunbibliotek utifrån de egna förutsättningarna. Här spelar storleken verkliga roll, ju mindre kommunen är desto större möjlighet finns att möta alla barn som föds. I två av de minsta kommunerna i länet, Ragunda och Bräcke, valde därför biblioteken att omfatta alla aktuella barn.

”Jag tror verkligen på idén om att omfatta alla familjer i Bokstart. Om man som vi är en liten kommun, då får man hela tiden skämmas för att man har lite resurser och lite folk. Vi kan aldrig tävla med stora evenemang. Istället kan vi försöka dra nytta av vår litenhet. Som med Bokstart där vi faktiskt har kunnat erbjuda alla familjer en kontakt. Det har varit en styrka för oss.”

– Jag tror verkligen på idén om att omfatta alla familjer i Bokstart. Om man som vi är en liten kommun, då får man hela tiden skämmas för att man har lite resurser och lite folk. Vi kan aldrig tävla med stora evenemang. Istället kan vi försöka dra nytta av vår litenhet. Som med Bokstart där vi faktiskt har kunnat erbjuda alla familjer en kontakt. Det har varit en styrka för oss. (Anna, kultur- och bibliotekschef i Bräcke kommun)

I Härjedalens kommun valdes alla barn som föddes under perioden mars–augusti 2016 och under samma period 2017. Eftersom barnbibliotekarien Erik hade ensamt ansvar för Bokstart var det nödvändigt att hitta en rimlig modell. Med detta urval behövde han aldrig göra 6-månadersbesök och 1-årsbesök parallellt. Det praktiskt möjliga fick vara vägledande. Bergs kommun valde samma urvalsprincip som Härjedalen. Åre kommun valde en liknande modell, men urvalet bestod av alla barn som föddes under ett år, från april 2016 till mars 2017.

Krokoms kommun valde en modell som byggde både på kalendern och geografien. En befolkningstät del av kommunen valdes bort, helt enkelt för att de föds så många barn där att det inte skulle vara praktiskt genomförbart. De valde dessutom att besöka barn som föddes varannan månad. Allt för att skapa en rimlig arbetssituation.

I Strömsunds kommun gjordes ett urval som speglar kommunens geografi och befolkningsstruktur. Strömsund är en stor och glesbefolkad kommun där alltför många väljer att bosätta sig utanför de fem tätorterna. De valde att göra hembesök hos familjer som inte har gångavstånd till sitt närmaste bibliotek, och begreppet gångavstånd har tolkats bokstavligt. Urvalet har fått effekten att de relativt sällan har mött familjer med invandrarbakgrund.

– När det blev klart att vi fått projektpengarna då började vi fundera lite mer. Hur många barn föds det i kommunen varje år? Hur ska vi lösa det praktiskt, vem ska Bokstarta, behöver vi vikarier? Sen kom frågan om urval och tidigare hade pilotprojekten satsat på socioekonomiskt svaga områden, och så kan man inte tänka i vår typ av kommun. Boendestrukturen ser inte ut så hos oss, det ser annorlunda ut. (Britt-Inger, Bokstartare och bibliotekschef i Strömsunds kommun)

I Östersunds kommun där det föds ca 700 barn per år var det nödvändigt att göra ett ganska snävt urval. Biblioteket valde att lägga fokus på en kommundel med stor andel glesbygd, Lits BVC-område blev deras projekturval.

Mammor, pappor, syskon och släktingar

Vilka har vi då mött på våra Bokstartbesök? Totalt har 640 familjer fått besök av Bokstartare under projektperioden. En svindlande siffra på många sätt. Dessa familjer har oftast representerats av en mamma, i synnerhet vid 6-månadersbesöket. Ibland har båda föräldrarna deltagit, vanligast vid 1-årsbesöken. Papporna har då ha tagit ledigt från jobbet eller sett till att sluta tidigare just den dagen. Vid några enstaka besök har Bokstartarna mött en föräldraledig pappa. Syskon har ofta varit med och äldre släktingar har ibland deltagit. Projektet har inte fört någon regelrätt statistik över andelen mammor och pappor som deltagit, men Bokstartarna har en gemensam bild av att mammorna överväger, vilket inte är särskilt överraskande med tanke på hur föräldraledigheten vanligtvis fördelas.

– Mammorna deltar mer än papporna vid besöken. Antalet pappor ökar vid 1-årsbesöken, men det är fortfarande fler mammor som deltar då. Det kan också vara båda föräldrarna som deltar. Vi har gjort en beräkning att papporna deltar i ungefär en tredjedel av besöken. Vid några tillfällen har också en mormor varit med. Äldre syskon är ofta med vid besöken, dom är ofta väldigt intresserade och engagerade. Ibland har vi satt oss med det äldre syskonet och läst en stund. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

– En gång var det flera familjemedlemmar med på besöket, någon farmor eller mormor och några äldre syskon, dom hade bänkat sig för att lyssna på vad bibliotekarien hade att säga. (Annika, Bokstartare i Bräcke kommun)

– När båda föräldrarna har varit med har pappan oftast varit mer tystlåten, det är mamman som för dialogen. Är det en ensam pappa så frågar dom mer. Om pappan inte varit med på första besöket, men är med på det andra så kan det vara så att han inte har så bra koll på vad Bokstart är, då får jag dra det igen. Andra gånger är pappan väldigt väl insatt för att de har haft en dialog hemma om vad det är. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Det kan variera hur mycket pappan är med i besöket. Det kan vara: ”Vill ni ha kaffe”, och sen går han, eller att pappan kommer in och hälsar och sen lämnar rummet. Men pappor kan också vara väldigt delaktiga. Det finns också fall där man ser att mamman har tvingat pappan att vara med. (Anna, Bokstartare i Östersunds kommun)

En vanlig bild är att pappan haft en mer tillbakadragen roll, men det finns också en reflektion om att pappor ställer fler frågor. En allmän syn-

”Mammorna deltar mer än papporna vid besöken. Antalet pappor ökar vid 1-årsbesöken, men det är fortfarande fler mammor som deltar då. Det kan också vara båda föräldrarna som deltar. Vi har gjort en beräkning att papporna deltar i ungefär en tredjedel av besöken.”

punkt är att samtalet ofta blivit bättre när båda föräldrarna deltagit. I något fall har Bokstartarna gjort en genusanalys av projektet som går ut på att mammorna medvetet velat inspirera papporna att bli mer engagerade i barnens språkutveckling.

- Mammorna läser mer än papporna och de inser att läsning är viktigt för barnen. Ibland uttrycker de också att de vet detta, men att projektet är jättebra för papporna. Men vi har också mött pappor som varit väldigt engagerade. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

- Vissa pappor har erkänt att de inte läser själva, men att de tycker om att läsa för sitt barn. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

Samarbete med BVC och Öppen förskola

Under hela projektiden har Regionbiblioteket haft kontakt med en regionalt samordnande BVC-sköterska. Information har kunnat delas mellan projektet och barnhälsovårdens personal och Bokstart har haft möjlighet att ta del av erfarenheter från BVC-personalen. Alla deltagande kommunbibliotek har haft kontakt med barnhälsovården och dess personal på lokal nivå. En grundläggande kontakt har bestått i att Bokstartarna har överlämnat information om projektet samt aktuella Bokstartsböcker och affischer. Tanken har varit att BVC-personalen i förväg ska informera föräldrarna om att Bokstart pågår i kommunen. Regionbiblioteket har också deltagit i flera regionala barnhälsovårdsträffar för att berätta om Bokstart och om hembesöken.

I några av kommunerna finns sedan tidigare ett väl upparbetat samarbete där bibliotekspersonal regelbundet erbjuds att delta i föräldraträffar som sker i barnhälsovårdens regi. Vanligast har dock varit att kontakterna mellan biblioteket och barnhälsovården varit ganska sporadiska och ibland svåra att upprätthålla. En allmän upplevelse bland bibliotekspersonalen är att BVC-personalen har en hög arbetsbelastning.

- Jag känner att det har varit trögt med BVC. Jag har försökt komma in i föräldragrupperna, men det har varit svårt. Dom har bytt personal. Men på torsdag ska jag vara med på babyöppet och prata om småbarnsböcker. Vi får se hur det går. (Eva, Bokstartare i Strömsunds kommun)

- Samarbetet med BVC är knaggligt just nu. Vi försöker verkligen få kontakt och få in oss i deras schema. Det funkar bra på vissa orter, där ringer

dom kontinuerligt och bokar in oss för träffar med föräldragrupperna. Samarbetet är ganska personbundet. Nu när vi ska följa upp Bokstart måste vi få en rutin för att skapa en träff med föräldrarna när barnen är sex månader. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

Bokstart i Östersunds kommun framhåller sitt goda samarbete med Öppna förskolan i Lit. Den har blivit något av en samlingsplats för Bokstartarna i samband deras hembesök. Där har bibliotekspersonalen kunnat komma in på en fika eller bara sitta ned en stund. Det har gett möjlighet att återse familjer som de redan gjort hembesök till, vilket gett föräldrarna en chans att ställa följdfrågor. Vissa Bokstartsbesök har de förlagt till öppna förskolan, vilket har fungerat bra. De avslutande 18-månadersträffarna har också ägt rum på Öppna förskolan.

– Öppna förskolor och familjecentraler ska man verkligen värna om i det här projektet, inte bara de kommunala förskolorna. Det är synd att Kulturrådet inte har sett de öppna förskolorna som naturliga samarbetspartners. Dom har ett helt annat arbetssätt. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

För de deltagande kommunbiblioteken blir samarbetet med barnhälsovård och förskola kanske ännu viktigare efter projektets slut. För att skapa mer varaktiga kontakter med barnen och deras föräldrar är det viktigt att knyta an till befintliga mötesplatser – förskolor och familjecentraler. När syftet är att bidra till språkutveckling för de små barnen behövs samarbete mellan yrkesgrupperna. Biblioteken har via sina Bokstartare samlat på sig värdefulla erfarenheter som kan användas i kontakterna med förskola och barnhälsovård. Se mer om detta nedan under avsnittet ”Framtiden”.

Framgångar och utmaningar

Bokstart i Jämtland Härjedalen har varit en framgång på många sätt. Sammanfattningsvis kan konstateras att projektet fått effekter både för föräldrar och barn och för de deltagande biblioteken. Att de 1076 Bokstartsbesöken till sammanlagt 640 familjer haft betydelse för familjerna står utom allt tvivel. Detta vittnar både enkätsvar från föräldrar och intervjuer med Bokstartare om.

Generellt har hembesöken mötts av glädje, tacksamhet och öppna armar. Bokstart har besökt många familjer som biblioteken inte skulle haft möjlighet att möta i sin ordinarie verksamhet. Hembesöket har på det viset varit en verklig dörröppnare. Att biblioteken fått nya låntagare och fler utlån är ett påtagligt resultat. Det är också mycket som talar för att föräldrar verkligen har blivit stärkta i sin roll som läsinspiratörer och språkutvecklare på hemmaplan. Bokstartarna har känt sig som en resurs och ett stöd för familjerna. De har kunnat öppna ögonen för vikten av läsning och språklek för de små barnen och har dessutom sänkt trösklarna till biblioteket.

Att projektet också haft stor betydelse för de enskilda medarbetarna och för bibliotekens fortsatta arbete är tydligt. Bokstart har gett nya erfarenheter som inte minst handlar om betydelsen av att möta människor på andra platser och på nya sätt. Att kliva ur sin vanliga biblioteksvardag och knacka på hos okända människor för att skapa kontakt har ställt nya krav. Det har krävts öppenhet, lyhördhet, pedagogisk förmåga och en portion mod. Med tiden har Bokstartarna vuxit i denna nya roll. Erfarenheterna från Bokstart finns kvar och kan användas i andra sammanhang, inte minst i uppsökande verksamhet där biblioteken möter nya målgrupper. Mycket talar för att Bokstart kan fungera som en språngbräda till fortsatt biblioteksutveckling.

"Generellt har hembesöken mötts av glädje, tacksamhet och öppna armar. Bokstart har besökt många familjer som biblioteken inte skulle haft möjlighet att möta i sin ordinarie verksamhet. Hembesöket har på det viset varit en verklig dörröppnare."

Framgångsfaktorer

Hembesöket som metod
Att stötta utan pekpinnar
Att vara del i ett nationellt projekt
Att vara del i en regional projektgrupp
Att ha stor lokal frihet att utforma projektet
Glesbygdsfaktorn

Utmaningar

Ny roll – ny metod
Språk och kommunikation
Resor och väder

Hembesöket som metod – ett tema med variationer

– Grunden i hela projektet är hembesöket. Sen har vi prövat att ha fest på biblioteket, vi har testat att dom ska komma hit till biblioteket och hämta sina böcker, men det är hembesöket som är det viktigaste. Det blir ett möte och en plattform. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

Bokstartarna är eniga om att hembesöken är nyckeln till framgång. Genom att besöka familjerna i hemmet har fler kunnat nås. Om projektet istället hade bjudit in till Bokstartsträffar på biblioteken hade inte lika många familjer deltagit, det är den gemensamma reflektion som Bokstartarna gör.

– Då hade ju dom kommit som brukar besöka oss, dom som är förskollärare och som själva läser mycket. Dagnys föräldrar hade aldrig kommit, och nu är dom storläsare. Det hade inte alls varit samma sak om vi bara bjudit in till biblioteket. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

De flesta Bokstartsbesöken har varit hembesök, men alla kommuner har också erbjudit andra alternativ: besök på biblioteket, eller besök på annan plats: Kyrkis eller Öppna förskolan till exempel. Åre bibliotek har också erbjudit gruppbesök av ”Homepartymodell”, vilket kan vara ett bra alternativ för föräldrar som känner varandra sedan tidigare. Sammantaget menar dock Bokstartarna att hembesöket ger de bästa resultaten. Hemmet är tryggt och familjerna är på hemmaplan. Under ett hembesök finns det också förutsättning att komma lite längre i samtalet, föräldern och barnet hamnar i centrum.

Jennie Hedman, samordnande BVC-sjuksköterska i Region Jämtland Härjedalen, håller med om att hembesök hos barnfamiljer är viktiga och ger effekt. Barnhälsovården har mycket goda erfarenheter av hembesöket som metod.

– Inom barnhälsovården är det mötet med barnen och deras föräldrar som jag brinner för. Det brukar vara nyckeln, så jag var positiv till att bibliotekspersonal skulle jobba med det. Alla har inte samma naturliga väg till biblioteket. Ju fler som ser våra barn och vill bidra till utveckling, desto bättre. Vi har ju olika kompetens och vi på BVC kan inte fylla alla behov, där behöver vi samarbeta och samverka.

”Grunden i hela projektet är hembesöket. Sen har vi prövat att ha fest på biblioteket, vi har testat att dom ska komma hit till biblioteket och hämta sina böcker, men det är hembesöket som är det viktigaste. Det blir ett möte och en plattform.”

Utgångspunkten för projektet har varit att möta de utvalda familjerna vid tre tillfällen; ett första hembesök då barnet är 6 månader, ett uppföljande besök vid 1 års ålder och en inbjudan till en 18-månadersträff på biblioteket. I realiteten har denna modell inte alltid följts. Delvis av praktiska skäl, men också för att biblioteken ganska snart började anpassa projektet efter lokala förutsättningar och tankar om framtiden. Projektet har därför rört sig åt lite olika håll under de tre åren, något som kan ses som en framgångsfaktor i sig.

– Under första året följde vi projektmodellen slaviskt med hembesök vid 6 månader och 12 månader och ett biblioteksbesök vid 18 månader. I det senare skedet har vi försökt tänka på hur ska vi göra för att kunna behålla verksamheten. Då tog vi bort 12-månadersbesöken, för det finns ingen möjlighet rent ekonomiskt att klara av det efter projekttiden. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

Trots att hembesöken varit uppskattade och populära är det viktigt att påpeka att inte alla föräldrar tackat ja till detta. Det har varit viktigt för de deltagande biblioteken att kunna erbjuda familjerna ett alternativ till hembesök. Trots allt finns det familjer som av olika skäl inte uppskattar ett besök i det egna hemmet. Det vanligaste alternativet har bestått i en möjlighet att hämta sin Bokstartskasse på det lokala biblioteket. I bästa fall har detta kombinerats med att bibliotekspersonal kunnat berätta mer om Bokstart och om läsningens betydelse. Kanske har biblioteksbesöket också inneburit ett första möte med biblioteket som plats. Ett möte som förhoppningsvis kan leda till mer kontakt i framtiden.

6-månadersbesöket viktigast

Det finns en stor enighet bland Bokstartarna om att det första hembesöket, då barnet är ungefär 6 månader, är det mest betydelsefulla. Det är en tid då de nyblivna föräldrarna kommit in i sina rutiner, tiden som föräldraledig pågår fortfarande och barnet är mer öppet för intryck och kontakter. Det är också en bra tid att inleda ett samtal om föräldrarnas roll för barnets språkutveckling. Alla Bokstartare vittnar om att många föräldrar reagerar med förvåning på Bokstartarnas budskap om vikten av att börja med läsning och språklek redan vid 6 månaders ålder. För Bokstartarna har det blivit en viktig pedagogisk uppgift att skapa ett avspänt samtal om språkutveckling och

FOTO: SARA NORLING

att ”läsning” handlar om så mycket mer än högläsning ur en bok. Att ”prata bilder” är ett begrepp som många använt.

– Vi pratade om läsning som något mer än att bara läsa bokens text, att du läser med bilderna och pratar om bilderna. Det var väldigt positivt för de utländska familjerna att jag pratade om vikten av att använda båda språken. Ta en svensk bok och berätta på ditt språk. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– Jag tror inte att våra Bokstartföräldrar spontant hade kommit till biblioteket med sina små barn, för den reaktionen har vi fått när vi möter familjer med 6-månadersbarn: Kan man verkligen börja läsa så tidigt. Det är många unga föräldrar som inte vet det. Att man kan sjunga och prata det vet man kanske, men läsningen för små barn känner inte alla till. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– En mamma på 18-månadersträffen sa att om inte vi hade fått det här besöket när barnet var 6 månader då tror jag inte att vi hade tagit tag i läsningen. (Maria, Bokstartare i Åre)

– Många säger: ska man börja läsa redan? Vad häftigt, vad roligt! Får de äta upp böckerna? Jaha, vad kul! (Katharina, Bokstartare i Krokoms kommun)

Många säger: ska man börja läsa redan? Vad häftigt, vad roligt!
Får de äta upp böckerna? Jaha, vad kul!

Stötta utan pekpinnar

En av de viktigaste framgångsfaktorerna för Bokstart har varit begreppet ”att stötta utan pekpinnar”. Redan vid de första utbildningsdagarna var detta en frågeställning som diskuterades i gruppen. Det har sedan blivit en röd tråd genom hela projektet. Bibliotekspersonalen vill absolut inte framstå som kontrollerande och mästrande i sin roll som Bokstartare. Under de tre projektåren har metoderna utvecklats och förfinats. Det finns mängder av vittnesmål om hur Bokstartarna gjort begreppet ”stötta utan pekpinnar” till sitt eget. I grund och botten handlar det om ett synsätt, att inte rikta insatser uppifrån och ned utan att befinna sig på samma våglängd som familjerna. Lyhördhet och respekt är det som fått vägleda Bokstartarna. Det är lika viktigt att lyssna som att informera och berätta. Det handlar om att läsa av situationen och ha kunskap om de miljöer och människor som projektet möter.

– Jag har varit noga med att inte komma med pekpinnar, för jag är rädd att det skulle få motsatt effekt. Det får inte bli så att dom upplever att jag

sitter och predikar, jag har hellre backat än att poängtera saker, just vid tillfällena där jag misstänker att det skulle kunna tas på fel sätt. Jag är inte där för att ta en diskussion utan mer för att upplysa och erbjuda en möjlighet. Jag tror inte att det gynnar någon om jag är påstridig. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

Bekräfta och avdramatisera

– Man vet ju aldrig vad föräldern har för erfarenheter. Man kan knyta an till vad barnet gör och säger under besöket. Och bekräfta föräldrarna, uppmärksamma dom på saker dom redan gör men kanske inte tänker på. När man sätter ord på det blir det en annan medvetenhet. Generellt sett vill ju alla föräldrar sina barns bästa. Men alla är inte medvetna om sin egen betydelse, det kan behöva sägas högt. (Mari, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Vi har tryckt på det att det inte behöver vara så märkvärdigt, ibland kan det räcka att du läser för barnet i trettio sekunder, eller en sång i bilen, prata med barnet, interagera, turtagning, vänta in barnet. Det handlar om orden, det är inte en tjock bok som gäller. Vi har försökt avdramatisera biblioteket och vara lite laidback, vi vill inte sätta oss på en akademisk stol. Vi är inte där för att kontrollera eller mäta, vi är ganska ofarliga. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

– Det är bra att använda barnets omgivning, att sätta ord på det barnet ser. Finns det djur i familjen, prata då om hunden. Jag tipsade om hur man kan göra om det är svårt att intressera barnet för läsning. Gå på hans intressen, är han intresserad av grävsopor, låna hem sådana böcker. Även om föräldrarna själva inte läser så mycket så förstod dom vikten av att börja tidigt med språkträning. Jag tror att det var just det som blev en isbrytare att jag inte kom med pekpinnar. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– Man får balansera och vara diplomatisk. Man säger ju inte stäng av alla skärmar för tid och evighet, skärmar kan vara bra, men man ska inte glömma bort att läsa och titta tillsammans. Många är medvetna om läsningens betydelse, men sen finns det vissa där det är svårt att nå fram. Någon gång har jag uttryckt det som att du ska ge barnet dom grundläggande sakerna; mat, vatten och näring för hjärnan. (Eva, Bokstartare i Ragunda kommun)

– Det gäller att bygga underifrån och bekräfta för föräldrarna allt bra som dom gör, hela tiden bekräfta. Ibland fick man jobba ganska mycket på

"Det gäller att bygga underifrån och bekräfta för föräldrarna allt bra som dom gör, hela tiden bekräfta. Ibland fick man jobba ganska mycket på detta, till och med blanda in sig själv, allt i syftet att avvärja sig själv för att inte upplevas som en myndighetsperson. Konsten är att varva det professionella med det personliga i lagom doser."

detta, till och med blanda in sig själv, allt i syftet att avvärja sig själv för att inte upplevas som en myndighetsperson. Konsten är att varva det professionella med det personliga i lagom doser. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Jag försökte ha ingången: brukar du läsa, hur gör du? Och det minsta lilla som dom svarade, kanske att man tittar i tidningen, det stärkte man och berömde. (Britt-Inger, Bokstartare i Bergs kommun)

Glesbygdsfaktorn

Förvåning, glädje, tacksamhet och aha-upplevelser – se där några av de vanligaste reaktionerna som Bokstartarna mött vid hembesöken. En viktig faktor för Bokstart i Jämtland Härjedalen har varit att besöken riktats till familjer som bor på landsbygden eller i små tätorter. Mer än hälften av länets befolkning bor i den enda staden Östersund. Detta projekt har inte riktats till dem. Alla kommuner har deltagit i projektet, men i Östersunds kommun har den norra och glesare befolkade kommundelen valts ut. Bokstart i vårt län har riktats till familjer som befinner sig i någon form av glesbygd, åtminstone om man gör en nationell jämförelse. Att befinna sig i glesbygd som nybliven förälder och bli erbjuden ett besök från det lokala biblioteket med böcker och samtal om barns läsning och språkutveckling – det har väldigt få förväntat sig. Med andra ord har besöken rönt glädje och tacksamhet, men till en början också förvåning.

– Dom har känt sig utvalda. Det har tagit oss med storm den positiva energi som vi fått. Även dom som har en utbildning inom till exempel förskola har uppskattat besöken. Kommer ni ändå hit, har ni åkt ändå från stan, har varit en vanlig kommentar. Man märker att det fysiska avståndet faktiskt spelar roll. (Åsa och Anna, Bokstartare i Östersunds kommun)

– Dom tycker att det är fantastiskt att vi kommer ut och att det självklart ska fungera även i glesbygd. I och med att vi gör ett hembesök så blir det som att vi visar att vi gör en ansträngning för att nå dom och det understryker nog hur viktigt vi tycker att det är. (Marie-Louise, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Som urvalsgrund har vi haft dom familjer som inte har gångavstånd till sitt bibliotek. Folk är ju vana vid att den mesta servicen dras in, men då kommer vi på besök till världens ände med bokpaket, då tycker man att det

"Dom har känt sig utvalda. Det har tagit oss med storm den positiva energi som vi fått. Även dom som har en utbildning inom till exempel förskola har uppskattat besöken. Kommer ni ändå hit, har ni åkt ändå från stan, har varit en vanlig kommentar."

är helt fantastiskt. (Britt-Inger, Bokstartare och bibliotekschef i Strömsunds kommun)

– Jag tror att Bokstart varit väldigt bra för oss glesbygdskommuner där människor har långt till sitt närmaste bibliotek och sin närmaste bibliotekarie. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

Regionalt projekt med stor frihet

En viktig framgångsfaktor för projektet har varit att upplägget varit förhållandevis fritt för de deltagande kommunerna. Inom den gemensamma ramen, där syftet varit att stödja små barns språkutveckling och bidra till familjers möjlighet att utvecklas genom språket och litteraturen, har Bokstartarna kunnat göra egna anpassningar. Ända från start har det varit viktigt att poängtera betydelsen av att vara ett pilotprojekt. Den nationella modellen som den såg ut 2016 med hembesök vid 6 månader, 1 år och en avslutande 18-månadersträff innebar en startpunkt för alla deltagande kommuner. Nästan omedelbart skapades dock lokala variationer. Sättet att arbeta på förändrades också över tid.

Det undersökande, reflekterande och flexibla arbetssättet har skapat en kreativ läroprocess på regional nivå. Vid de regelbundna projektträffarna har Bokstartarna jämfört sina erfarenheter, lärt av varandra och hittat nya vägar framåt. Det har funnits ett stort behov av att få berätta om de egna erfarenheterna – att få vara stolta över framgångar, men också söka stöd och tröst när allt inte fungerat perfekt. Lika viktigt har det varit att ta del av kollegornas erfarenheter. Bokstartarna har verkligen haft en gemensam läroprocess.

– Det har fungerat jättebra att vi har varit en grupp från hela länet som träffas och jämför arbetet. Genom att jag varit ensam i Härjedalen har det fungerat som ett bollplank för mig. Man har kunnat få tips och idéer från varandra. Det har ju varit nytt för alla. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– De regionala träffarna har gett råg i ryggen och konkreta tips från de andra kommunerna. Det har varit bra att ingå i ett större sammanhang och dela erfarenheter med andra Bokstartare. Det har också varit en vinst att hela länet jobbat med Bokstart, på så sätt att det märks mer, folk börjar lära

”Det har varit bra att ingå i ett större sammanhang och dela erfarenheter med andra Bokstartare. Det har också varit en vinst att hela länet jobbat med Bokstart, på så sätt att det märks mer, folk börjar lära sig vad Bokstart är, även om det sett lite olika ut i de olika kommunerna och landet i stort.”

sig vad Bokstart är, även om det sett lite olika ut i de olika kommunerna och landet i stort. (Mari, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Jag tycker att det har varit en bra mix. Vi har fått prata med varandra, och vi har träffat föreläsare. Vi har träffats lagom ofta. Det har blivit som ett nätverk. Bra att vi har suttit i ring och alla har kunnat se varandra. Jag tror att vi hade behövt prata mer med varandra i början. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– Bra att projektet från den regionala sidan inte var så detaljstyrt. (Marie-Louise, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Det handlar om tillit, att vi har fått utforma mycket själva. Skulle ni ha sagt att ni måste göra så här, då tror jag att jag hade blivit väldigt negativ. Nu kände vi att det var en positiv sak och vi ville genomföra det, men vi fick anpassa det till våra förutsättningar. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

– Utbildningsdagarna har varit väldigt relevanta och intressanta, men det som gett mest är att sitta ned och byta erfarenheter med varandra. Vi testade det här och det fungerade inte, men då kunde vi göra så här i stället. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

"Det handlar om tillit, att vi har fått utforma mycket själva. Skulle ni ha sagt att ni måste göra så här, då tror jag att jag hade blivit väldigt negativ. Nu kände vi att det var en positiv sak och vi ville genomföra det, men vi fick anpassa det till våra förutsättningar."

Nationellt pilotprojekt

Att vi ingick i en nationell satsning innebar stora fördelar, inte minst fanns det goda möjligheter att få råd och stöd från de första pilotprojekten som hunnit längre än oss. Den allmänna meningen är att det nationella sammanhanget varit viktigt. Om enskilda bibliotek själva hade tagit initiativ till hembesök, skulle det inte fått samma legitimitet som det nationella Bokstartprojektet. Med andra ord har det varit en nyckel till framgång att Kulturrådet som myndighet stod bakom projektet. Att vara en del av ett nationellt upplägg har också inneburit ett gemensamt urval av böcker, informationsmaterial och bokkassar. Att ha en gemensam nationell grund att stå på har därmed upplevts lika viktigt som möjligheten att göra lokala förändringar och anpassningar.

För Bokstartarna i Jämtland Härjedalen blev Gertrud Widerberg något av en mentor under det första projektåret. Det kan inte nog poängteras vilken trygghet det innebar för projektet att få ta del av erfarenheterna från Göteborg.

– Det var väldigt bra att vi i början fick träffa Gertrud och få hennes erfarenheter och goda råd, annars hade det nog varit svårt. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Bokstart är ett fantastiskt projekt där staten går in med medel för att vi ska kunna gynna läsningen i småbarnsfamiljer. Det är så jag beskriver det. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– Det var bra att projektet var riggat från början med ett färdigt upplägg med 6-månadersbesök, 12-månaders och 18-månadersträffar. Det var ju bara vägledning, något att förhålla sig till i starten. (Eva, bibliotekschef i Krokoms kommun)

Utmaningar

”Om man tänker på bibliotekarierollen så har man sin trygghet på jobbet, att man står bakom en disk, det här är min domän och så ska man bryta den och åka hem till folk istället.”

Ny roll – ny metod

– Det är väldigt personligt att knacka på hemma hos någon och säga, hej jag kommer från biblioteket. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

Den största utmaningen för projektmedarbetarna har varit att anpassa sig till den nya roll som hembesöken kräver. Oavsett hur många år man arbetat på sitt bibliotek och hur många barn och föräldrar man mött i olika sammanhang så är det något helt annat att släppa den trygga biblioteksmiljön för ett okänt möte hemma hos familjerna.

– Om man tänker på bibliotekarierollen så har man sin trygghet på jobbet, att man står bakom en disk, det här är min domän och så ska man bryta den och åka hem till folk istället. (Hanna, Bokstartare i Åre kommun)

De allra flesta Bokstartarna vittnar om nervositet och oro inför de första hembesöken. Hur skulle de bli mottagna, vad skulle föräldrarna tycka, hur skulle samtalen fungera? För många innebar hembesöken en personlig utmaning. Skulle den sociala förmågan fungera i detta sammanhang? Efter hand insåg alla att en Bokstartare kan arbeta på olika sätt. Det finns knappast något rätt eller fel, det handlar om att göra det bästa av situationen och plocka fram nya sidor hos sig själv. Med tiden infann sig också en trygghet. Vissa lärdomar får man bara genom att kasta sig ut och testa i praktiken. Efter några hembesök kunde Bokstartarna se att det faktiskt fungerade.

– Min första reaktion var nog nej, jag vill inte. Men det handlade nog mycket om att jag blev nervös över att vi skulle tränga oss in hos folk, det kändes olustigt i början. (Anna, Bokstartare i Östersunds kommun)

– Jag är inte så bra på kallprat, men jag kastar mig ut i det ändå. Man måste ju Bokstarta på sitt sätt, annars kommer det inte fungera, det finns ingen mönstermall. Man får ta fram den bästa sidan av sig själv. Sen lär man sig allteftersom tiden går. (Marie-Louise, Bokstartare i Bräcke kommun)

För några få, med tidigare yrkeserfarenhet från förskolans värld, var startsträckan inte lika lång.

– Jag kände direkt att i den här rollen kommer jag känna mig trygg. Här har jag fördel av min erfarenhet som förskollärare. (Katharina, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Jag trodde att inte att jag skulle trivas med att gå hem till folk och knacka på. Som privatperson är jag ganska tillbakadragen. Men sen kom jag på bättre tankar och insåg att jag ju faktiskt har jobbat med barn och föräldrar. Min chef tyckte också att det var ganska lämpligt för mig och med tanke på att vi också skulle få utbildning så tyckte jag inte att det skulle vara några problem. Och det har gått bra. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

"Jag kände direkt att i den här rollen kommer jag känna mig trygg. Här har jag fördel av min erfarenhet som förskollärare."

Hitta trygghet i yrkesrollen

Andra Bokstartare kände oro över att de saknade egna erfarenheter av att leva med barn, att de inte skulle bli tagna på allvar om de inte kunde bidra med egen kännedom om föräldraskapet. Här har framgångsfaktorn varit att trycka på sin yrkesroll och hitta tryggheten där.

– Det har varit lite läskigt att besöka barnfamiljer när man själv inte har den erfarenheten. Här kommer jag som ickeförälder och säger att det här är bra för ditt barn. Där har jag fått vara lyhörd, inte stressa de nyblivna familjerna. Jag vill inte klampa in hos dom och säga läs böcker, dom kanske har fullt sjå med att vara föräldrar. Jag har varit rädd för att trampa någon på tårna, men det har inte blivit så. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

För några Bokstartare känns det fortfarande gruvsamt att ge sig ut på hembesök. Lärdomen är att de nu vet att det fungerar, oavsett den egna känslan. När man tror på verksamheten blir det ändå självklart att delta.

– Jag kände redan från början att jag inte var riktigt bekväm med att jobba med hembesök. Det är en arbetsuppgift som jag inte är som klippt

och skuren för, men jag gjorde det ju. Och jag tror på idén, det är fantastiskt att kunna få sprida budskapet. (Britt-Inger, Bokstartare i Bergs kommun)

– Jag är väl lite blyg och osäker, så jag kan gruva mig lite. Jag känner mig fortfarande inte riktigt bekväm med situationen, särskilt när jag kommer hem till nyanlända och vi har svårt för att förstå varandra. Men när man väl är där så brukar det ändå gå bra. (Marielle, Bokstartare i Ragunda kommun)

Språk och kommunikation

– Jag har lärt mig att det är svårt med kommunikation, att få kontakt med folk. Vi har så många möjligheter att kommunicera idag, men det är ändå inte lätt. (Eva, Bokstartare i Ragunda kommun)

En av utmaningarna i projektet har varit att hitta enkla och fungerande vägar till kommunikation med de utvalda familjerna. Kulturrådets modell har byggt på förtryckta inbjudningskort som skickats ut med post. Flera kommuner valde bort detta inbjudningskort och skapade istället egna mer personliga brev, allt för att undvika att utskicket skulle misstas för reklam. Nästa steg handlade om att komma överens om en tid för hembesöket. I det utskickade brevet fanns ett förslag på tid, men hur skulle kommunikationen ske i fortsättningen? Skulle föräldrarna komma ihåg att höra av sig om tiden inte fungerade? Detta visade sig bli ett problem. Flera kommuner valde att komplettera brevet med ett uppföljande telefonsamtal. En annan variant var att på vinst och förlust åka iväg till familjen på den utsatta tiden. Flera varianter har testats, men det som flera vittnat om i projektets slutskede är att sms-kontakt kanske är det bäst fungerande.

– När vi hade gjort dom allra första besöken, då kände vi oss ganska nedslagna. Vi fick ju inte kontakt med så många familjer i början. Vi skickade påminnelsebrev, vi ringde, vi åkte dit och knackade på. Vi kunde inte förstå vad vi gjorde för fel. När vi hade vår första gemensamma projektträff med dom andra kommunerna så märkte vi att dom andra fick en helt annan respons. Då skippade vi det färdiga inbjudningsbrevet från Kulturrådet, det ser ut som reklam för en bokklubb, istället kopierade vi brevet som kollegorna i Åre hade tagit fram, enkelt och rent. Då började det gå bättre. Vi hade också blivit mer aktiva på vår kommunala facebook sida och på kommunens hemsida. När vi väl fick kontakt med familjerna och blev insläppta, då var

"När vi hade gjort dom allra första besöken, då kände vi oss ganska nedslagna. Vi fick ju inte kontakt med så många familjer i början. Vi skickade påminnelsebrev, vi ringde, vi åkte dit och knackade på. Vi kunde inte förstå vad vi gjorde för fel."

det så fantastiskt roligt. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

Språket i sig har ibland inneburit en utmaning. När Bokstartarna besökt nyanlända familjer har de fått aktivera alla tänkbara språkvägar: gester, teckenspråk och ibland engelska. Informationsmaterialet har funnits översatt på många språk, vilket har underlättat. Svenskan är det språk som använts vid de allra flesta besök. Tolkar har inte använts i projektet, däremot har grannar och släktingar kunnat hjälpa till. Det sammantagna intrycket är att språk inte varit något avgörande hinder. Flera vittnar också om en glädje över att de fått möjlighet att möta så många människor med olika språkbakgrund.

– När man besöker familjer med annat modersmål kan det ibland vara språkförbistring, men andra gånger kan det gå hur bra som helst, det har mer med personkemi att göra. (Eva, Bokstartare i Ragunda kommun)

– Att det finns så många språk så långt ute i en så liten kommun. Det tycker jag är fascinerande, vi har stött på så många olika språk, människor från alla delar av världen. (Katharina, Bokstartare i Krokoms kommun)

Hjärtats språk

De samiska språken, inte minst sydsamiskan, finns representerade i länet och sex av åtta kommuner fungerar som samiska förvaltningskommuner. Trots detta har Bokstartarna relativt sällan mött familjer som uttrycker detta i samtalen. Så snart det funnits önskemål om barnböcker på sydsamiska har Bokstartaren försökt hjälpa till. Många föräldrar har däremot har blivit glada och tacksamma över Bokstartarnas information om vikten av att prata sitt hjärtas språk med barnen.

– En rysk mamma började nästan gråta när vi berättade att hon skulle prata ryska med sitt barn, vi tror att pappan hade sagt att hon inte skulle göra det. Det kändes verkligen fint att kunna bekräfta henne. (Maria, Bokstartare i Åre kommun)

"En rysk mamma började nästan gråta när vi berättade att hon skulle prata ryska med sitt barn, vi tror att pappan hade sagt att hon inte skulle göra det. Det kändes verkligen fint att kunna bekräfta henne."

Resor och väder

Ett stort län medför många och ibland långa resor när familjer ska besökas. Bokstartarna har i de allra flesta fall rest med bil. Avstånden har varierat, alltifrån några kilometer till 30-talet mil tur och retur. Den största utmaningen har varitintervädret med allt vad det innebär av snöstorm, halka och oplogade vägar. Det har hänt att resor har fått ställas in.

– En gång på vårvintern drog jag iväg till en by ganska långt bort. Jag lyckades lokalisera huset, men vägen ned till huset var oplogad, så jag vågade inte åka ned. Jag la böckerna i brevlådan. (Märith, Bokstartare i Ragunda kommun)

Resorna i sig har inte setts som ett problem, tvärt om. Flera Bokstartare vittnar om att bilen har blivit ett rum för planering och reflektion. En stund på tu man hand där inget annat stör. Hemma igen är de nyss avklarade hembesöken redan genomgångna och analyserade och Bokstartarna är redo för nya arbetsuppgifter.

Har vi kunnat göra skillnad?

Projektets syfte var att stödja små barns språkutveckling och bidra till familjers möjlighet att tillsammans utvecklas genom språket och litteraturen. Genom hembesöket som metod skulle projektet skapa fler möten mellan barn/föräldrar och bibliotekspersonal. Se mer om syftet ovan.

Har vi kunnat göra skillnad? Det enkla svaret på frågan är JA, det har varit möjligt att göra skillnad! Men hur och vilka effekter har biblioteken kunnat se? I vilken utsträckning projektet nått sina mål är givetvis inte lätt att svara på. I den bästa av världar hade projektet haft möjlighet att koppla in följeforskning, men så har inte varit fallet. De resultat som kan redovisas bygger i hög grad på Bokstartarnas egna reflektioner samt på enkätsvar från deltagande föräldrar. Alla Bokstartare har intervjuats om sina erfarenheter. De deltagande föräldrarna har erbjudits att medverka i en enkätundersökning, vars resultat redovisas nedan. Några föräldrar har också intervjuats om sina erfarenheter av Bokstart.

Att de 1076 Bokstartsbesöken till sammanlagt 640 familjer haft betydelse för familjerna står utom allt tvivel. Detta vittnar både enkätsvaren och intervjuerna om. Många familjer har lärt känna sitt bibliotek via hembesöket – att biblioteken fått nya låntagare och fler utlån är ett påtagligt resultat. Det är också mycket som talar för att föräldrar verkligen har blivit stärkta i sin roll som läsinspiratörer och språkutvecklare på hemmaplan. Enkätsvar och intervjuer med deltagande föräldrar stödjer detta.

– Absolut har vi gjort nytta, dels för att vi ser att fler familjer kommer hit till biblioteket, dom vågar komma hit, dom vet att dom är välkomna och barnen får låna och tugga på böckerna. Familjerna har fått upp ögonen för biblioteket, för jag har träffat familjer som inte ens visste var biblioteket ligger. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Det jag kan känna är att jag har nått ut till ickevana biblioteksbesökare som sen har blivit biblioteksbesökare. Dom jag har fått bäst kontakt med är redan frälsta och vana bokläsare, där har jag bekräftat och det är väl en bra nytta. För många har det varit fint att få prata om böcker och språk och få boktips. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– Dom är överlyckliga över besöken. När man kommer på 1-årsbesöket och ser hur 6-månadersböckerna ligger på matbordet bredvid barnet, att

dom verkligen används, då blir man ju lycklig. (Britt, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Jag hade nog inte förväntat mig att det skulle bli så uppskattat som det faktiskt har blivit. Dom stora armar som sträcks emot en, det är helt fantastiskt. Även om man redan har böcker hemma så tycker man att det är fantastiskt att få tre böcker till. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– När man gått från vissa besök så kände man verkligen att man gjort skillnad. Det kanske började ganska negativt med att dom inte var så intresserade till att dom nu faktiskt kommer till biblioteket och lånar böcker själva. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

– När jag har varit ute på Bokstartsbesök så känner jag att det faktiskt kan göra skillnad. På något sätt har jag inte känt det lika starkt när jag står bakom disken inne på biblioteket. Jag blir nästan förvånad när jag tänker på att jag har blivit en bibliotekstant som är ute och missionerar om små barns läsning. (Britt-Inger, Bokstartare och bibliotekschef i Strömsunds kommun)

När Bokstartarna Anna och Åsa i Östersunds kommun sammanfattade de direkta effekterna av sitt arbete skapade de denna lista:

- De har känt sig som en resurs och ett stöd för föräldern
- De har kunnat öppna ögonen för vikten av läsning
- De har kunnat avdramatisera biblioteket
- Vetskapen om vikten av att börja läsa för sitt barn redan vid 6 månaders ålder är inte så känd, kanske särskilt vanligt bland förstagångsföräldrar
- Flera nya stopp med bokbussen i området. De vet också att flera familjer har blivit biblioteksbesökare som ett resultat av projektet
- Det har pratats mycket om Bokstart på Öppna förskolan

”Dom är överlyckliga över besöken. När man kommer på 1-årsbesöket och ser hur 6-månadersböckerna ligger på matbordet bredvid barnet, att dom verkligen används, då blir man ju lycklig.”

Vad har vi lärt oss av Bokstart?

Att projektet också haft stor betydelse för de enskilda medarbetarna och för bibliotekens fortsatta arbete är fantastiskt roligt. Små barns språkutveckling har varit i fokus och Bokstartarna har fortbildat sig i dessa frågor genom projektet, både genom föreläsningar och inläsning, men också genom eget praktiskt arbete.

Bokstart har gett nya erfarenheter som inte minst handlar om betydelsen av att möta människor på andra platser och på nya sätt. Att kliva ur sin vanliga biblioteksvardag och knacka på hos okända människor för att skapa kontakt har ställt nya krav på medarbetarna. Det har krävts öppenhet, lyhördhet, pedagogisk förmåga och en portion mod. Med tiden har Bokstartarna vuxit i denna nya roll. Resultatet är nya kunskaper om bemötande och kommunikation.

En annan effekt av Bokstart är omvärldskoll och ökad kännedom om det egna lokalsamhället. Bokstartarna har lärt sig att många familjer saknar kunskap om biblioteket, ibland känner de inte alls till det lokala biblioteket och många tror att det fungerar som när de själva var unga. Med andra ord finns en gammaldags syn på biblioteket som en tyst plats för läsvana besökare där små barn är störande. Här har Bokstartarna verkligen kunnat förändra bilden av biblioteket.

"Bokstart har gett nya erfarenheter som inte minst handlar om betydelsen av att möta människor på andra platser och på nya sätt. Att kliva ur sin vanliga biblioteksvardag och knacka på hos okända människor för att skapa kontakt har ställt nya krav på medarbetarna."

Inspiration, mod och ökat självförtroende

Projektmedarbetarna har fått insikter och erfarenheter som de tar med sig för framtiden. Inte minst har Bokstart gett inspiration, mod och ökat självförtroende inför framtida förändringsarbete. Att arbeta i projektform där deltagarna lär av varandra i en gemensam process har varit viktigt i sig. Kanske hade vi inte vågat förvänta oss detta, men Bokstart kan faktiskt bli en språngbräda till fortsatt biblioteksutveckling. Det känns stort!

– Jag hade inte så mycket kunskap om små barns språkutveckling, så det har jag lärt mig mer om. Men jag har också lärt mig hur djupt den där gamla föreställningen om biblioteket sitter, att vi är sura tanter som hyssjar. Att det fortfarande är så bland unga människor, det var nytt för mig. (Hanna, Bokstartare i Åre kommun)

– Bokstart har lärt oss att det är bra att vara utanför biblioteksbyggnaden.

"Även om projektet har tagit slut så har jag med mig tänket i ryggen. När jag träffar folk så fortsätter jag att sprida budskapet, jag kommer fortsätta prata om dom här sakerna även om jag inte är en officiell Bokstartare. Det ingår i jobbet."

Det har vi nog tänkt innan också, men nu har vi fått uppleva det på riktigt. Man förstår vikten av att vara där människor är. (Anna, Bokstartare i Östersunds kommun)

– Man lär sig bemöta människor på andra ställen än i biblioteket. (Carola, Bokstartare i Bergs kommun)

– Jag har lärt mig att ha tålamod, att vänta in, att avvärja, att plocka fram pedagogen i mig. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Jag hade inte så stora kunskaper om små barns språkutveckling och läsning innan projektet, så projektet har varit bra fortbildning för mig. Det har också varit nyttigt att få jobba i projekt, det är första gången för mig. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– Även om projektet har tagit slut så har jag med mig tänket i ryggen. När jag träffar folk så fortsätter jag att sprida budskapet, jag kommer fortsätta prata om dom här sakerna även om jag inte är en officiell Bokstartare. Det ingår i jobbet. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Jag känner att vi har blivit bättre på att samarbeta och man har fått känna sig delaktig. (Britt, Bokstartare i Krokoms kommun)

– Det som gruppen upplevde som så otroligt positivt, det var att man gjorde någonting tillsammans. Och det stärkte personalgruppen väldigt mycket. Det hade dom inte räknat med. (Eva, bibliotekschef i Krokoms kommun)

– Man har också fått tänka igenom vad man egentligen håller på med i sitt jobb. Hur ska vi tänka om framtiden, vad är det som är viktigt, vad ska man prioritera, hur ska vi få nya låntagare när vår verksamhet konkurrerar med allt annat? (Eva, Bokstartare i Strömsunds kommun)

– Vi har också lärt oss att samverka mellan förskola, barnhälsovård och bibliotek är så viktigt för barns språkutveckling. Det har vi ju tyckt förut, men det har blivit så tydligt i projektet. Vi har fått mer kött på benen där och blivit starkare i vår uppfattning att det är en av dom viktigaste sakerna att jobba med på biblioteket. Det har stärkt oss i viljan att jobba mer på det sättet i framtiden. På det viset tar projektet inte slut. (Åsa och Anna, Bokstartare i Östersunds kommun)

– Inför framtiden så känner vi verkligen att uppsökande verksamhet, oavsett om det är med barn eller inte, är något som vi vill satsa på. Där har vi lärt oss mycket. Den rädsla som fanns hos oss innan vi började, inför att åka hem till folk, den har verkligen försvunnit. När man gör någonting så

många gånger så händer det något. Jag har blivit säkrare på bemötande generellt. (Hanna, Bokstartare i Åre kommun)

– För min del är nog Bokstart en av dom roligaste saker jag har gjort i mitt yrkesliv. (Åsa, Bokstartare i Östersunds kommun)

Sänka trösklarna – till biblioteket och läsningen

I Bokstartsarbetet har medarbetarna mött många familjer som inte är biblioteksbesökare och många föräldrar som inte ser sig som läsare. I samtalen med föräldrarna har det därför blivit viktigt att berätta om biblioteket och skapa intresse hos familjerna. I många fall finns en skev bild av biblioteket som en tyst och stel plats som inte passar för barn. Här gäller det för Bokstartarna att avdramatisera biblioteket.

– Jag skulle nog säga att majoriteten av dom vi mött, kanske två tredjedelar är sådana som inte är biblioteksbesökare. Men vi har sett föräldrar på biblioteket efter våra Bokstartsbesök. Många har också berättat att dom inte har varit på bibblan sedan dom själva gick i skolan, och då har vi uppmanat att komma in och låna, det gör inget om barnet äter på böckerna, det ska dom göra och det är helt okej. Vi har verkligen försökt signalera att det inte är den gamla bilden av biblioteket som gäller, man måste inte vara knäpp tyst, det finns alla sorters litteratur. Man är förvånad att det är så pass många som har den föreställningen fortfarande. (Hanna, Bokstartare i Åre kommun)

– Jag har funderat lite på detta, hur det var när jag växte upp. Då hade bibliotekarien dräkt och klackskor och det hyssjades, det är den bilden jag växte upp med. Många av dom som växte

FOTO: SARA NORLING

”Vi har verkligen försökt signalera att det inte är den gamla bilden av biblioteket som gäller, man måste inte vara knäpp tyst, det finns alla sorters litteratur. Man är förvånad att det är så pass många som har den föreställningen fortfarande.”

”Bokstart har öppnat upp oss, vi har fått en ny roll, vi kan möta människor ute i samhället, inte bara på biblioteket. Jag skulle kunna ställa mig utanför ICA en lördag och prata om Bokstart. Om dom inte kommer till oss så måste vi leta upp dom.”

upp med den sortens bibliotek har sen aldrig varit på bibliotek och då vill man inte gå hit med sina barn. Så när dom träffar oss och kommer hit med sina barn, då får dom en helt annan bild. Jag brukar säga att dom gärna får låna böcker till sina små barn, tuggar dom sönder böckerna, så köper vi nya, det är inget problem för oss. Sen brukar jag skoja och säga att om det fortsätter upp i 7-årsåldern, då kanske vi reagerar. Det brukar dom tycka är roligt. (Bodil, Bokstartare i Bräcke kommun)

– Du kan tala om att biblioteket finns, det är jättemånga som inte vet att vi har fyra bibliotek i Bergs kommun. Vi kan tala om att det är gratis. Vi kan tala om att man inte får någon räkning om barnet tuggar sönder böckerna. Vi kan tala om för dom att biblioteket idag inte är vad det var för 30 år sedan. Många tror att det ska vara tyst på biblioteket. Då får man berätta att det inte behöver vara tyst, det ska vara en trevlig miljö, men det behöver inte vara knäpptyst. Väldigt många är biblioteksovana och det kan vara så i många grupper. Jag har träffat poliser och socionomer som inte känner till biblioteket. Jag tror att det handlar om den egna inställningen till vad ett bibliotek är. Man tror att biblioteket ska vara den strikta och tysta världen. Jag tror att det är jätteviktigt att vi får tala om dom här sakerna. Kom till oss, man kan vara på biblioteket med små barn. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– Många föräldrar har ju berättat att dom inte läst en bok sedan dom slutade skolan, dom tycker det är så fruktansvärt tråkigt. Då har vi försökt sälja in bokbussen och att man kan lyssna på böcker, det är också ett sätt att läsa. (Cissi, Bokstartare i Krokoms kommun)

Bokstart som ett sätt att arbeta mer uppsökande

Att göra hembesök har varit nytt för nästan alla Bokstartare. Inledningsvis fanns både oro och rädsla för den nya rollen, men efterhand blev metoden inarbetad och trygg. För många medarbetare har detta uppsökande arbetsätt gett mersmak. De goda erfarenheterna från Bokstart kan biblioteken förhoppningsvis dra nytta av i andra satsningar. Allt i syfte att nå nya målgrupper.

– Om biblioteket ska nå nya målgrupper då måste man lämna biblioteket, för till biblioteket kommer inte alla, och då måste personalen lämna sin

komfortzon. Mobil verksamhet och mer flexibel verksamhet är nödvändigt om vi ska vara relevanta. Vi ska vara där våra presumtiva användare är. (Maj, bibliotekschef i Östersunds kommun)

– Om besökarna inte kommer till biblioteket, då måste biblioteket komma till besökarna. Det ligger i tiden, vi pratar också om pop-up-bibliotek. Egentligen är Bokstartprojektet den första gången som Härjedalens bibliotek arbetar uppsökande, vi har inte någon bokbuss. (Erik, Bokstartare i Härjedalens kommun)

– Bokstart har öppnat upp oss, vi har fått en ny roll, vi kan möta människor ute i samhället, inte bara på biblioteket. Jag skulle kunna ställa mig utanför ICA en lördag och prata om Bokstart. Om dom inte kommer till oss så måste vi leta upp dom. (Ewa, Bokstartare i Bergs kommun)

– Biblioteket måste ut ur sitt rum om man ska kunna möta nya låntagare och det här är ju ett ypperligt tillfälle. Det blir ett nära möte, jämfört med om man står på ett köpcenter, en marknad eller en busstation. Det här blir så direkt och man kan ragga nya låntagare samtidigt. (Eva, Bokstartare i Strömsunds kommun)

– Det är ju så med vårt yrke att vi måste nästla oss in och få människor att förstå att det här med läsning och bibliotek kan man ha användning för i det vanliga livet. Bibliotek är inte bara för dom kulturella och lärda. Bokstart är ett perfekt exempel på att vi kan komma hem i vardagen, varsågod – här är en bok. Det är så vi måste jobba i stort och smått. (Britt-Inger, Bokstartare i Bergs kommun)

FOTO: SARA NORLING

Framtiden

När projekt tar slut finns naturligtvis en önskan om att erfarenheter och metoder ska tillvaratas och omvandlas till ordinarie verksamhet. Bokstart Jämtland Härjedalen har pågått under tre år och alla kommuner söker nu nya vägar för sitt arbete med de små barnen och deras föräldrar. I minst tre av åtta kommuner kommer verksamheten med hembesök till familjer att fortsätta i någon form, vilket är mycket glädjande. Andra kommuner startar språknätverk och fortsätter att utveckla samverkan med förskola och barnhälsovård, även det är positivt för framtiden. Alla deltagande kommuner och inte minst de medarbetare som genomfört Bokstart, tar med sig erfarenheterna från projektet i all framtida biblioteksutveckling. Projektet har varit en resa som visserligen nått sitt mål, men som också kommer att leda till nya resor och framtida utmaningar.

Berg

Biblioteken i Bergs kommun kommer att fortsätta med 6-månaders hembesök från och med hösten 2019. Alla aktuella barn i kommunen skall få erbjudande om ett hembesök. Tanken är att försöka koncentrera hembesöken geografiskt, vilket kan innebära att barnens ålder kommer att variera från 6 månader och upp till ett år. I nästa skede, när barnen kommit upp i förskoleåldern, vill de genomföra besök på alla förskolors föräldramöten, gärna som en rutin varje höst. När barnen är 3 år kommer de att skicka ut ett brev till alla familjer med ett erbjudande om en bokgåva som man får hämta ut på sitt närmaste bibliotek.

Bräcke

Biblioteken i Bräcke kommun har ännu inte bestämt exakt hur verksamheten ska fortsätta, men någon typ av samverkan med förskolorna och BVC ska det bli. Det finns också planer på att fortsätta med hembesök för de nyblivna föräldrarna.

Härjedalen

Biblioteken i Härjedalen kommer att fortsätta dela ut Bokstartkassar till nyblivna barnfamiljer. Detta ska ersätta det nuvarande systemet med Barnets första bok till nyfödda. De kommer inte att fortsätta med hembesök, detta framför allt av resursskäl.

Krokom

Biblioteken i Krokoms kommun har under många år haft ett nära samarbete med BVC där de möter många barnfamiljer. Detta samarbete ska utvecklas och stärkas. Däremot kommer de inte fortsätta med regelrätta hembesök.

Ragunda

Biblioteken i Ragunda kommun ska fortsätta erbjuda Bokstartsbesök till alla familjer med 6-månadersbarn. Bedömningen är att det finns möjlighet att göra detta inom befintlig budget. Det finns också planer på att utveckla mer samverkan med förskolorna, till exempel via de bokpåsar som biblioteket redan erbjuder.

Strömsund

Biblioteken i Strömsunds kommun ska fortsätta med hembesök. Planen är att komma igång med nya besök hösten 2019. I planeringen ingår en ny och större bokbil. De följer upp hembesöken med ett bokpaket till familjerna när barnet är ett år. Det finns också planer på att fortsätta erbjuda 18-månadersträffar på biblioteket.

Åre

Biblioteken i Åre kommer inte fortsätta med hembesök efter projektets slut. Istället vill de vill skapa permanenta och bra rutiner för möten med föräldrarna via BVC. De vill att biblioteket ska finnas med i deras ordinarie program för föräldragrupperna och vill gärna träffa familjerna när barnet är 6 månader, antingen på biblioteket eller på någon annan plats. De vill också arbeta mer gentemot förskolorna, bland annat i samarbete med kultur-

skolans verksamhet Minikrumelur. De erbjuder också alla förskolor att barnbibliotekarien kan delta i föräldramöten och prata böcker och läsning. De vill också koppla på sagostunder, kapprumsbibliotek och temalådor på förskolorna.

Östersund

Östersunds bibliotek har startat ett språknätverk där de ska involvera förskolan och barnhälsovården. Planen är att först testa nätverket i samverkan med några förskolor för att sedan utvidga satsningen. Om det hade funnits ekonomiska möjligheter hade de gärna fortsatt med hembesök, men metoden är resurs- och personalkrävande och det föds många barn i kommunen.

Regionbiblioteket

I Regional biblioteksplan för Region Jämtland Härjedalen 2019–2022 står att Regionbiblioteket ska “stärka och utveckla samarbete mellan bibliotek, skola, förskola, barnhälsovård och folkbildning i syfte att arbeta med läsfrämjande och språkutveckling för barn och unga”. Det innebär bland annat att Regionbiblioteket årligen kommer att arrangera fortbildningsdagar om små barns språk och läsning för bibliotekspersonal och andra berörda grupper. Träffar och möten för dem som arbetar med Bokstart och liknande verksamhet kommer också att fortsätta.

En satsning inspirerad av Bokstarts boktipsfolder testas under 2019, då bibliotekspersonal i kommunerna tipsar om sina favoriter ur föregående års pek- och bilderboksutgivning. Bilderbokstipsen sammanställs i en folder och på en affisch som biblioteken kan använda i sitt läsfrämjande arbete.

Enkät till deltagande föräldrar i Jämtland Härjedalen – resultat och diskussion

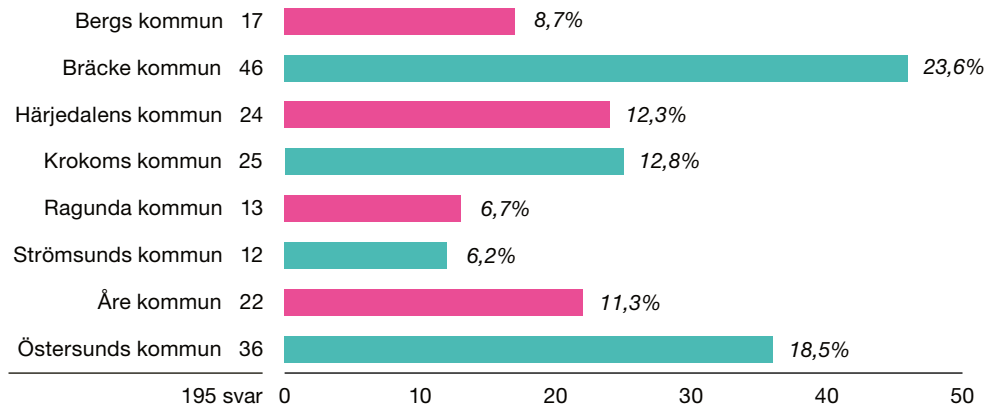
För att få en inblick i hur projektet påverkade deltagande familjers läsvanor bestämde vi oss för att skicka ut en deltagarenkät i slutet av projektet. Enkäten skapades av Regionbiblioteket, i samråd med Bokstartarna i kommunerna, och distribuerades sedan av Bokstartarna. Enkäten fanns i pappersform, som en digital enkät i Office Formulär, och efter önskemål från Bräcke kommun också i en kombinerad variant – en pappersenkät med en länk till den digitala enkäten. Hur de olika kommunerna har kommunicerat och distribuerat enkäten till de deltagande familjerna ser olika ut, varför också svarsfrekvensen varierar mellan kommunerna. Eftersom enkäten gick ut i slutet av projektet hade vissa kommuner klarat av sina hembesök medan andra fortsatte att ta in nya familjer och göra nya hembesök. Detta kan också ha påverkat svarsfrekvensen. Enkäten var anonym och frivillig att besvara, och varken Bokstartarna i kommunerna eller den regionala biblioteksverksamheten kunde se vilka familjer som svarat eller ej.

Enkäten bestod av 11 frågor utan möjlighet till egna kommentarer, men med möjlighet att fritt kommentera projektet eller lämna synpunkter i slutet.

Hur gick det då?

Totalt fick vi in 195 enkätsvar, jämfört med 640 deltagande familjer. Det motsvarar omkring en tredjedel av deltagarna i projektet totalt sett, vilket vi är nöjda med sett till förutsättningarna. Svaren ska ses som ett utsnitt och gör inte anspråk på att representera alla projektdeltagare. Det bör också påpekas att det finns en möjlighet att de familjer som varit positiva till Bokstart har haft en större benägenhet att besvara enkäten.

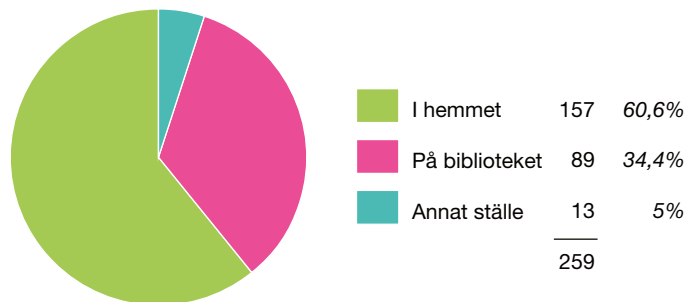
1. Vi bor i...

Kontakten med Bokstartare

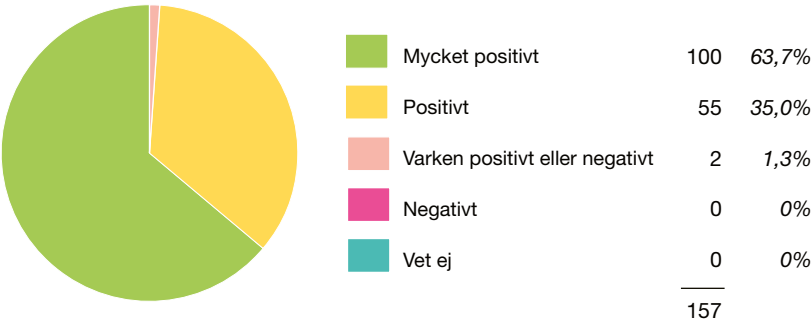
En majoritet av de svarande träffade Bokstartare i hemmet vid något tillfälle. Många av dessa har också träffat Bokstartare på bibliotek. Andra har bara träffat Bokstartare på bibliotek eller på annat ställe. Eftersom varje familj har erbjudits flera besök har också flera svarsalternativ varit möjliga att fylla i.

2. Var träffade ni Bokstartare? Flera svar möjliga.

Glädjande nog angav en överväldigande majoritet av de svarande som tagit emot Bokstartare i sitt hem att de upplevde besöket som positivt eller mycket positivt. Ingen av de svarande upplevde besöket som negativt. Som tidigare nämnt bör man ha i åtanke att det är möjligt att familjer som upplevde Bokstart och hembesöken som positiva har varit mer benägna att besvara enkäten.

3. Om ni fick besök av bokstartare i ert hem, hur kändes det? 157 giltiga svar (av 169)

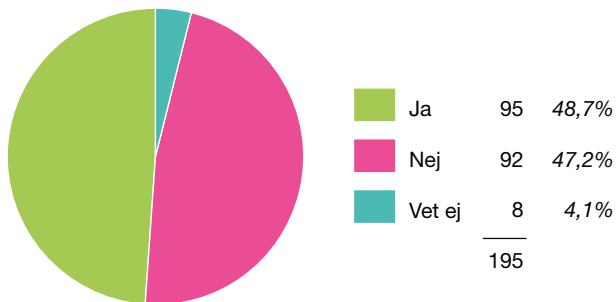
Ungefär hälften av de svarande har varit med på en 18-månadersträff. Träffarna har sett olika ut i olika kommuner. De flesta har hållits på biblioteket, men i vissa fall har man använt Öppna förskolans lokaler. Barnteater har varit ett vanligt inslag på träffarna, liksom sångstunder och dramatiserad sagoläsning. På samtliga träffar har bokgåvor delats ut. Flera kommuner delade ut enkäten på 18-månadersträffar, vilket kan förklara varför nästan hälften av de som svarat på enkäten deltagit i en träff medan bara ungefär en tredjedel av det totala antalet familjer i projektet har deltagit i en 18-månadersträff. (Se avsnittet Bokstart i siffror.)

CITAT FRÅN FÖRÄLDRAR
I ENKÄTEN

"Jag uppskattar Bokstarts arbete tycker Det är ett bra konsept att komma hem till personerna då det inte alltid är lätt att för flytta sig med små barn och inte alltid man har Råd att åka överallt."

"Jättebra initiativ med uppsökande verksamhet i glesbygd där avståndet till biblioteket är långt. Vi har redan ett stort bokintresse i familjen men så det långt ifrån hos alla."

4. Har ni varit med på en 18-månaderträff?

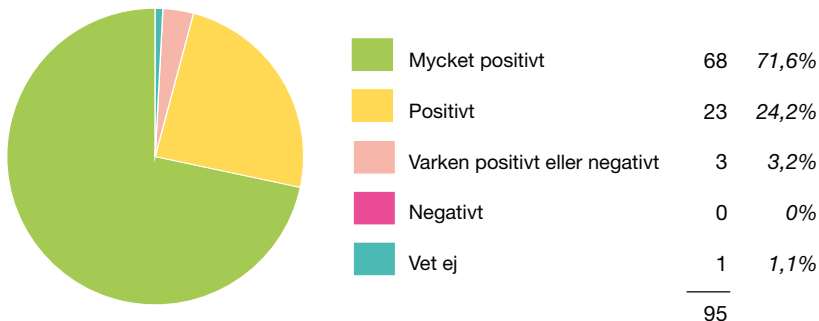
"Uppskattar Bokstart supermycket. Böckerna är väl-lästa. Och böckerna har varit rätt anpassade till barnets ålder/mognad. Några av böckerna vi fått från Bokstart har blivit sonens favoritböcker. Vi är så tacksamma."

"Det har varit mycket positivt och givande att delta i Bokstart! Min son älskar att läsa och böckerna vi fått har han läst, ätit & lekt med!"

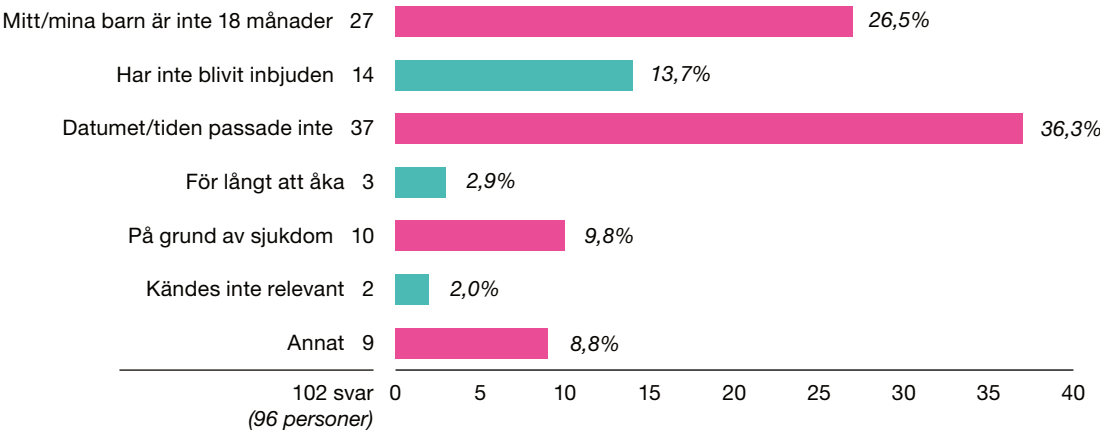
"Superbra! Dottern tycker det är roligt med nya böcker och kommer ofta bärandes på dem och vill att man ska läsa."

En stor majoritet av de svarande uppger att de hade en positiv eller mycket positiv upplevelse av 18-månaderträffarna. Bland de som har svarat att de inte deltagit i någon träff är det vanligast uppgivna skälet att datumet eller tiden inte passade och det näst vanligaste att barnet eller barnen inte är 18 månader ännu. Av de som uppger att de inte blivit bjudna till en 18-månaderträff har ett flertal också svarat att barnet eller barnen ännu inte är 18 månader. En annan förklaring till att alternativet Har inte blivit bjuden är det tredje vanligast angivna är att flera kommuner av logistiska skäl bara har kunnat erbjuda en 18-månaderträff per ort och termin, vilket i praktiken innebär att träffen kan infalla en tid efter att barnet blivit 18 månader.

5. Om ni har varit med på en 18-månaderträff, hur upplevde ni den? 95 giltiga svar (av 112)

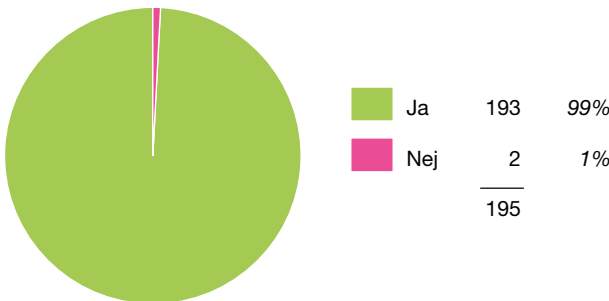
6. Om ni inte har varit med på en 18-månadersträff, ange varför. Flera svar möjliga. Procent av alla svar.

Läsning och språkutveckling

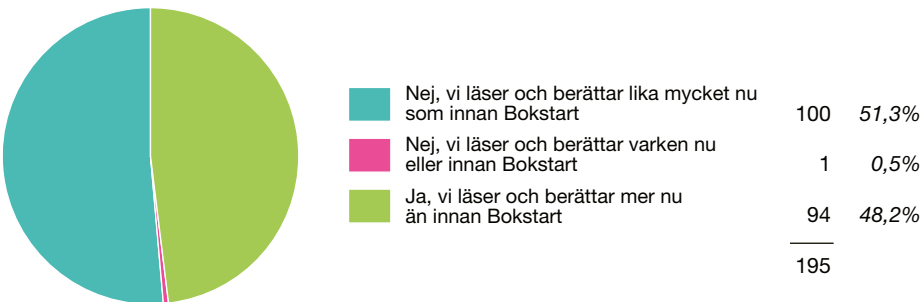
99 % av de svarande uppger glädjande nog att de använder böckerna de fått genom Bokstart. Bokgåvorna är något som många av de svarande också nämner i slutet av enkäten då de har haft möjlighet att kommentera Bokstart. Flera nämner att böckerna var väl anpassade till barnets ålder, vilka av böckerna som blivit favoriter hos barnet och en generell tacksamhet över bokgåvorna.

7. Använder ni böckerna som ni fått genom Bokstart?

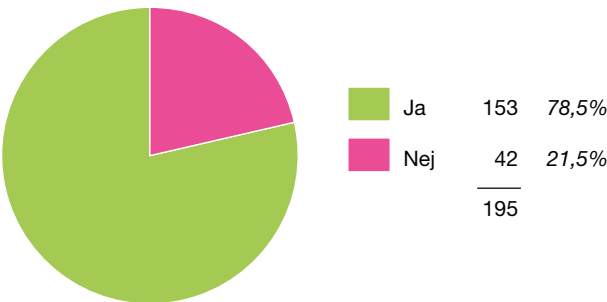
På frågan om Bokstart har påverkat hur mycket man läser och berättar för sitt barn svarar ungefär hälften att man läser och berättar lika mycket nu som innan Bokstart, och något färre att man läser mer nu. Att man läser lika mycket nu som innan Bokstart kan ju i praktiken innebära att man läser nästintill ingenting, vilket gör det svårt att säga något om resultatet. Att nära hälften av de svarande uppger att de läser mer tillsammans med sitt barn nu är glädjande.

8. Har Bokstart påverkat hur mycket du/ni läser och berättar för ditt/dina barn?

En stor majoritet av de svarande uppger att de redan innan Bokstart kände till att man kan börja läsa med ett barn redan vid 6 månaders ålder. Det är givetvis positivt, men åter igen bör man ha i åtanke att enkäten har varit frivillig att besvara och inte är representativ för hela gruppen.

9. Visste du/ni innan Bokstart att man kan börja läsa med barnet redan vid 6 månaders ålder?

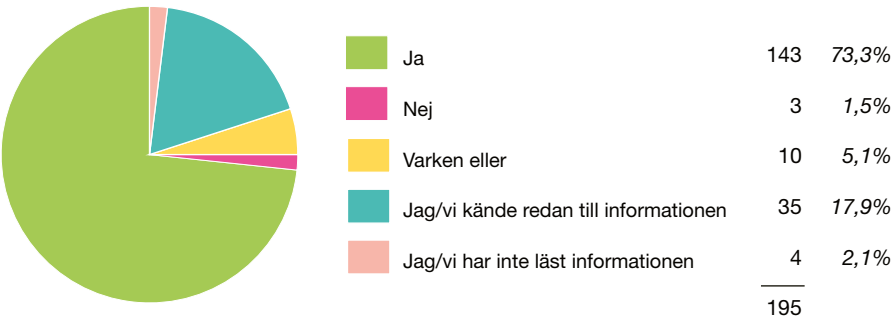
"Mycket bra initiativ, bra att få en "spark i baken" ang. läsning med barnen. Vi läser flera böcker om dagen och måååånga innan läggdags, det har blivit en mysig avrundning av dagen. Tack för möjligheten att vara med i projektet. MVH :) "

"Fantastiskt initiativ! Även om jag är utbildad lärare ock känner till infon så ökar tillgängligheten vår läsning i hemmet!"

"Mkt bra o trevligt! Vi har haft en enorm glädje av böckerna vi fått. Läsning är en naturlig del av barnens lek, umgänge och samvaro. Tack!"

När det gäller den information om läsning och språkutveckling som Bokstartarna förmedlat uppger en majoritet av de svarande att den har varit till nytta för dem. Den näst största kategorin, ca en femtedel, uppger att de redan kände till informationen.

10. Har informationen om läsning och språkutveckling varit till nytta?

"Insåg att det är så himla viktigt att visa barnen att det är roligt med böcker!"

"Bra och pedagogiska böcker som stimulerade till läsning. Bra info. Inspirerande."

"Tycker att detta var en jättebra satsning och vi har fått en större förståelse om varför det är viktigt att läsa och berätta för vårt barn. Tack så mycket!"

"Det var väldigt viktigt för mig att få bekräftelse på hur viktigt det är att läsa för barnet. Då min sambo inte tyckte det/ trodde på vad jag sa och han ville ha läggningen på annat sätt. Tack!"

Ungefär en tredjedel av de svarande uppger att de oftare besöker biblioteket efter att ha deltagit i Bokstart. Ungefär lika många uppger att de besöker biblioteket i samma utsträckning som innan Bokstart, vilket inte säger något om hur ofta det faktiskt är. 25 % av de svarande uppger att de inte besöker biblioteket. Det finns dock en möjlighet att en del av dessa trots det är biblioteksanvändare genom annan verksamhet som bokbuss, bokbil eller kapprumsbibliotek på förskolor, som många kommuner erbjuder.

11. Har Bokstart förändrat hur ni använder biblioteket?

Bokstart för asylsökande

Text: Eva Nordlinder

Region Västernorrland – om projektet och dess resultat

Varför Bokstart?

Mellan 2006 och 2016 arbetade jag som regional bibliotekskonsulent, först i Västerbotten och sedan i Västernorrland, med huvudsaklig inriktning på läsfrämjande för olika åldrar. Under hela denna period hördes Cay Corneliuson på Kulturrådet tala varmt om Bookstart i Storbritannien, och så småningom Bogstart i Danmark. Vi (dvs landets regionala barnbibliotekskonsulenter) var alltså väl införstådda med att detta var just vad vi behövde i Sverige, och vad Kulturrådet önskade. När pilotprojekten i Göteborg, Landskrona och Södertälje glädjande nog hade initierats kunde vi dock tycka att det var ett snävt urval för ett nationellt projekt, eftersom Sverige är ett avlångt land med mycket olika förutsättningar i olika län. Glädjande nog erbjöds en andra pilotomgång med start 2016, den här gången med inriktning på småbarnsföräldrar i glesbygd. Syftet var bl a att undersöka om modellen med hembesök kunde fungera även där.

I Västernorrland räknas Sollefteå och Ånge som glesbygdskommuner enligt SKL:s definition och Härnösand och Kramfors som "kommuner i glesbefolkad region". Även övriga kommuner, framförallt Örnsköldsvik men även Sundsvall, har stora områden som i praktiken är glesbygd med långa avstånd till service av olika slag, vilket gjorde att vi kände att det var angeläget att delta som Bokstartspiloter.

Befolkningsstrukturen i Västernorrland förändrades snabbt under 2015 och det stora antal asylsökande som togs emot i de flesta kommunerna gjorde

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

att invånarantalet ökade. De nyanlända grupperna bestod både av barnfamiljer och ensamkommande tonåringar. Framförallt Sollefteå, Härnösand och Kramfors tog emot en stor andel asylsökande. Nu 2019, har asylmottagandet avstannat och de utrikesfödda står för en stor andel av utflyttningen till andra län och befolkningen börjar minska i flera av länets kommuner igen.

På grund av det stora behovet inrättades asyl- och flyktingboenden i en rasande takt hösten 2015, och kraven föreföll låga vad gällde lämplighet och belägenhet. Flyktingfamiljer med små barn placerades långt från tätorterna, tex i ett byggnadsminnesmärkt gammalt järnbruk utan all kommunal service – och det fanns många liknande exempel.

Målgrupp för Bokstart Västernorrland blev därför asylsökande småbarnsföräldrar, många av dem placerade i glesbygd. Sekundär målgrupp utgjordes av personal på bibliotek, BVC, familjecentraler, öppna förskolor och asylförskolor.

Som läsfrämjandekonsulent vid Länsbiblioteket Västernorrland (nuvarande Regionbiblioteket) var jag ansvarig för den ansökan som sändes in till Kulturrådet hösten 2015. Tiden för ansökan var knapp, men under ett möte med barnbibliotekarier från hela länet enades vi om att detta verkligen var något som vi ville satsa på. Även bibliotekscheferna, länsbibliotekarien och länskulturchefen var positiva. Samtidigt var barnbibliotekarierna tveksamma till om detta skulle rymmas inom deras tjänster, bl a på grund av de långa avstånden till flyktingförläggningarna, och det administrativa arbete som skulle krävas för att kartlägga småbarnsfamiljerna. Vi enades om att söka pengar för extra personal, men att barnbibliotekarierna skulle delta efter bästa förmåga, och stå till förfogande som konsulter.

Citat ur ansökan till Kulturrådet: ”Bland asylsökande föräldrar finns inte samma tradition eller vana att använda barnböcker, naturligtvis delvis beroende på att tillgång till böcker saknats. Man kan istället ha upprätthållit en rik muntlig berättartradition. I Sverige har vi emellertid ett brett utbud av barnböcker (bilderböcker) och en tradition av högläsning, även om den sviktar på vissa håll även här. Förutom att knyta banden tätare mellan barn och föräldrar och träna barnets språk och kommunikativa förmåga kan även bilderboksläsningen ge föräldrarna språkträning på ett lekfullt sätt.”

Ansökan beviljades och arbetet kunde starta våren 2016. Länet och kommunbiblioteken var på flera sätt förberedda och väl rustade för arbetet. I Kramfors kommun fanns redan särskilda asylförskolor, som hade ett uppär-

betat system med hembesök hos småbarnsfamiljerna som kommit, för att visa dem erbjudandet om öppen förskola. Inom projektet ”Språkjakten”, som bedrevs i Västernorrland åren 2010–2012 i ett samarbete mellan länsbiblioteket och landstingets logopeder, hade broschyrer tagits fram på lättläst svenska som visade på vikten av att läsa tillsammans med sina barn. Den broschyren, översatt till 15 språk, spreds redan genom BVC i länet, och bedömdes kunna komplettera Bokstart-materialet. Det fanns också ett gott samarbete mellan länsbiblioteket och länets båda BVC-samordnare sedan tidigare, liksom med ABF som bedrivit liknande projekt riktade till nyanlända småbarnsmammor.

Länsbiblioteket i Västernorrland valde att anställa två Bokstartare med start i maj 2016 – Jessika Karlsson som hade god vana av projektledning och Agneta Söstram Bylund, med lång erfarenhet som förskollärare, bland annat från Familjecentralens öppna förskola, där samarbetet med BVC och kontakten med flerspråkiga familjer var central. Ibland medföljde en kommunal barnbibliotekarie eller någon från länsbiblioteket vid besöken. Referensgruppen med bl a kommunala biblioteksrepresentanter, BVC-samordnare, asyl-samordnare och logoped hade regelbundna möten under projekttiden.

Fakta

- Västernorrland består av 7 kommuner: Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Sundsvall, Timrå, Ånge och Örnsköldsvik.
- Västernorrland hade under hösten 2015 flest personer i Migrationsverkets boenden i absoluta tal, efter de tre storstadsregionerna (oktober 2015: 5160 personer).
- År 2018 uppgick invånarantalet i länet till 257 822.
- I länet bor ca 11 invånare per kvadratkilometer jämfört med 117,5 inom EU.
- Den största kommunen sett till invånarantal är Sundsvall och den minsta Ånge. År 2018 föddes totalt 2 564 barn i länet varav 1086 i Sundsvall och 88 i Ånge.
- 79 % av länets befolkning bor i tätorter och 21 % utanför tätort.
- Utbildningsnivån i länet är lägre än genomsnittet. Andelen högutbildade kvinnor 25–64 år är 27 %, för män är siffran 14 %. Medeltalet i riket för kvinnor och män är 32 respektive 22 %.

Källa: Statistikdatabasen SCB, *Västernorrland här och nu*
utgiven av Region Västernorrland

Bokstart i Västernorrland 2016–2018

Projektets syfte

Det primära syftet med Bokstart i Västernorrland var att informera och uppmuntra asylsökande småbarnsföräldrar i deras roll när det gäller att samverka med de små barnen och stötta barnens språkutveckling med stöd av svenska bilderböcker. Indirekt skulle föräldern också få språkträning på ett lekfullt sätt.

Att sprida kunskap om biblioteket som en bra mötesplats och om möjligheten att låna böcker var också ett syfte. 2017 utökades målgruppen till nyanlända, det vill säga småbarnsföräldrar med tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd, som nyligen kommit till Sverige.

Det sekundära syftet i projektet var att implementera Bokstart i de sju kommunerna i Västernorrland, både inom bibliotek, BVC och sedan 2017 inom förskolan. Avsikten var att visa på olika sätt att genomföra Bokstart, möjliggöra möten och stärka samverkan mellan de olika verksamheterna.

Bokstart – så här har vi gjort

Pilotprojektet i Västernorrland fick lägga upp sitt arbete på ett delvis annorlunda sätt än grundkonceptet, eftersom målgruppen var asylsökande, många av dem boende på asylboenden.

Målet i Västernorrland var alltså att besöka asylsökande (och senare även andra nyanlända) familjer med små barn, informera om tidig språkutveckling och högläsning, överlämna bokgåvor och en goseelefant samt på olika sätt visa på språkstimulerande aktiviteter. Informationsmaterialet tillhandahölls av Kulturrådet, liksom böckerna, vilka valts ut av en expertgrupp. Böckerna kunde vi i pilotprojektet beställa utan kostnad från Kulturrådet.

Projektets genomförande blev delvis ett äventyr – bara att få fram uppgifterna om vilka barnfamiljer som kommit till länet, hur gamla deras barn var och var de befann sig var ett detektivarbete.

Migrationsverket kunde bara förmedla kontaktuppgifter till platsansvariga på de olika boendena, på grund av sekretess. Dessutom förändrades situationen från vecka till vecka, eller från dag till dag. Ett asylboende som tackat ja till ett besök och meddelat att sju barnfamiljer fanns på plats, kunde veckan efter vara nedlagt och familjerna flyttade till en annan ort.

Eftersom situationen var så annorlunda för de asylsökande, speciellt i upptakten av pilotprojektet, var det inte möjligt att hålla den strikta åldersuppdelningen för besöken. Det gick inte att komma till ett asylboende och säga att endast barn i en viss ålder fick delta i sago- och sångstunden, när boendet var fullt med barn som inte hade någon sysselsättning på dagarna. Målgruppen blev istället lite mer generöst 0–5 år (även om många äldre syskon och släktingar också deltog i träffarna).

Förberedelser

Efter kartläggningen av asylboenden med småbarnsfamiljer vidtog arbetet med att planera in Bokstartmöten på dessa.

- Vi skickade en affisch som vi själva utformat med en lockande bild på exempelvis några böcker, gitarren och mjukiselefanten. Texten var kortfattad på svenska och engelska, med information om datum och tid för

besöket samt att alla föräldrar och små barn var välkomna att komma till Bokstartsträffen där vi skulle sjunga, visa böcker och de skulle få böcker till barnen. Innan dess hade vi i kontakt med den boendeansvarige fått reda på hur många familjer som fanns på boendet och vilka språk de talade. Den boendeansvarige såg till att affischerna sattes upp.

- Vi bestämde vilka böcker vi skulle packa i kassarna. Till vår hjälp hade vi fyra foldrar med tips på böcker lämpliga för de olika åldrarna, 6 månader, 1 år, 18 månader och 3 år, framtagna av Kulturrådet.
- I varje kasse lade vi ner tre bilderböcker, en inspirationsfolder och informationsblad om barns språkutveckling vid fyra åldrar (samma som boktipsen). Böckerna var på svenska men materialet som Kulturrådet framställt fanns på 30 olika språk, så utifrån de uppgifter vi fått från den boendeansvarige packade vi material på de språk som familjerna vi skulle möta talade, i respektive kasse. Det fanns också ett blad med klistermärken och en magnet med den dåvarande loggan för Bokstart på, dvs elefanten. Vi lade också ner foldern Språkjakten, från ett tidigare projekt i Västernorrland (den foldern fanns också översatt till många språk).
- Mjukiselefanten lade vi inte ner i kassarna, eftersom vi delade ut dem direkt till de närvarande barnen, så de hade något att leka med när vi efter sago- och sångstunden skrev upp kontaktuppgifter till familjerna som deltagit.
- Extraböcker till större barn tog vi också alltid med när vi åkte ut och Bokstartade.

Bokstartsmötet

När vi hittat det rum som var anvisat för vårt Bokstartsmöte, bar vi in allt material vi hade med oss (ofta fick vi hjälp av föräldrar och andra vuxna på asylboendet).

- Vi lade ut en stor filt som inköpts för ändamålet.
- Vi bjöd in föräldrar och barn att sätta sig på filten med oss.
- Efter en kort presentation på svenska och engelska, (som ofta någon förälder kunde översätta till arabiska och persiska) sjöng vi en medryckande

sång. Efter det varvade vi bokläsning med barnsånger som passade ihop med innehållet i boken (det var alltså de tre böcker som föräldrarna sedan fick i sin kasse). För att förtydliga vad boken handlade om använde vi oss även av mjukisdjur och enkla stödtecken. Den muntliga informationen till föräldrarna var väldigt kortfattad med tanke på att vi inte hade tolkar med. Vi arbetade istället med att vara förebilder och kunde visa hur roligt det var att använda böcker i samspel med barnen. Vi var alltid tydliga med att förklara att de inte behövde kunna läsa den lilla svenska text som fanns i boken, vi uppmuntrade föräldrarna att tala sitt eget modersmål och berätta om bilderna.

- Vi avslutade alltid sago- och sångstunden med en ”hej då-sång”.
- Barnen fick sina elefanter när vi sjungit hej då-sången. Vi talade sedan med varje familj för sig och fick reda på deras namn, barnens namn och ålder och föräldrarnas mobiltelefonnummer för att vi skulle kunna kontakta dem igen efter sex månader.

Våra Bokstartsmöten på de öppna asylförskolorna i Kramfors kommun följde samma koncept som på asylboenden. Den enda stora skillnaden var att då behövde vi inte göra den tidskrävande kartläggningen. Personalen på de öppna asylförskolorna hade redan kontakt med familjerna, de visste hur många familjer som skulle komma och vilka språk de talade.

Under 2017 påbörjades ett nära samarbete med barnhälsovården i länet. I fem av våra sju kommuner inbjöd barnhälsovårdspersonal asylsökande och nyanlända föräldrar med små barn till Bokstartsträffar på BVC. Det var ett mycket lyckat samarbete eftersom vi då kunde nå familjer som bodde i lägenheter, vilka vi annars inte skulle kunnat träffa på grund av den starka sekretess som råder kring deras adresser. Vid mötena på BVC följde vi också samma koncept med sång och musik varvat med presentation av böckerna och enkel information om syftet med besöket och bokgåvorna. Samarbetet med barnhälsovården bäddade också för ett fortsatt samarbete med kommunbiblioteken när pilotprojektet avslutats.

När det fanns möjlighet kunde personal från det närmaste kommunbiblioteket följa med på Bokstartsträffar. Det skedde både på träffar på BVC och hembesök. Vid ett tillfälle i slutet av projekttiden hade vi även en Bokstartsträff på ett kommunbibliotek, efter samma koncept som på asylboenden.

När besöket hos asylsökande och nyanlända föräldrar skedde i lägenheter följde besöket modellen hos de tre första pilotprojekten. En skillnad var nog i förberedelsefasen, att vi använde oss mer av telefonsamtal och sms när vi bokade hembesök. I de fall vi skickade ut vykort om att vi skulle komma på hembesök bifogade vi visitkort med foto på oss Bokstartare, det uppskattades av familjerna.

Efter varje besök skrev vi loggbok. Vi använde oss av kodnummer för att säkerställa sekretess när det gällde uppgifter om familjerna.

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

Att förankra Bokstart

Den sekundära målgruppen för Bokstart Västernorrland var personal på bibliotek, BVC, familjecentraler, öppna förskolor och öppna asylförskolor. Från 2018 ingick även förskolor då de inkluderades som samverkanspart i Bokstartprojektet.

Parallellt med Bokstartsträffar på asylboenden, BVC och med hembesök hos familjer i länet, pågick det strategiska arbetet med fortbildning och förankring i regionen. Bokstartarna deltog i många olika sammanhang för att sprida information om projektet och uppmuntra till samarbeten mellan de olika professionerna. Ett betydelsefullt arbete har lagts ner på att förankra projektanken bland såväl politiker, regionalt och kommunalt, som tjänstemän på olika nivåer. Genom att informera vid bibliotekschefermöten och barnbiblioteksträffar har projektet kunnat möjliggöra diskussioner i kommunerna hur projektet skall kunna leva vidare utanför regionbibliotekets ansvar. Projekthandläggarna har arbetat intensivt med att fortlöpande förankra Bokstart på BVC, kommunbibliotek och förskolor. Detta har skett genom information och kompetensutveckling, praktisk stöttning och uppmuntran.

Mycket av det utåtriktade arbetet handlade om att sprida kunskap bland barnbibliotekarier, förskollärare, barnhälsovårdens personal och andra som jobbar med barn, bibliotekschefer, kommunpolitiker och andra engagerade i barns utveckling. Bokstartarna själva behövde förstås också stöd, inspiration och fortbildning. Under projektperioden har träffar och fortbildningsdagar av olika slag arrangerats, de flesta i Regionbibliotekets regi men ofta i samarbete med kommunbiblioteken.

2016

MARS: Två utbildningsdagar i Östersund i Kulturrådets regi med föreläsningar och gruppdiskussioner för alla projektmedarbetare i Jämtland Härjedalen och Västernorrland. Inspirerande dagar. Mötet med kollegorna i de tre första pilotprojekten uppskattades särskilt.

JUNI: Folkbildningstinget i Västernorrland. Bokstart deltog och berättade om projektet.

SEPTEMBER: Bokstart Västernorrland arrangerade en mycket välbesökt fortbildningsdag. Det var nära 80 deltagare från barnhälsovården, biblioteken, förskolor och öppna asylförskolor och asylboenden i länet. ABF och Kulturrådet var också representerat. Bokstartarna beskrev pilotprojektet i Västernorrland.

Astrid Frylmark, leg logoped, talade om små barns språkutveckling. Eva-Kristina Salameh, med dr och leg logoped från Skånes universitetssjukhus i Malmö var inbjuden för att tala om flerspråkiga barns språkutveckling. De två vårdutvecklarna inom BHV i Västernorrland, Eva-Lena Östholm och Anita Riedeburg talade om hur barnets språk stimuleras på BVC. Hur asylmottagandet i Kramfors såg ut vid den tidpunkten beskrevs av Maria Casal, integrationsstrateg i Kramfors kommun.

OKTOBER: Bokstart Västernorrland föreläste vid en träff för Expertnätverket för bibliotekens arbete med mångspråk och nyanlända i Stockholm. Pilotprojektets arbete med asylsökande och nyanlända väckte intresse och engagemang.

NOVEMBER: Erfarenhetsutbyte med region Jämtland/Härjedalen.

2017

FEBRUARI: Bokstart Västernorrland föreläste på ett Brown Bag lunch-seminarium vid Landstinget Västernorrland för politiker och andra intresserade.

Inbjöds och åkte till Region Gävleborg för att berätta om pilotprojektet och utbyta erfarenheter.

OKTOBER: Anordnade en fortbildningsdag med Gertrud Widerberg från Bokstart Göteborg som delade med sig av tips och erfarenheter från deras projekt.

Ann-Marie Körling (Sveriges läsambassadör 2015–2017) var även hon en otroligt inspirerande föreläsare som talade om hur livsviktigt det är att läsa för de minsta. Dessutom gavs tid för workshops och planering kommunvis i grupp för de ca 80 deltagarna, eftersom syftet med dagen var att skapa samarbetsformer för BVC, bibliotek och förskola när det gäller små barns språkutveckling och att initiera bokstartsnätverk i kommunerna.

Några kommentarer efter den dagen lät så här:

Träffa bibliotekspersonal från mitt område. Mycket positivt!

Hur viktigt det är att läsa för barn, går aldrig att prata för mycket om det. Otroligt hur viktigt det är.

Information, inspiration och kontakter i mitt område.

Att det arbete vi gör är viktigt och gör skillnad.

Ytterligare kontakter och nätverk. Mycket bra tips på böcker, forskning, litteratur om läsande och bra högläsningböcker. Förstärkning av min motivation i läsfrämjande. Ny bok (Pussboken) att dela ut i BVC grupperna. Spridit filmen om läsandet som visades under dagen på Facebook och i föräldragrupperna.

Föreläsarna, väldigt inspirerande.

2018

APRIL: Deltog i Jämtland Härjedalens temadag, "Länet där vi läser för våra barn".

MAJ: Bokstart Västernorrland arrangerade ett Dialogmöte (se nedan)

DECEMBER: Slutseminarium. Märta Molin, Regional utvecklingsdirektör, inledde med att tala om Bokstart ur ett regionalt perspektiv. Därefter talade Maria Telenius från Kulturrådet om Bokstart ur ett nationellt perspektiv.

Arbetsgruppen Bokstart i Västernorrland med de två bokstartarna och bibliotekskonsulenten presenterade resultat och reflektioner från de tre år pilotprojektet pågått – resultat som även presenteras i denna skrift.

Deltagarna bjöds på en härlig dansföreställning Stor & Liten. Koreograf och regi: Liza Tegel. Dansare: Adina Ternström och Bianca Smeds. Musik: Gabriele Rossi. Akten skapades för Norrdans 2017 med fokus på den allra yngsta publiken med inspiration från projektet Bokstart.

Tre av kommunbiblioteken i länet berättade hur de skall jobba vidare med Bokstart och avslutningsvis fick deltagarna lyssna till bilderboksskaparen Ann Forslind som berättade hur hon jobbat med bild och text för riktigt små barn och alla som läser med dem.

Det blev en välbesökt och fin avslutning på ett mycket lyckat pilotprojekt i Västernorrland.

Bokstart i siffror: 507 besök till 261 familjer

Hur många familjer har nåtts av Bokstartsbesök?

Totalt 261

Målet för projektet var att träffa familjerna vid tre tillfällen. Det kunde dock hända att vi träffade en och samma familj fem gånger på olika platser i länet. Förklaringen till det är att många familjer var tvungna att flytta flera gånger under det att asylprocessen pågick. Men många av de familjer vi mötte på asylboenden första gången kunde vi endast träffa en gång. Detta på grund av att vi inte fick kontakt med dem via deras mobil. De kunde ha flyttat, lämnat felaktigt nummer eller bytt mobilnummer.

Enklast att återkoppla till efter 6 månader var de familjer vi träffade via BVC. Svårast att få kontakt med efter 6 månader var, som nämnts ovan, de familjer vi mötte första gången på ett asylboende.

Hur många Bokstartsbesök har gjorts?

Totalt 507

Antal tillfällen vi träffades i grupp på asylboende,
öppen asylförskola, BVC eller på bibliotek

222

Antal gånger vi gjorde hembesök

285

Det fanns i början av projektiden 29 olika platser i länet där asylsökande familjer med små barn bodde, på asylboenden eller i lägenhetsområden.

Asylboenden fanns på 15 platser, och Bokstartarna besökte samtliga. Kramfors kommun hade startat öppen asylförskola på 6 av ovannämnda platser. Vi besökte och träffade familjer på samtliga öppna asylförskolor.

Antal barn vi mött i projektet:

Totalt 448

Barn i åldern 0–3 år

282

Barn i åldern 4–5 år

100

Barn i åldern 6 år– äldre

57

Barn vi inte vet ålder på

9

Antal språk vi mött i projektet (utöver svenska)

Totalt 20

De flesta familjer som besöktes i projektet var arabisktalande, näst flest talade persiska/dari följt av kurdiska (kurmanji och sorani).

Dialogmöte

I maj 2018 arrangerade Bokstart Västernorrland ett dialogmöte, som blev mycket lyckat. Deltagare var:

- Verksamhetschefen för förskolorna, bibliotekschefen och en språkutvecklare från Örnköldsvik
- En förskolechef från Sollefteå
- Bibliotekschefen från Härnösand
- Bibliotekschefen och en biblioteksutvecklare från Kramfors
- Länets två barnhälsovårdssamordnare och
- Länsbibliotekarien, 2 bibliotekskonsulenter och en projekthandläggare från länsbiblioteket.

Sara Wijk, projektledare för Språkstegen i Kronoberg och Blekinge och Eva Nyhammar, förvaltningschef för kultur och skola, Region Halland deltog på distans och berättade om sina respektive projekt med betoning på hur de förankrats och implementerats. Nedan följer några av de kommentarer som kom upp i den efterföljande diskussionen:

Det måste få se olika ut på olika ställen men det vore bra om det finns ett gemensamt ramverk. Oavsett om man bor i stad eller glesbygd, i socio-ekonomiskt starkt eller svagt område ska man få samma möjligheter.

Vi har en linje att det ska finns en likvärdighet, men sen finns det ändå skillnader.

Vi är på gång och kan inte vänta på ett eventuellt regionalt initiativ. Det vore önskvärt att de språknätverk som nu startas kommer leva kvar för framtiden. Det vore också bra om vi, likt Halland, kunde förankra arbetssättet på ett övergripande sätt och få in det i strategiska dokument. Borde ingå i Regional Utvecklingsstrategi?

Vad skulle kommunbibliotek som vill starta Bokstart vilja ha från Regionbiblioteket? Framför allt inspirationsdagar för förskolepersonal, BVC-sköterskor och bibliotekarier och utbildningsinsatser.

Det är viktigt att alla vet vad de andra verksamheterna gör.

Ovannämnda utdrag ur diskussionerna vid dialogmötet fick länsbiblioteket (numera regionbiblioteket) ta med sig in i det fortsatta arbetet med Bokstart på regional nivå.

Så tyckte familjerna

Vid de sista hembesöken hos familjer under våren och sommaren 2018 tog vi med oss en undersökning skapad i appen Google formulär. Undersökningen var översatt till sex språk: arabiska, tigrinja, persiska, engelska, turkiska och somaliska.

Vi ville med detta försöka fånga familjernas synpunkter kring de besök de fått av Bokstart under de senaste åren och hur de upplevt att besöken påverkat dem.

Det fanns en vilja att hjälpa till genom att svara på frågorna hos de vi besökte trots att några inte kunde på grund av analfabetism eller att deras språk inte fanns översatt. Några av frågorna skickades också direkt via sms till familjer som inte längre fanns kvar i länet men som vi hade telefonnummer till. Av de familjer vi nådde med enkäterna så fick vi svar från 87 familjer.

Sammantaget ger resultaten av undersökningen en bra bild av hur familjerna upplever att våra besök varit, hur man kunnat ta till sig information och budskap från oss som besökt dem och hur det påverkat deras läsvanor.

Det höga medelvärdet (4,76 av 5) på upplevelsen av att få besök av Bokstart i hemmet ger en tydlig bild av att man uppskattar att få besök. Även om det är på ett asylboende eller i ett tillfälligt boende i lägenhet.

Vi som besökt familjerna ser stora fördelar med att komma på besök hos just denna målgrupp. Det handlar om mer än bara ett läsfrämjande projekt som knackar på. Det betyder mycket att få besök av svenskar och att få kontakter i det nya landet. Vi har vid alla besök känt oss välkomna, utom vid ett hembesök. Den familjen var oförberedd på besök eftersom de nyligen hade flyttat och vi hade hittat deras nya adress.

Vår erfarenhet har också varit att böckerna är mycket välkomna i hemmet. Ofta har man inte böcker med sig vid flykten och uppskattar att få svenska barnböcker så att både förälder och barn kan ta till sig det nya språket. Många föräldrar har också berättat att böcker för så små barn som 0–3 år inte finns i det forna hemlandet.

93 % uppger att man läser och berättar mer för barnen efter vårt besök. Det värmer att vi trots avsaknad av tolk vid besöken har kunnat förmedla vad läsning för små barn går ut på – samvaro och kommunikation mellan förälder och barn.

Med tanke på att 27 % av de svarande inte visste att läsning för små barn var viktigt före vårt besök, så har en trend brutits och man är nu medveten om detta och använder böckerna man fått. Barnen har därmed också blivit mer intresserade av böcker och läsning.

Tyvärr är siffran för hur många som inte förstått informationsbladen högre än vi hade tänkt oss (16 %). Detta kan vara på grund av att vi haft fel information om vilket språk familjen talar eller helt enkelt för att man är analfabet. Föräldrar vill inte gärna berätta om detta, de nickar och tar emot bladen. Vi har ändå alltid försökt visa praktiskt hur man använder boken och försökt få kontakt med barnet eller barnen och börjat läsa ur boken för dem.

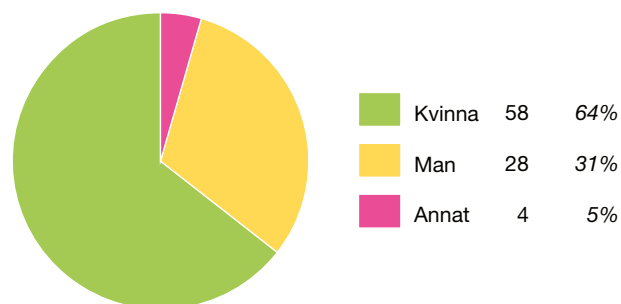
Siffrorna på hur besöksvanorna till biblioteket ser ut och har förändrats är delvis svårtolkade. 60 % av dem som svarat på enkäten gick redan före Bokstart till biblioteket, och 63 % anger efter projektet att de använder biblioteket. Samtidigt som 17 % har kommit igång med biblioteksbesök, vilket är mycket glädjande, har 15 % upphört med besöken. Detta kan dock ha flera förklaringar, bl a att familjerna ofta flyttas som sagt, och kanske hamnat på en "camp" långt borta från biblioteksservice. Det kan också ha varit så att föräldrarna deltog i bibliotekets tala svenska-grupper tidigare, men när åren gått istället har fått tillgång till SFI-undervisning. Men att 45 % är trogna biblioteksbesökare och 17 % nytillkomna är hur som helst positiva siffror.

Enkätundersökning i mobil till föräldrar i Bokstart Västernorrland

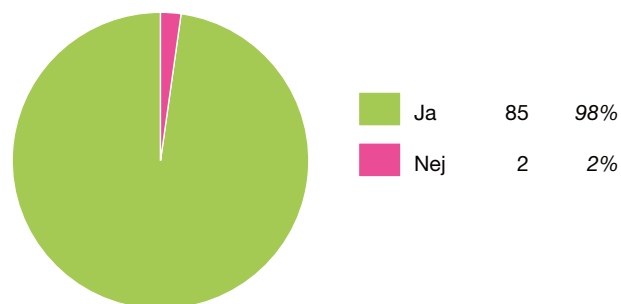
Enkät svar indelat i språk. Svartsantal 90 varav 3 var tomma svar. 87 svarande.

Svenska	19
Turkiska	2
Somaliska	7
Engelska	5
Arabiska	36
Farsi	19
Tigrinja	2

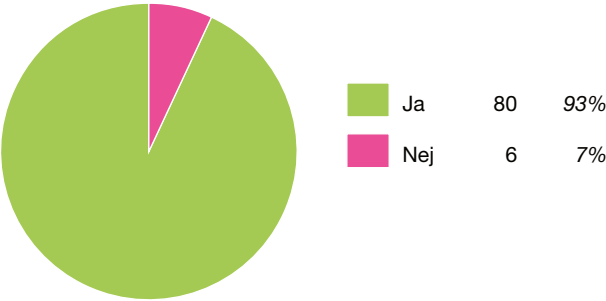
Enkät svar indelat i kön

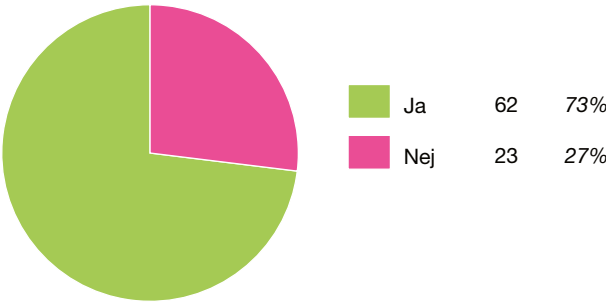
Använder ni böckerna?

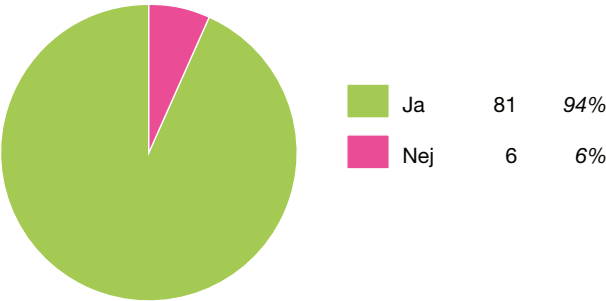
Läser och berättar du mer för ditt barn/barnen nu?

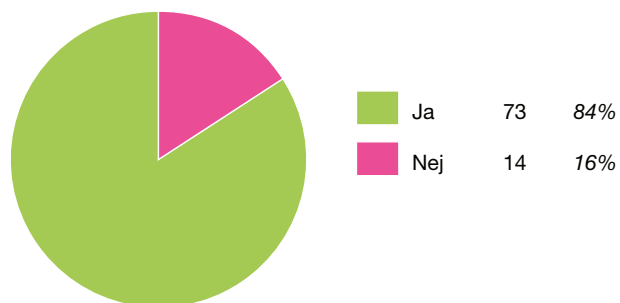
Visste du innan Bokstart att tidig läsning är viktig?

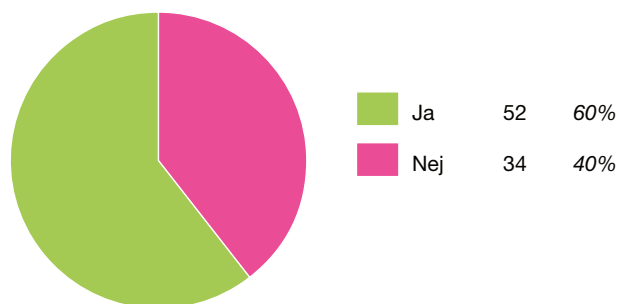
Har ditt barn blivit mer intresserat av berättelser och böcker?

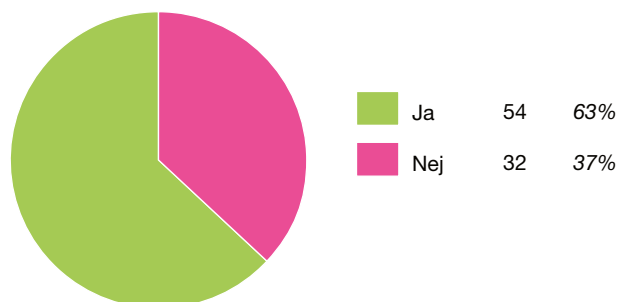
Förstår du informationsbladen du fick?

Besökte du biblioteket innan mötet med Bokstart?

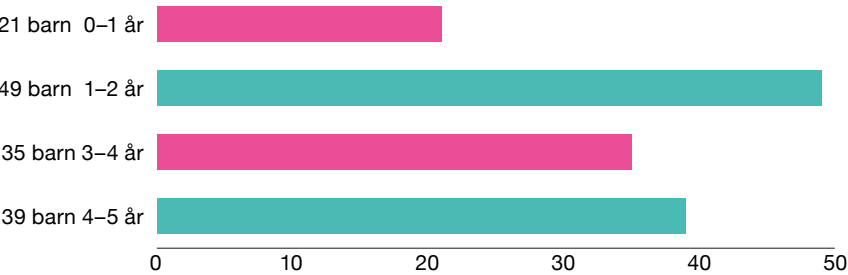
Besöker du biblioteket nu?

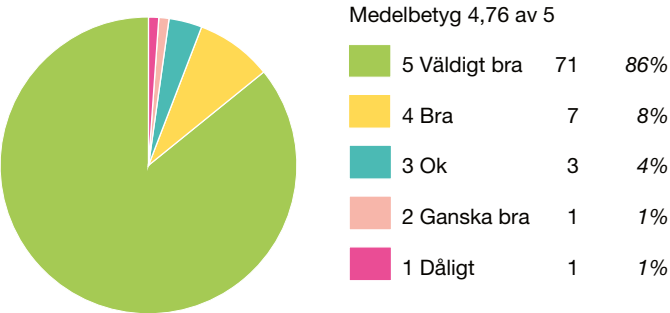
Biblioteksvanor?

Ålder på besökta barn. Totalt 144 st.

Betygsättning av upplevelsen av besök i hemmet

Intervjuer med föräldrarna

Under våren och hösten 2018 genomfördes sex intervjuer med föräldrar, sex mammor och en pappa, som fått besök av Bokstartarna under projektperioden. Till en början var planen tio intervjuer men ganska snart visade det sig att svaren var likartade oberoende av vilket land som familjerna kom ifrån, hur mycket svenska de kunde eller var de hade fått besök av Bokstartarna. Därför ansåg vi redan efter sex intervjuer, att det fanns ett tillräckligt underlag för att kunna utläsa ett mönster i föräldrarnas svar.

När familjerna söktes upp för en intervju bodde de utspridda över länet i egna lägenheter men de har under projekttiden fått besök av Bokstartarna på olika orter och i olika former av boenden. Deras möten med Bokstartarna kan ha skett på asylboenden, på BVC, i egna hem eller på öppna asylförskolor.

I intervjuerna framkom att föräldrarna genomgående var mycket positiva till projektet och det av flera anledningar.

Bokgåvorna var mycket uppskattade, det hände flera gånger att barnet eller föräldern hämtade och visade både böcker och leksakselefanten från projektet. På frågan om de hade någon favoritbok bland Bokstartstitlarna gavs olika svar från alla föräldrar men ingen av dem ville säga att någon av böckerna var dålig eller tråkig.

Den fråga som var svårast att ställa på ett lätt och begripligt sätt var den om föräldrarna tyckte att de hade fått ny kunskap om vad högläsning betyder för barns språk- och läsutveckling genom samtalen med Bokstartarna och den skrivna information som de delade ut. Intervjuaren vände och vred på formuleringar och ord men fick inte alltid svar på just den frågan. Trots allt så uttryckte ett par mammor att familjen nu umgicks på ett nytt sätt sedan de börjat läsa tillsammans och att det ofta var barnen som tog initiativ till lässtunderna.

På frågan om vilken plats som varit mest givande att möta Bokstartarna varierade svaren beroende av perspektiv. Ur barnens perspektiv var det roligt att få träffa andra barn på sång- och musikstunder på BVC, asylboenden eller öppna asylförskolor. För föräldrarna var det mer givande med hembesöken då det fanns tid att prata i lugn och ro och kunna ta till sig informationen på ett bättre sätt.

UR INTERVJUERNA:

"Pappan läser och visar att han tycker om att läsa. När han läser så vill även pojken läsa."

"Sonens favorit är Alfons. Han har själv börjat använda uttrycket 'Jag ska bara'."

"Nu tar vi oss mer tid att sitta tillsammans med barnen. Ofta kommer initiativet till att läsa från barnen. De går och hämtar böckerna och säger, '...inte titta på mobilen ni måste läsa.'"

Bokstartarna hade pratat språkutveckling utifrån Kulturrådets informationsblad som de delade ut vid besöken och som fanns på många olika språk, men det var svårt att reda ut i vilken grad föräldrarna hade läst och tagit till sig kunskap ur dem. Det föreföll snarare som att den muntliga informationen hade varit givande.

Alla de föräldrar som intervjuades var positiva till att få hembesök av Bokstartarna. Några berättade att de inte har några svenska vänner som hälsar på och var därför glada över att träffa svenskar med intresse för deras situation och som de kunde praktisera sina svenska språkkunskaper med. En av mammorna kom med en viktig synpunkt, hon uttryckte att det hade varit olämpligt eller obekvämt om en man hade varit Bokstartare och kommit ensam på besök.

UR INTERVJUerna:

"Tidigare tyckte inte pappan att han behövde läsa för barnen men nu läser han också eftersom han ser att barnen tycker om det."

"Bokstart inspirerade mamman till att prata på ett nytt sätt med sonen. Hon började prata med honom om vad de såg när de var ute och gick. Sättet att vara med sina barn är annorlunda i hennes hemland men hon vill ta in det nya, svenska sättet att vara med sina barn."

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

Framgångsfaktorer

Det finns flera anledningar som gör att pilotprojektet Bokstart i Västernorrland blev så framgångsrikt. De beskrivs här utan inbördes ordning.

- En framgångsfaktor var den samverkan som kom till stånd med framförallt barnhälsovården och kommunbiblioteken. Kontakt var redan väl etablerad sedan det tidigare projektet Språkjakten som pågått i Västernorrland. Det var således enkelt att återknyta dessa kontakter när Bokstartsprojektet drog igång. En nära kontakt med kommunbiblioteken fanns också, både bibliotekschefsmöten och nätverksträffar för barnbibliotekarier var redan återkommande inslag i länsbibliotekets verksamhet. Eftersom Västernorrland är ett förhållandevis litet län, med sju kommuner, var den kontakten enkel att intensifiera i projektet.
- En framgångsfaktor får också sägas vara de nyanställda projektarbetarnas sätt att direkt ta sig an uppgiften att åka ut på Bokstartsbesök. Att glad förväntan och energi fanns i större mått än oro, även om det var en ovan situation.
- Erfarenhet från projektarbete i en kombination med erfarenhet av möten med nyanlända familjer, kunskap om små barns språkutveckling, vana av föräldrastödsgrupper liksom sago- och sångstunder med musikaliska inslag hos Bokstartarna bidrog sannolikt även till de goda resultat som framkommit. Att det fanns en viss kunskap om stödtecken i kombination med att våga agera med gester och mimik var en tillgång i möten med mångspråkiga familjer.
- Konceptet med Bokstartsträffar i grupp på asylboenden, öppna asylförskolor och BVC var en mycket god och väl fungerande idé för de familjer som inte hade något eget boende i lägenhet, utan endast hade ett rum till förfogande. Det kan sägas vara en utmaning som utmynnade i en framgång.
- Alla de samarbetsformer som vi provade på under pilotprojektiden bidrog till framgången med Bokstart i Västernorrland. Att samarbeta med barnhälsovården som bjöd in till träffar på BVC var en nödvändig

lösning som blev väldigt framgångsrik. Detta med anledning av att vi eljest inte kunde nå familjer i egna lägenheter på grund av att deras adresser omgärdades av stark sekretess.

- Kramfors med de öppna asylförskolorna bidrog till att vi lyckades möta så många asylsökande småbarnsfamiljer i denna kommun. Där kunde vi Bokstarta direkt utan den tidsödande kartläggningen, pedagogerna på de öppna asylförskolorna kände redan till familjerna och inbjöd dessa till våra Bokstartsträffar.
- Att använda sig av föräldrarnas mobiltelefonnummer som kontaktuppgift var en framgångsfaktor i mötet med de asylsökande, eftersom många av dem tvingades byta adress många gånger under de tre år som projektet pågick. Att via mobiltelefonerna kunna få kontakt med föräldrarna via både samtal och sms var en framgångsrik metod.
- Hembesök när vi hade adresser till familjerna var det som kändes absolut mest framgångsrikt, även om föräldrarna i enkäten uppskattade besöken på asylboenden lika mycket. Att vi bifogade bild på oss Bokstartare när vi skickade ut vykort eller mms om hembesök bidrog till att vi blev igenkända och förbehållslöst insläppta i hemmen.
- Materialet som Kulturrådet tillhandahöll, inspirationshäften, faktabladen om barns språkutveckling på 30 olika språk, boktips, kassar, mjukisefanter och vykortet i kombination med visitkortet med foto på Bokstartarna bidrog till framgången i projektet.
- Något som inte får glömmas bort när det gäller projektet är de asylsökande människor som vi mött under de här tre åren. De har bidragit till att projektet blivit så framgångsrikt! Allt från att de rent konkret har hjälpt oss Bokstartare med allt från att bära bokväskor och allt vi haft med oss till att berätta om grannar som kanske flyttat och om nya grannar som flyttat in som de tycker också skulle få ett Bokstartsbesök. De har följt med och tolkat hos någon familj de visste inte kunde tala engelska eller svenska. De har följt med och visat i vilka lägenheter småbarnsfamiljerna bor. Men framförallt har de släppt in oss i sina hem och mottagit oss med värme, glädje och tacksamhet för att vi engagerat oss i dem och deras barn!

Utmaningar

Att möta familjer som nyss kommit till Sverige och inte kan tala svenska kan tyckas vara en mycket stor utmaning. Speciellt när uppdraget är att förmedla information och berätta om hur roligt och bra det är att använda bilderböcker. Men ganska snart in i projektet insåg vi att den största utmaningen faktiskt var den stränga sekretess som omgärdade de asylsökande familjerna.

Det blev en komplicerad kartläggning då vi i första hand kontaktade Migrationsverket. Av dem fick vi kontaktuppgifter till de boendeansvariga, och kunde maila och ringa dessa. Vi fick lita till de boendeansvarigas samverkan med att ge oss uppgifter om hur många familjer med små barn som fanns på boendet och vilka språk dessa familjer talade. Sedan fick vi fråga om de kunde affischera på boendet om att vi skulle komma på Bokstartsbesök. Dessa uppdrag som vi lade på de boendeansvariga ingick inte i deras arbetsuppgifter. Vi förstod det så småningom och insåg också att det var anledningen till att det var väldigt olika i hur det genomfördes. Men i de flesta fall fanns ett engagemang att hjälpa oss i vårt arbete.

De långa avstånden inom länet och vinterväder var också en utmaning. Många, för att inte säga de flesta, asylboenden låg långt bort från tätorten, som längst 165 km enkel väg från Härnösand som var vår utgångspunkt. Det fungerade inte att åka kollektivt, så det blev bilkörning, ibland på isiga vägar i snöoväder. Det bar emot att ställa in ett besök som föregåtts av stora ansträngningar logistiskt. Det hände även att vi överrumplades av dåligt väder innan vi återvände. Men ingen olycka inträffade under pilotperioden.

Nuläge och framtid

Våren 2019 är det i Västernorrland två kommuner (Härnösand och Örnsköldsvik) som sökt och beviljats stöd från Kulturrådet för Bokstartprojekt. Härnösand är i startgroparna för att börja med hembesök enligt Bokstart-modellen, och Örnsköldsvik kommer att utveckla sitt befintliga samarbete med BVC och förskolan, bl a när det gäller gåvoböcker för olika åldrar. Sollefteå och Kramfors har beviljats stöd för nätverksbyggande och har just bildat språknätverk. Båda kommunerna har intentionen att gå vidare med Bokstart i någon form.

Det är väldigt glädjande att fyra av sju kommuner har inspirerats av pilotprojektet och vill satsa på Bokstart som en läsfrämjande insats för de yngsta. Susanne Hägglund, bibliotekschef i Härnösand, kan redan nu lova att detta inte enbart ska ske i projektform, utan bli en stadigvarande verksamhet, då metoden, framförallt med hembesök, har visat på så goda resultat.

Regionbibliotek Västernorrland har inte för avsikt att söka egna Bokstartspengar, men i den Regionala biblioteksplanen 2019–2022 finns målet *att stödja folkbibliotekens arbete med språknätverk och små barns läsning*.

Ambitionen är:

- att bevaka och följa Kulturrådets nationella verksamhet för Bokstart
- att anordna fortbildningsdagar på regional nivå
- att samordna en regional referensgrupp med BVC-samordnare och representanter från folkbibliotek, förskola och logopedi
- att på bibliotekschefsmöten och i nätverket för biblioteksverksamhet barn och unga ständigt informera och hålla frågan levande.

Genom att kontinuerligt lyfta de erfarenheter och idéer som länets Bokstartsbibliotek kommer att bidra med, är förhoppningen att fler kommuner kommer att ansluta sig till Bokstartsarbetet.

En framgångsfaktor i arbetet har varit det goda samarbete som man lyckats uppnå mellan de olika professionerna som är engagerade i Bokstart. Sätter man samman kompetenserna finns det goda förutsättningar till stöd för barnens språk- och läsinläring även i framtiden.

Bibliotekspersonalen känner att de framförallt har ett uppdrag att lyfta lusten till läsning. De visar på böckernas och berättelsernas kraft, och läs- stundernas betydelse för gemenskap och relationsbygge mellan barn och föräldrar. Ordförande och språkutveckling kommer på köpet.

Från barnhälsovårdens sida är fokus i första hand att följa och främja barnens språkutveckling och samspel.

Förskolan har en pedagogisk vinkling, de lyfter metoder som främjar språk och läsfrämjande, t ex sång- och sagostunder, eller att jobba tematiskt med böcker.

Bland de intervjuade personerna är det flera som lyfter vikten av struktur och mandat inom respektive organisation för att kunna jobba långsiktigt. Samarbetet mellan professionerna måste vara väl förankrat hos chefer från alla yrkeskategorier. Det är viktigt att samverkan styrs genom en överens- kommelse där de olika verksamheternas funktioner och ansvar finns in- skrivna. Ansvar ska ligga på tjänstenivå med tydliga arbetsbeskrivningar för att inte bli personbundet. För att skapa förståelse för varandras professioner och se möjligheter till samarbeten utifrån sina skilda kompetenser krävs det att tid för möten sanktioneras på chefsnivå.

Bokstart – tidig språkutveckling och tidig kontakt med det svenska samhället – det var våra ingångsvärden när vi 2015 genom Regionbiblioteket Västernorrland sökte medel från Kulturrådet inom satsningen Bokstart.

Tidig språkutveckling hade sedan länge legat högt på regionbibliotekets dagordning och givits tydlighet genom framförallt den regionala biblioteksplanen. Att kombinera språkutveckling och läsfrämjande med tidiga möten med det svenska samhället för stärkt integration fanns också på vår tidigare dagordning, inte minst genom projekt som Språkjakten.

Ur ett regionalt och hållbart utvecklingsperspektiv ser vi delaktighet och integration som högt prioriterat, liksom vi ser på grundläggande utbildning – där språkutveckling spelar en viktig roll. Ett attraktivt och hållbart Västernorrland är målet för vårt samlade arbete vid förvaltningen

Regional utveckling, och hur väl vi lyckas i arbetet med att mobilisera människors resurser är en viktig faktor för framgång. Att arbeta tillsammans med olika aktörer, och bygga gott samarbete är även det en framgångsfaktor, och genom Bokstart har vi samarbetat med kommunala och andra verksamheter på en rad olika sätt, där vi nu efter projektavslut har kvar nätverk och erfarenheter – att ta med i det fortsatta och lika prioriterade arbetet i att ytterst stärka demokratin.

Märta Molin

Regional utvecklingsdirektör, Region Västernorrland

ILLUSTRATIONER: STINA WIRSEN

Att Bokstarta

Hur göra Bokstart?

Att möta föräldrar och barn i ett Bokstartsbesök är spännande, roligt och ibland utmanande. Men hur går ett hembesök egentligen till och vad händer i mötet? Genom utdrag ut Bokstartarnas loggböcker och citat från intervjuerna får vi följa med i processen. I några reportage får vi följa projektets medarbetare och föräldrar lite närmare. Vi bjuder också på en samling praktiska tips för den som själv ska arbeta läsfrämjande i möten med föräldrar och barn i hemmiljö.

Häng med på Bokstart!

Bokstart i Jämtland Härjedalen

Hur kan ett hembesök gå till?

BODIL

Jag försöker hålla en linje, men sen är det så individuellt för de olika familjerna. Vissa vill ha mötet ute i farstun, medan andra har bullar i ugnen och man får inte gå därifrån innan man har fikat. Vi skickar alltid ut en inbjudan med posten, men nu har jag slutat att ringa upp innan besöket. Det är väldigt svårt att hitta rätt telefonnummer, så jag tänker att är dom hemma så är dom hemma. När jag kliver ur bilen så har jag Bokstartspåsen väl synlig och så har jag alltid namnskylden på mig. Sen när de öppnar så presenterar jag mig, tar i hand och frågar om dom kommer ihåg att jag skulle komma. Är jag välkommen in, så är det ju bara att kliva på. Sen får föräldern leda väg. Hos vissa blir man stående, och andra säger genast kom in, kom in. Dom får visa hur dom vill ha det och vad som är bekvämt.

Sen hälsar jag på barnet och plockar fram böckerna, berättar om dom

och visar för barnet. Ibland, om det blir tillfälle till det, så brukar jag också försöka rimma och ramsa med barnet, lite beroende på hur föräldern och barnet agerar. Jag berättar också om forskning om språkets och läsningens betydelse, att det har stor betydelse det föräldern gör.

MARIE-LOUISE

Den som är hemma tar emot, ofta mamman, men ibland båda föräldrarna. Bara en gång har det varit en pappa vid 6-månadersbesöket. Sen hänger jag av mig och tar av mig skorna, då signalerar jag att jag tänker stanna en stund och att vi inte ska bli stående i hallen. Jag frågar var dom tycker vi ska sitta, det kan vara i köket eller i vardagsrummet. Vi sätter oss ned och om det behövs så presenterar jag mig och knyter an på något sätt. Jag hälsar på barnet om det är med. Ibland ligger det och sover middag.

Sen plockar jag fram påsen och visar Bokstartloggan och berättar om projektet. Jag brukar säga att Kulturrådet är en svensk myndighet som har bekostat det här och att vi gärna vill sprida hur viktigt det är med språkutveckling. Hur viktigt det är att man pratar och läser med sina barn redan när dom är jättesmå. Jag kan säga saker som att, du har säkert redan märkt att... Har dom äldre barn så är dom oftast ganska medvetna, men kanske inte om att man kan börja redan vid sex månaders ålder. Sen brukar vi titta på böckerna, och om barnet är med så räcker jag fram en bok till det. Nästan alla barn, nittionio procent, griper tag i boken med båda händerna och biter i den. Det är jättehäftigt och jag kommenterar alltid, titta nu gör barnet precis som alla andra. Det är så dom upptäcker världen! Nästan alla föräldrar uppskattar detta, kanske någon enstaka har försökt rädsla boken, men då säger jag att man får bita i böcker när man är så liten. Dom är till för att användas, dom ska inte stå i en bokhylla.

EWA

Ibland blir besöket väldigt kort och jag pratar hela tiden. Föräldern svarar ja och nej, inte alls avvisande, men det känns krystat. Sådana gånger känner man sig som en pratkvarn och när man tittar på klockan har det gått åtta minuter. Man hittar inte kommunikationen, trots att föräldern säger att den är glad för besöket och för böckerna, men sen blir det inte så mycket mer

kommunikation. Jag tolkar det mer som förälderns personlighet och inte som något negativt i sig. Jag har jag lärt mig att det inte finns ett besök som är det andra likt, man kan aldrig utgå från en mall och en checklista.

KATHARINA

Ja, försök att hitta en krok att hänga av er på, säger folk, men det brukar inte gå. Och ingen bekymrar sig över städning eller att det är stökigt eller nåt. Folk är bara avslappnade. Kom in, vill ni ha kaffe? Jag har satt på. Ja tack!

ERIK

Vid ett besök satt jag i en soffa och mamman satt bredvid med 1-åringen i sitt knä. Så började jag visa böckerna, då kryper barnet ned från mamman och sätter sig i mitt knä istället så vi tittar tillsammans i boken.

ÅSA & ANNA

Man knackar på, dom öppnar och vi presenterar oss. Sen sätter vi oss ofta någonstans, det beror på hur föräldern gör. En gång stod vi köket under hela besöket. Vi brukar alltid börja med att fråga om dom har hört om projektet och sen berättar vi vad det handlar om och varför vi gör det. Vi brukar turas om, den som håller i kassen sätter sig oftast lite närmare och håller i samtalet. Om barnet är intresserat kan den andra ha mer kontakt med det. Det kan också vara så att en av oss behöver koncentrera sig på djuren (skratt), många har hund och katt.

När vi pratat en stund brukar vi ta fram böckerna och visa dom, ibland har vi läst lite, men det är inte så vanligt. Då måste det kännas okej med barnet. En gång fick vi hålla i en bebis och läsa för den, det var häftigt! Det beror också på hur man sitter, om barnet sitter hos föräldern sträcker man ofta fram boken till föräldern. Om det faller sig naturligt så ger vi boken till barnet. Om barnet sitter i en matstol är det ganska lätt att ha den kontakten.

Varje besök är unikt, man träffar ju olika människor, men en rutin har vi ju och den har kommit till eftersom. Vi försökte först skriva ned ett manus, men det funkade inte.

CISSI

Det var en familj vi besökte andra gången där pappan också var hemma. Då sa han till oss: när ni kom till oss första gången då tyckte jag att ni inte var riktigt kloka, man kan inte läsa böcker för ett sexmånadersbarn. Nu har vi skitkul, gud vad vi läser böcker, jag är så glad att ni talade om det här för mig.

Loggböckerna berättar:

Båda föräldrarna var hemma och barnet var vaket. Föräldrarna var mycket intresserade av läsning och kommunikation med barnet. D var deras första barn och de var glatt överraskade över hur mycket hon kommunicerade och över hur hon tog emot böckerna.

Föräldrarna hade många frågor, dels om läsning, men också om hur vi ser på användning av läsplattor med mera. Ibland kan det vara svårt att svara på allt. OBS! Var inte hundradd när du åker på Bokstart i glesbygd!

...

Mamman sa i telefon att de hade jättestökigt. Vi märkte inget speciellt stök. Lite nervöst. Första barnet. Lättare efter hand. Mycket positivt besök. Frågor om både läsning, tvåspråkighet och läsplattor. Inget fika, vilket var jättebra!

...

Mamman såg sig inte som en läsare pga dåliga erfarenheter i skolan. Vi känner att det är lättare för föräldrar att ställa frågor och blotta sig i hemmiljö än när vi har träffar. Vad hade hänt med den här mamman i ett gruppsammanhang? Hade hon vågat fråga om allt? Ställde t ex fråga om det är OK att sjunga på olika språk för barnet. Intressant och bra fråga. Är böcker på Loppis OK? Ska man vara tyst på biblioteket? Många nya tankar väcktes. Bland annat aktivitet, lek kring böcker. Om för- och nackdelar med att läsa vid läggdags.

FOTO: SARA NORLING

Hon hade pratat med nr 5 och dom hade skojat om att vi kanske var utklädda soctanter. Kul, men ändå lite skrämmande. Är det så dom ser på oss? Vi är så välkomna vid 11 månader.

...

Ett av de bästa besöken någonsin. Mamman och barnet var hemma. Två hundar. En mycket intresserad mamma. Hon läste själv inte så mycket. Vi fick hålla i barnet och läsa för henne. Första gången barnet tittade i en bok. Hon var intresserad och vill ta bilderna i boken. Vi läste hela Knacka på! Många frågor och samtal om allt möjligt.

...

Det hade inte gått så bra att läsa. Sång och ramsor gick bättre. Barnet satt i matstolen när vi kom. Hon fullkomligt älskade böckerna. Pia läste och barnet hängde på och pratade och pekade. Osäker men intresserad mamma. Materialet har inte använts. Det är besöken och samtalen som är grejen. Fin kontakt med barnet. Hon vill gärna komma till oss och kramas. Vi smälte totalt.

...

Föräldrarna hade ringt i förväg och frågat om besöket kostar. Båda föräldrarna var hemma och barnet var vaket. Var lite reserverad, men tog emot boken och började smaka på den. Inledningsvis var en av föräldrarna nervös inför vårt besök. Vi försökte avdramatisera och förstärkte det positiva de gjorde. Blandade medvetet in prat om gemensam bekant i samtalet.

Materialet och informationen togs emot mycket positivt. Kändes som om böckerna kommer att användas av barnen och göra skillnad. Mycket uppskattat att vi besökte dem hemma i glesbygd. Vi är välkomna tillbaka.

...

Ett halvtimmeslångt besök. Enbart mamman hemma, barnet sov. Ingen erfaren biblioteksbesökare. Hade inte några böcker till barnet. Ställde många frågor och jag svarade och berättade. I slutet mer dialog om olika saker.

Kändes som mamman fick många ahaupplevelser. Hon hade inte läst för barnet för att hon inte trodde det fattade så mycket.

...

Mitt första 1-årsbesök hos en familj jag redan besökt. Piggt barn som kröp och "pratade". Kunde verkligen samtala, med växeltagning av ordet. Elefanten blev mycket populär. Mamman läser högt för de tre barnen, men jag fick en känsla av att hon inte läser speciellt med den lilla. Trevligt, men jag kände mig otillräcklig. Svårt att prata utan pekpinnar. Måste fundera på hur jag ska lägga upp det.

...

Var själv, åkte längst bort till kommunens västra gräns. Egentligen inte så långt, men en smal, isig och kurvig väg genom skogen. Tänkte hela tiden att bakom nästa kurva möter jag säkert en timmerbil och då har jag ingenstans att ta vägen, men det gick bra.

Jag hade ringt innan, men inte fått något svar, varpå jag sms:ade och fick svar, så jag var väntad. Mamman och barnet var hemma, barnet vaket men lite gnälligt. Mamman förskollärare och mycket intresserad av läsning för barn, positiv till projektet. Fick fika och kände mig välkommen, pratade ganska vitt och brett om relaterade ämnen.

Är lättare att få kontakt med föräldern när man är själv, kan kännas lite stelt när man är två, föräldern hamnar i underläge. Men svårare att få kontakt med barnet när man är själv, fokus på föräldern. Kan känna mig lite stel när jag berättar för föräldern hur barn i den åldern funkar, trots att jag inte har några själv. Försöker att komma runt det genom att prata om just språkutveckling ur ett professionellt perspektiv, men inte alltid så lätt.

...

”Man får nästan svindel när man tänker på vad Bokstart kan betyda”

Bokstart i Strömsund

Kaffekokaren puttrar i personalrummet på Strömsunds bibliotek. Förmiddagsfikat är avklarat och de flesta reser på sig för att fortsätta dagens arbete, men Eva Thelin och Britt-Inger Roos stannar kvar för en pratstund om projektet Bokstart. Eva är barnbibliotekarie och Britt-Inger är bibliotekschef i Strömsund. De har Bokstartat tillsammans sedan starten 2016. Tillsammans har de gjort ungefär 90 hembesök till barnfamiljer i kommunen.

– När det blev klart att vi fått projektpengarna så började vi fundera. Hur många barn föds det i kommunen varje år? Hur ska vi lösa det praktiskt, vem ska Bokstarta, behöver vi vikarier, säger Britt-Inger och Eva i munnen på varandra.

I kommunen bor det drygt 11 000 invånare på ungefär 11 000 kvadratkilometer. Här finns med andra ord gott om plats. Trenden är att allt fler bosätter sig utanför tätorterna. Man väljer landsbygden framför tätorten, trots att servicen tenderar att centraliseras.

– Folk är ju vana vid att det mesta dras in. När vi kommer på hembesök till familjer i byarna, då tycker man att det är helt fantastiskt. Där jag bor har vi inte längre någon fast telefoni, det har också diskuterats om vi ska ha postutlämning varje dag, säger Britt-Inger, som själv bor i en by fem mil öster om Strömsund.

Varje kommunbibliotek i Bokstartprojektet har själv bestämt hur urvalet av familjer ska gå till. I Strömsund var det inte praktiskt möjligt att erbjuda alla barnfamiljer att delta. Hur skulle då urvalet göras? De valde en spännande utgångspunkt, nämligen att besöka småbarnsfamiljer som inte har

Ibland blir det en aha-upplevelse när vi säger att man kan tänka på att barnet föds utan språk och det är vår uppgift att ge dem språket.

Britt-Inger Roos,
bibliotekschef i Strömsund

I Bokstart har vi fått tänka igenom vad vi egentligen håller på med. Hur ska vi tänka om framtiden, vad är det som är viktigt, hur ska vi prioritera, hur ska vi få nya låntagare när biblioteken konkurrerar med så mycket annat?

Eva Thelin,
bibliotekarie i Strömsund

FOTO: SARA NORLING

gångavstånd till sitt närmaste bibliotek. Det innebär att de valt bort tätorterna Strömsund, Hammerdal, Hoting, Backe och Gäddede. Familjer som bor strax utanför tätorten har däremot fått ett besök. De har med andra ord tolkat begreppet gångavstånd väldigt bokstavligt.

Hur har det då gått att Bokstarta? Det enkla svaret är att det gått väldigt bra, väldigt få familjer har tackat nej och gensvaret har varit överväldigande.

– Man får nästan svindel när man tänker på att besöken på riktigt kan göra skillnad för en människa, säger Britt-Inger, och Eva fyller genast på.

– Det här är ju ett projekt som är bra för barnen och familjerna, men det har också blivit ett projekt som har blivit jätteviktigt för vårt bibliotek.

Bokstartskassen

Att ge sig ut på hembesök och knacka på hos okända människor kändes till en början ovant, men känslan vände snabbt.

– I början kan man nog säga att man kände sig lite tafatt. Vid de första besöken var vi lite nervösa, men sen när vi blev varma i kläderna så var det inte konstigt alls att göra hembesök, säger Eva.

Britt-Inger kommer ihåg att de hade målat upp en del negativa scener, saker som skulle kunna hända, men istället har de blivit mottagna med öppna armar. Innan besöken skickade de ut ett kuvert med en inbjudan och ett förslag på tid för ett hembesök. I kuvertet fanns också en kopia av en artikel från Östersunds Posten där det regionala projektet presenterades. Familjen ombads ta en kontakt om tiden inte passade. Ett uppföljande telefonsamtal gjordes om familjen fanns på långt avstånd från Strömsund. Sen var det bara packa bilen och ge sig av.

– När vi står utanför dörren håller jag ofta i Bokstartskassen, så att de förstår vilka vi är, säger Eva med ett leende. Sen kliver vi in och presenterar oss.

Under själva besöket har Eva och Britt-Inger turats om att hålla i samtalet. De har valt att Bokstarta tillsammans just för att de kompletterar varandra på ett bra sätt. De har också valt att ha var sitt fokus, medan den ena koncentrerar sig på barnet kan den andra knyta an till föräldern. Eva brukar läsa en saga för barnet och berättar vad som finns i boken. De försöker komprimera besöket så att det tar ungefär 45 minuter. När de blir erbjudna fika tackar de alltid ja, inte minst för att det skapar en avslappnad stämning.

En framgångsfaktor är att vi gillar det här, vi tycker om böcker och vi gillar att komma hem till folk. Dom märker nog att vi tycker om det vi gör.

Britt-Inger Roos,
bibliotekschef i Strömsund

Man märker också att många är fast i en traditionell syn på böcker. Vi träffade en familj där mamman var van läsare, det fanns böcker överallt till och med på fönsterbrädan. Pappan sa att han inte läste, men när vi började prata med honom så visade det sig att han kör skogsmaskin och lyssnar på massor av böcker när han jobbar, men han såg sig inte som en läsare. Det handlar ju bara om sättet att distribuera en text, så när vi åkte därifrån då hade han fattat att han är en storläsare.

Britt-Inger Roos,
bibliotekschef i Strömsund

– Det vi inte gör är att fråga hur dom läser i familjen och vi undviker pekpinnar, påpekar Britt-Inger. Vi försöker också prata om andra saker för att skapa en bra kontakt. Kanske hittar vi någon gemensam nämnare, vi klappar hunden och pratar om den, alla har hund. Man kan kommentera ett älghorn på väggen.

För att betona projektets koppling till forskning har de plastat in en liten lapp som de delar ut till föräldrarna. Där finns en kort sammanfattning av de viktigaste forskningsrönen om läsningens betydelse för barnets språkutveckling. Vilket ordförråd en människa behöver för att klara sitt liv och vilken effekt läsningen kan få längre fram i livet.

– Men vi kopplar också till läsningen för nöjets skull, betonar Britt-Inger. Vi vill inte att läsning bara ska bli förknippat med läxor, tvång och måsten. Den finns en annan dimension av läsning. Vi brukar prata om lästunden som mysig stund tillsammans och att det är en fantastisk gåva till barnen för framtiden. Tänk också att det är helt gratis och man kan göra det själv hemma.

Redan från början insåg Eva och Britt-Inger att Bokstart skulle kunna

FOTO: SARA NORLING

kopplas till deras bokbilsverksamhet. Bokbilen åker på schemalagda turer till alla delar av kommunen. Den besöker förskolor och skolor, men också ett stort antal privatpersoner. Med hjälp av bokbilen når de många låntagare som förmodligen inte skulle komma till biblioteket på egen hand. Bokstartsfamiljerna erbjuds alltid att bli Bokbilslåntagare, något som många har tackat ja till. När Eva beskriver detta lyser det riktigt i hennes ögon.

– Biblioteket måste ut ur sitt rum om man ska kunna möta nya låntagare och det här är ju ett ypperligt tillfälle. Det blir ett nära möte, jämfört med om man står på ett köpcenter, en marknad eller en busstation. I samband med våra Bokstartbesök får vi många nya låntagare. Man blir lite som en försäljare, pröva en gång brukar jag säga. Sen blir det mycket jobb när vi kommer hem med långa listor på vad de vill låna. Det kan stå sex bilderböcker, en dvd-film och så vidare. Sen hjälps vi åt att packa bokbilen varje dag den är ute på turer.

Britt-Inger håller med. Det har blivit tydligt för dem att Bokstart öppnat nya vägar till familjer som de inte hade kontakt med innan projektet.

– När jag har varit ute på Bokstart så känner jag att det som jag gör nu är jätteviktigt och det kan faktiskt göra skillnad. På något sätt har jag inte känt det lika starkt när jag står bakom disken inne på biblioteket. Jag blir nästan förvånad när jag tänker på att jag har blivit en bibliotekstant som är ute och missionerar om små barns läsning.

Från projekt till ordinarie verksamhet

Nu förbereder de sig för en ny fas, från projekt till ordinarie verksamhet. Eva och Britt-Inger kommer att fortsätta med hembesöken. Det blir från hösten 2019. I planeringen ingår också att de upphandlar en ny och större bokbil. Och målet för både hembesöken och bokbilen är detsamma – fler invånare ska nås av bibliotekets verksamhet.

– Man måste fråga sig hur vi kan erbjuda bra biblioteksverksamhet i glesbygd, alla ska ju ha samma service och vi har också bibliotekslagen att utgå från där det heter att vi ska nå alla.

Jag försöker berätta om Bokstart så ofta jag kan. Som vice ordförande i utvecklingsbolaget så har jag tagit upp det här som ett långsiktigt sätt att faktiskt klara rekryteringsproblem i framtiden. Dom som bor här måste klara skolan för att ha en chans.

Britt-Inger Roos,
bibliotekschef i Strömsund

FOTO: SARA NORLING

”Som projekt har det varit en framgångssaga”

Bokstart ur ett chefsperspektiv

Anna Lundström är kultur- och bibliotekschef i Bräcke kommun sedan 2009. Hon ansvarar för kulturskola, bibliotek och allmänskultur i kommunen. Anna har en tidigare karriär som musiker och musiklärare, men är nu en engagerad chef som vill utveckla kulturverksamheterna på ett sätt som passar kommunen. Med sina 6400 invånare är de vana vid att ständigt jämföras med större kommuner med mångdubbelt större befolkning. Bokstart visade sig bli ett projekt som passade perfekt.

– Om man som vi är en liten kommun, då får man hela tiden skämmas för att man har lite resurser och lite folk. Vi kan aldrig tävla med stora evenemang. Istället kan vi försöka dra nytta av vår litenhet. Som med Bokstart där vi faktiskt har kunnat erbjuda alla familjer en kontakt. Nu har det fötts fler barn än vanligt, statistiskt sett går det uppåt nu. Bottenåret var det 47, men nu har det handlat om 60–70 födda barn per år. I vår kommun är det ett hanterbart antal. Det har varit en styrka för oss.

Enkelt, smidigt och med stort förtroende

Hösten 2015 fick Anna och hennes bibliotekschefskollegor en presentation av Bokstart via Nina Frid från Kulturrådet. Samma dag fick den regionala barnbibliotekariegruppen samma information. Det blev lyckat.

– Jag tycker att det var otroligt roligt att få en projektidé presenterad för både chefer och barn- och ungagruppen. Upplägget var lysande för jag behövde inte missionera hemma för den här idén. Sen var det ju helt fantastiskt att vi kunde få besked så väldigt fort, det kändes som det gick från noll

ANNA LUNDSTRÖM
är kultur- och bibliotekschef
i Bräcke kommun

FOTO: SARA NORLING

till hundra på kort tid. Det är inte ofta man har den känslan för ett projekt.

För Anna, som är van att ansöka om statliga projektmedel, var processen med Bokstart ovanligt enkel. Det normala är att det behövs arbetsinsatser i flera omgångar.

– Först får man trumma ihop energi för en ansökan och det kräver förankring. Nu behövde vi inte göra ansökan själva. Sen får man vänta några månader och så får man kanske pengar och då måste förankringsarbetet börja om igen. Men med Bokstartprojektet var det supersmidigt.

Enligt Anna är det en risk med projektarbete att administrationen tar mycket tid och att redovisningen blir betungande. I fallet med Bokstart kunde resurserna läggas på verksamheten.

– Det är otroligt skönt att få förtroendet att få en klump med pengar som man inte behöver detaljredovisa, för det tar en så fruktansvärd tid och det är lätt att göra fel. Men vi visste ju vad pengarna skulle användas till. Det har varit ett väldigt skönt projekt på det viset att vi har kunnat lägga resurserna på utförandet av det faktiska och praktiska arbetet.

I början av projektet upplevde de att tiden inte riktigt räckte till. Planering och organisation av hembesöken tog väldigt mycket tid. Successivt hittade de rutiner och i det långa loppet har deras budget hållit. Projektmedlen har framför allt lagts på att utöka befintliga tjänster och för extra vikarier.

Kulturrådets nationella upplägg får beröm av Anna.

– Färdiga material, färdigt bokurval, roliga små elefanter, snygga kassar. Men jag kan säga att jag sörjer lite att de gör avsteg från grundidén, för den har varit extremt lättarbetad, lite som en räkmacka.

Wow, här pratar vi samhällsförändring på hög nivå

Anna Lundström menar att Bokstart blivit något av en framgångssaga. Dels för att det läsförmedlande arbetet riktat till småbarnsföräldrar är en så viktig och värdefull verksamhet. De har kunnat göra skillnad för de familjer som fått besök. Det är i sig tillräckligt bra, men projektet har också gett andra mervärden.

– Vi har också fått med oss en erfarenhet som vi vill arbeta vidare med. Alla tycker att det har varit meningsfullt. Självklart har det inte varit roligt hela tiden och alla besök har inte varit tillfredsställande. Personalen kanske

inte märker det, men dom har stärkts i sina roller. Vet man att språkutveckling är helt avgörande för ett barns framtid, då måste vi missionera och stärkas i den rollen. Där har Bokstart varit väldigt bra.

En viktig vändpunkt kom med den regionala Bokstartskonferensen ”Länet där vi läser för våra barn” som arrangerades våren 2018. Där fick länets Bokstartare möta exempel på läsfrämjande insatser i andra delar av landet. ”Jämlikt Göteborg”, med sin starka koppling till brittisk forskning, imponerade på många, bland annat Anna.

– Vi som har lyssnat på ”Jämlikt Göteborg”, vi vet. Jag har läst på lite om Yvonne Kelly och hennes forskning, och kan bara konstatera att det är under perioden noll till tre år som det viktiga händer. Det som verkligen slog mig är det faktum att indikatorn aktiv läsning med små barn kan trumfa indikatorn välutbildade och läsvana föräldrar.¹ Wow, här pratar vi samhällsförändring på hög nivå. Skulle jag behöva välja bort allting annat som vi gör här, så är det språkutveckling för dom små barnen som blir kvar. Det har potential att förändra samhället. Och den insikten hade jag och mina kära medarbetare inte haft om vi inte själva hade gått igenom Bokstart som projekt. Det är nästan en religiös upplevelse.

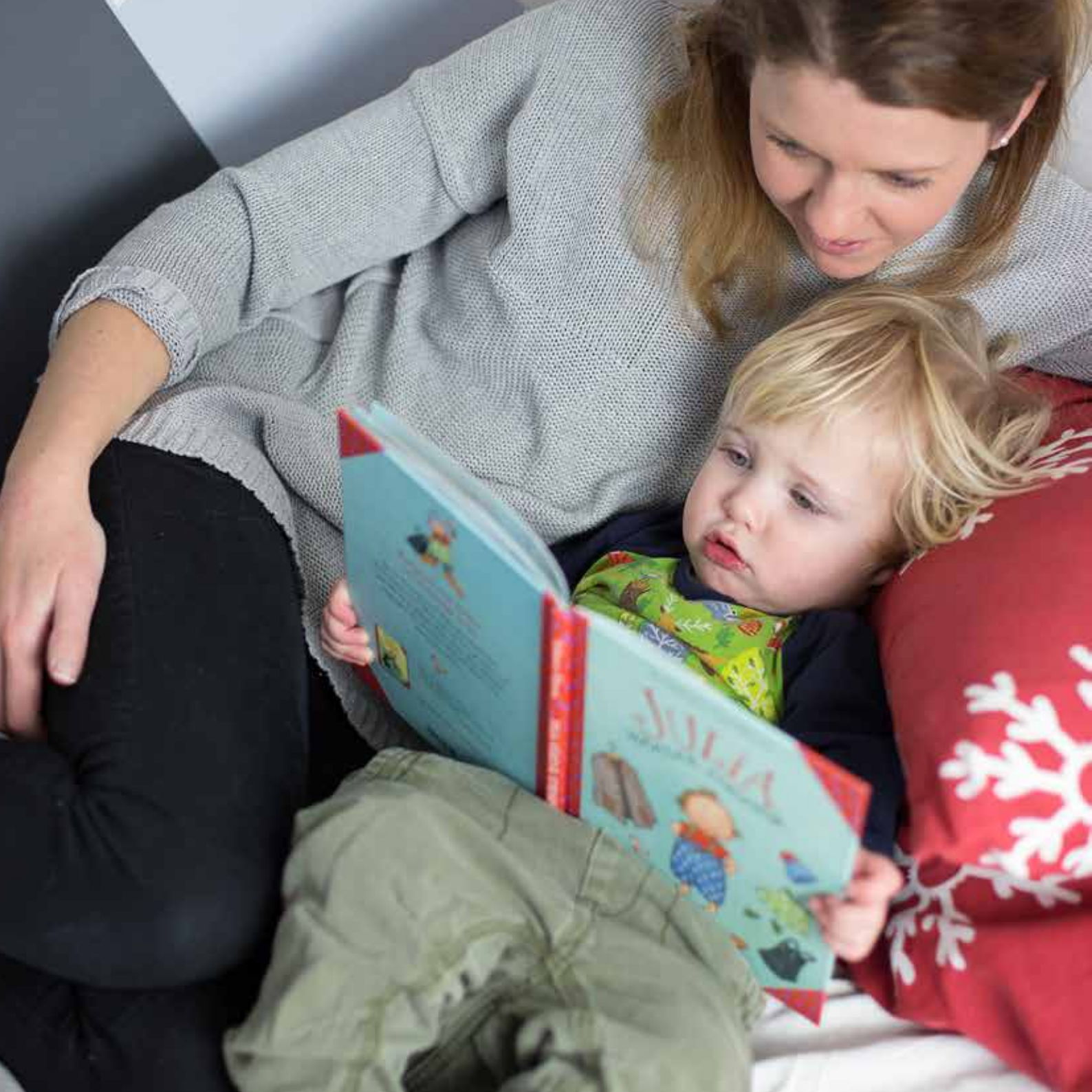
”Skulle jag behöva välja bort allting annat som vi gör här, så är det språkutveckling för dom små barnen som blir kvar. Det har potential att förändra samhället. Och den insikten hade jag och mina kära medarbetare inte haft om vi inte själva hade gått igenom Bokstart som projekt. Det är nästan en religiös upplevelse.”

Nära läsning – en framtidssatsning

Bräcke bibliotek har använt sig av erfarenheterna från Bokstart i en ansökan till Kulturrådet inom ramen för satsningen ”Stärkta bibliotek”. Bräckes projekt heter ”Nära läsning” och består av två spår. Det första spåret är en insats inom vård och omsorg där biblioteket vill engagera läsambassadörer inom äldreomsorgen och LSS. Det andra spåret handlar om att vidareutveckla Bokstartsmetoden, men med mer fokus på alla vuxna som barn möter i åldrarna 0–3 år. Tanken är att fortbilda förskolepersonal. Här ingår också att biblioteket ska fortsätta göra hembesök, men även komplettera med att träffa föräldrar och barn på familjecentralen.

– Förskolepersonalen behöver förstå att det som dom gör med barnen före tre års ålder på förskolan, det kan vara avgörande för resten av livet för barnen. Förskolecheferna blev överlyckliga när jag berättade detta: fattar ni hur viktiga er personal är.

¹ Se mer nedan om denna forskning i Malin Omlands text ”Staden där vi läser för våra barn”.

”Jag tänkte wow, vilken lyx!”

Tre föräldrar som mött Bokstart

Sofia, Kajsa och Jana är tre av de föräldrar som tagit emot hembesök från Bokstart i Jämtlands län. När deras barn Eddie, Eiwe och Erik var ungefär ett halvår gamla fick de brev från biblioteket i sin kommun. Sofia och Jana bor i var sin by i den norra delen av Östersunds kommun och Kajsa bor i Svenstavik, huvudorten i Bergs kommun. Sofia är förstagångsförälder medan Jana och Kajsa har barn sedan tidigare. De berättar ganska samstämmigt om den förvåning och glädje som Bokstartsbrevet väckte.

– Först undrade jag om det var på riktigt, ska dom verkligen komma hem till mig, skrattar Jana. Jag var beredd att åka in till biblioteket. Men dom förklarade att dom skulle komma hem till oss. Jag blev jätteglad, självklart ville jag det.

Sofia håller med:

– Jag tänkte wow, vilken lyx. Sen tänkte jag att han är så liten, ska man börja läsa redan?

För både Sofia och Kajsa var det överraskande att Bokstartarna pratade om böcker och läsning för barn som bara är sex månader gamla. De kände inte till att det går bra att börja med böcker och läslek så tidigt. För Jana, som arbetar som lärare på lågstadiet, var detta ingen nyhet. I själva verket är Jana själv något av en läsambassadör i sitt möte med föräldrar i skolan. Trots sin egen medvetenhet ser hon Bokstart som en väldigt nyttig erfarenhet och ett fint tillfälle att få prata om böcker och läsning med bibliotekspersonalen. Jana ser också projektet som ett sätt att skapa intresse hos hennes man, som inte har samma läsvana.

– Jag hade ganska bra koll innan, men inte min man. Han var på jobbet under besöket, men jag informerade honom efteråt. Han har läst informationsmaterialet mer noggrant än vad jag har gjort. Han är också väldigt positiv, men han har själv haft lite läs- och skrivsvårigheter under sin uppväxt,

FOTO: SARA NORLING

så han tyckte att det var jättebra att dom kom ut och informerade.

Bokstart har därför bidragit till ett läslyft inte bara för sonen Erik utan också för pappa Henrik. Nu är det han som läser mest för barnen, en medveten planering eftersom Henrik själv behöver träna på sin läsning.

– Han har aldrig läst en bok i hela sitt liv, som han brukar säga. Han jobbar som mekaniker, så han läser inte mycket i sin vardag. Men han läser skotertidningen och tidningar om jakt. Jag köpte boken Koka makaroner när vi väntade barn, den är väldigt tunn och den läste han, men han tycker att läsning är svårt. När han läser för barnen går det jättebra. Jag läser också för barnen, men jag ser hellre att han gör det. Det betyder mycket för både honom och barnen. Barnen är ganska mammiga och då är det bra att pappa tar det här med läsningen. Henrik och Erik läser lastbilstidningar tillsammans och Erik är ju väldigt intresserad av fordon. Storsyster Stella läser allt möjligt och då får han läsa det hon är intresserad av. Men om jag inte fanns i hans liv så tror jag inte att han skulle läsa lika mycket.

Böckerna ska användas och slitas

Sofia, Kajsa och Jana tycker alla tre att hembesöken kändes avslappnade och trevliga. Bokgåvorna uppskattas mycket liksom samtalen om läsning och språkutveckling. För barnen har det också varit positivt och familjen märker att det gett effekt. Kajsa betonar värdet av att böckerna verkligen ska användas och slitas.

– Jättekul att få böckerna i present, det är hur lyxigt som helst, det var bara positivt. När man hade fått böckerna så tyckte man också att man kunde slita på dom. Eiwe har ätit böckerna och han tycker väldigt mycket om att läsa. Annars kan man ju vara lite försiktig, men när hon sa att det var helt okej så fick han göra det. Han har verkligen tagit hand om böckerna. Nu läsa, kan han säga.

Sofia har liknande erfarenheter:

– Han var väldigt intresserad när dom visade böckerna, han tittade jättemycket i dom och bläddrade. Jag trodde inte att han skulle vara så intresserad. Knacka på, den där man öppnar olika dörrar, den tycker han mycket om, det har försvunnit flera sidor ur den. Han tycker också att det är jätteroligt när man pekar i böckerna och hittar på egna historier.

När barnen blev 18 månader gamla fick familjerna en inbjudan till en avslutande gruppträff med andra Bokstartsbarn och föräldrar. De bjöds på barnteater, fika och en bokgåva. Sofia blev glatt överraskad över att det fungerade så bra.

– Det var väldigt roligt med den sista träffen då det var teater, jag trodde inte att han skulle uppskatta det så mycket som han gjorde. Jag trodde inte att han skulle sitta still, men han satt helt stilla i mitt knä och bara tittade och skrattade.

FOTO: SARA NORLING

Vad har då Bokstart betytt för familjerna?

Sofia:

– Det har gett jättemycket. Framför allt att det är viktigt att börja läsa tidigt, men också att det är viktigt att prata med barnet. Vi pratar redan ganska mycket, men det är ändå skönt att få det bekräftat. Jag tror inte att jag själv hade åkt till biblioteket, så det har gett otroligt mycket att jag fått besök här hemma. Jag låter böckerna ligga framme, så han kommer ofta med dom i famnen. Varje kväll innan vi lägger oss så plockar jag fram en bok som vi bläddrar i och pratar om.

Kajsa:

– Jag hade nog inte trott att jag skulle läsa för honom när han var så liten, det hade jag inte kommit på, så det blev stor skillnad. Jag tror absolut att det behövs. Det är lätt hänt att sticka åt barnet en padda istället. Min mamma säger att hon läste jämt för oss när vi var små, varje kväll. Det gör inte vi, vi har inte den rutinen, vi läser inte på kvällen, det kan ske när som helst på dagen.

Jana:

– Jag tror att det är ungefär 60–40, sextio procent är medvetna om det och fyrtio procent inte. Jag tror att många har godnattsagan som rutin och jag vet inte om jag tycker att det är bästa tillfället. Det är mer en rutin som hör till för att man ska komma ned i varv, det blir mer som en mysstund. Sen tror jag att många tror att man måste läsa böcker, men det finns så mycket annat. Vi läser till exempel många recept och vi läser trafikskyltar och på mjölkpaketen. Vi jobbar mycket med läsning i skolan, du måste sitta med och läsa. Men många föräldrar är stressade idag, det kan vara svårt att hinna med sina liv och sina barn, den där tiden för läsning kanske man glömmer bort. Jag tror också att det lätt kan bli att man sätter sitt barn framför Babb-larna, det blir som en barnvakt. Då tappar man också en del av vuxenkontakten.

FOTO: SARA NORLING

Att möta asylsökande och nyanlända

Att boka ett hembesök hos en nyanländ familj, eller att boka en träff med flera mångspråkiga familjer, kan kanske kännas nytt och ovant. Hur skall vi göra oss förstådda, vilken miljö kommer vi att möta, och många andra frågor dyker upp.

Med våra erfarenheter av möten med 261 familjer under en treårsperiod vill vi försöka att tona ner eventuell osäkerhet genom att dela med oss av våra upplevelser.

Bokstart Västernorrland innefattar både möten i grupp med många familjer som talar olika språk och hembesök hos familjer med ett eller flera hemspråk. Vi träffade grupper med föräldrar och barn på asylboenden, på öppna asylförskolor, på barnavårdscentraler, på bibliotek och på föräldrarnas svenskundervisning. Hembesöken skedde till de familjer som fått boende i lägenheter, några redan vid första besöket men de flesta när vi träffade familjen en andra och tredje gång.

Vid alla våra möten har vi upplevt att det varit bra att vara två Bokstartare. Ofta var det väldigt många vuxna och barn som deltog i våra Bokstartsmöten på asylboenden, det kunde ibland vara svårt att få klarhet i vem som var mamma och/eller pappa till respektive barn. Det förekom att både mor- och farföräldrar, äldre syskon och andra på boendet deltog. Men när vi träffade familjen andra gången, under lugnare former kunde vi reda ut begreppen.

Vi har under den här perioden kommit i kontakt med 20 olika språk utöver det svenska. Vi har inte arbetat med tolkar utom vid ett tillfälle då vi använde oss av telefontolk. Föräldrarna vi träffade vid det tillfället hade vi mött tidigare och visste att de varken kunde tala svenska eller engelska. De kunde inte heller läsa på sitt hemspråk eller på svenska. Alltså fungerade inte vårt skriftliga material som för övrigt varit till stor hjälp för oss.

Mjukiselefanten som ingick i pilotprojektet var till stor glädje för oss i mötet med vår målgrupp. Många barn hade inte några leksaker och elefanten var bra för barnen att leka med när vi uppehöll deras föräldrar med

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

att fråga om de ville träffa oss igen och notera deras kontaktuppgifter. Vi noterade föräldrarnas namn, barnens namn och ålder samt familjernas mobilnummer för att kunna återkoppla efter 6 månader.

Alla barn vi mötte fick en elefant, och vi lärde oss snabbt att fil betyder elefant både på arabiska och persiska!

På våra Bokstartsmöten kommunicerade vi på svenska och engelska, men framförallt genom att vara förebilder och visa hur roligt man kan ha med bilderböckerna, som var på svenska. Sång och musik visade sig också, inte helt oväntat, vara ett bra uttrycksmedel. Det tryckta materialet, som nämnts ovan var också till stor hjälp i mötet med föräldrarna.

En erfarenhet ifrån det första besöket blev något som följde oss genom hela pilotprojektet i Västernorrland. Erfarenheten var att de människor vi mötte var så hjälpsamma och intresserade av oss. Vi erbjöds ofta bärhjälp när vi kom med våra kassar, gitarr och trumma. Det var mer regel än undantag att någon spontant erbjöd sig att hjälpa oss att tolka. Vid ett boende där flera familjer bodde i fristående annex var det en man som följde med oss och visade oss till alla dörrar där det bodde småbarnsfamiljer. Det hände att familjer vi träffade berättade att de hade någon nyinflyttad granne som också hade småbarn.

När vi träffade en grupp med föräldrar och barn, var ofta någon eller några i gruppen flerspråkiga och kunde tolka. Det kunde till exempel vara en arabisktalande förälder som förstod engelska. När hen översatte till arabiska kunde samtidigt en persisktalande förälder som även förstod arabiska översätta till persiska.

Men eftersom det fanns familjer som inte kunde förstå det som sades talade vi väldigt enkelt och kortfattat och lade mer tid på att visa på hur barnböckerna kan användas och på att sjunga. Vi använde oss förutom av gester och mimik av stödtecken och mjukisdjur för att illustrera de barnböcker vi hade med oss.

FOTO: SARA NORLING

Att skapa kontakt

När vi besökte familjer boende i lägenhet skickade vi ut ett vykort i förväg med information om att vi skulle komma. På kortet fanns informationen på svenska, engelska och arabiska samt datum och tid för besöket. Vi bifogade även ett fotografi på oss Bokstartare, för att de skulle känna igen oss när vi kom. Ett foto på den/de som skall komma på besök är något som vi rekommenderar! Det hände att vi både ringde, skickade sms och skickade vykort.

De föräldrar vi träffade första gången på asylboenden hade vi inte adress till, när det var dags för andra besöket. Då använde vi oss av mobilnumret de lämnat som kontaktuppgift. Vi både ringde till dem och skickade sms om att vi planerade att komma på besök. Då frågade vi även om deras adress. Ibland märkte vi att den vi ringt upp inte förstod varken svenska eller engelska, då kunde vi ibland höra att personen vi talade med tog hjälp av någon i närheten. De vi kontaktade var väldigt angelägna om att kunna ta del av vårt budskap. Vi kunde också märka att det var lättare att få kontakt med familjerna om vi skrev ett mms och bifogade bilden på vårt visitkort.

Under våra hembesök uppmärksammade vi att några familjer hade bjudit hem någon vän eller släkting som kunde hjälpa dem att tolka. Det hände även att någon förälder använde sin mobil med översättningstjänst eller ringde upp en vän eller släkting som kunde tolka vida högtalarsamtal på mobilen. Naturligtvis var det skönt om någon i familjen kunde tala och förstå engelska, då kände vi att budskapet om språkutveckling, högläsning och böcker för små barn nådde fram bäst. Hos de familjer som inte kunde förstå oss alls var vi väldigt glada för det tryckta materialet som vi hade med oss på familjens hemspråk.

Eftersom vi alltid var två personer som åkte på hembesök och Bokstartade föll det sig naturligt att en av oss talade med föräldrarna och visade materialet och en av oss tog kontakt med barnet/barnen och tittade i böckerna tillsammans med dem. Vi visade alltså rent praktiskt hur de kunde använda böckerna tillsammans med sitt barn. Det gick ofta väldigt bra att få kontakt med både barn och vuxna trots att vi inte talade samma språk. Ofta går det, tillräckligt bra, att överbrygga språkhinder med lite god vilja och gester. Men då är det bra att begränsa sin information och att upprepa de viktigaste delarna.

ILLUSTRATIONER: PIA NIEMI

Många gånger fick vi höra att de asylsökande och nyanlända som bodde i lägenheter inte hade många besök, och speciellt inte av svenskar. Besöken blev följaktligen extra betydelsefulla. Föräldrarna var intresserade av oss som personer och inte bara av vad vi ville förmedla. Vi lärde oss att vara personliga utan att bli alltför privata. Att berätta att vi hade barn eller barnbarn i samma ålder som deras barn och att de exempelvis gillade samma böcker eller lekar, det byggde upp förtroenden och bidrog till bra och trevliga möten.

I princip alla som vi besökte ville bjuda på något. Det kändes inte bra att tacka nej. Då vi hade planerat in flera besök samma dag kunde det ibland bli lite för mycket fika, vi kunde då fråga om ett glas vatten istället. Det var bättre än att tacka nej.

När de sista hembesöken gjordes innan pilotprojektet avslutades kände vi att våra besök gjort skillnad på många sätt, inte enbart ur Bokstart synvinkel.

Att informera om vikten av språkstimulans, dela ut gåvoböcker och uppmuntra föräldrar i deras viktiga roll är det primära i Bokstartsmöten med familjer. Det är dock lätt att anta att för de asylsökande och nyanlända småbarnsföräldrarna hade Bokstartsmötena även en mycket viktig social betydelse.

– Det här var den gladaste dagen! Ord uttalade på knagglig svenska av en pappa efter ett Bokstartsmöte. Ord som etsade sig fast och för alltid blir en påminnelse om vad lite som behövs för att glädja en medmänniska och göra dennes dag till den gladaste!

Att driva Bokstart med hembesök är något som varmt rekommenderas, framförallt till målgruppen nyanlända småbarnsföräldrar. Att starta tidigt är något som lyfts fram när det gäller språkstimulans och att läsa småbarnsböcker. Att börja tidigt behöver inte enbart betyda tidigt i ett barns liv, vikten av att börja tidigt bör absolut även innefatta när en familj med småbarn bosatt sig i ett nytt land.

"Det här var den gladaste dagen!"
Ord uttalade på knagglig svenska
av en pappa efter ett Bokstarts-
möte.

Loggböckerna berättar:

Mamman och lilla flickan var hemma när vi kom. Mamman ringde efter pappan som lärt sig tala svenska. De berättade att flickan tyckte om alla böckerna! Idag hade hon dock inte riktigt tid att titta i dem, hon ville hellre rita.

...

Det var så glädjande att träffa familjen idag, eftersom de fått uppehållstillstånd! Extra bra eftersom flickan hade ett medfött fysiskt handikapp. Pappan berättade om de stora svårigheter det hade inneburit i hemlandet. Föräldrarna svarade på enkäten tillsammans på sitt hemspråk! Lite ledsamt med sista besöket, men vi önskar familjen allt gott!

...

Fick komma in, trots att vi inte fått någon kontakt med familjen innan. Den lilla bebisen hade fötts, en flicka 10 dagar ung. Pappans bror var den som först tog emot. Pappan sov (jobbar natt). Mamman pratar inte svenska eller engelska. Farmor kom sedan och skötte pratet. Lilla flickan, som nu är storasyster, 1 år och 5 månader tittade mycket på tv. Även när vi kom, men när tv stängde av blev hon intresserad av böckerna och började jollerprata. Mamman hade förstått informationsbladen på modersmålet som vi lämnade förra gången. Mamman svarade på enkäten med hjälp av barnens farmor.

...

Lilla pojken 1 år och 7 månader som skulle få böckerna var blyg och avvaktande. Men det gick över när de satte på musik och han fick dansa!
– Han älskar Mollys racerbil som han fick förra gången!

...

Fick komma in i hallen. Mamman kan ingen svenska eller engelska. Hon och sonen var hemma. De höll på att städa, men blev mycket glada för böckerna. Hon skickade enkäten per sms till pappan.

...

Vi kunde inte komma efter 17.00 eftersom vi hade en annan familj inbokad då. Provade 16.30 men ingen var hemma. Hängde väskan på dörren, skickade ingen enkät eftersom föräldrarna inte är läskunniga.”

...

Besök på ett asylboende där inga ordnade aktiviteter finns för barnen. Men relativt nära till centrum med bibliotek. Vår inbjudan hade nått alla, bra hjälp från boendeansvarig. Deltagande familjer kom i tid, vi nådde 13 av 14 familjer med småbarn som fanns på boendet. Föräldrar och barn var glada, de ville att vi skulle komma åter.

Att ha informationsmaterialet på de olika språken utanför kassarna, när vi inte vet vilka språk respektive familj talar, fungerade bra.

...

Bokstartsträff på ett asylboende. Vi hade varit dit innan och träffat platsansvarig och lämnat affischer och vykort. Sju av nio familjer kom. Platsansvarig skulle höra av sig till oss, så att vi kunde komma tillbaka med bokkassar till de två familjer som inte var där.

Trevlig stund med engagerade föräldrar och barn. En barnbibliotekarie från närmaste kommunbibliotek var med och berättade om biblioteket.

...

Hembesök. Vi hade skickat ut vykort två veckor innan och två familjer kontaktade oss via telefon för att byta tid. Åtta besök var inplanerade. Familjerna uppskattar att vi skickar med visitkort med foto så att de kan visa barnen våra ansikten innan vi kommer.

Familj 3: Ensam mamma med två döttrar, 1,5 år och fem 5 år gamla. Jätteglad för att vi kom. Saknade någon att prata svenska med. Bra på engelska. Saknade böcker för barnen. Hon lånade böcker på biblioteket. Det var första gången de hade besök i lägenheten!

Familj 6: Familj med tre barn. Den äldsta flickan hade någon form av funktionsnedsättning. Mellanpojken var glad och intresserad av böckerna. Pappan (talade engelska) berättade att de besöker biblioteksfilialen ibland. Familjen var glad för besöket! Mamman hade bakat sockerkaka och bjöd på kaffe. Vi fick mobilnummer för att kunna komma åter.

Återvände trötta i huvudet, efter sex hembesök i denna kommun.

Ur loggboken 2 juni 2016

Vi hade fått uppgift om 12 familjer på plats men nådde 9 familjer. Listan var inte tillförlitlig, inte språk, inte ålder, inte familjeförhållanden. Hela besöket skedde i grupp/sångstundsform.

Besöket togs emot bra. Familjerna kom efter frukost. Sago/sångstunden fungerade bra, men endast 2 pappor deltog en liten stund. Positiva reaktioner. Utdelning efteråt. Konceptet fungerar. Det blir praktisk info, hur man kan använda böckerna. Det teoretiska får de läsa på sina språk. Kaotiskt vid utdelningen av påsarna men inte värre än förväntat. Skulle vara skönt med bättre listor på de vi ska möta. Vi får jobba på det. Alla närvarande barn fick en Bokstartselefant. Väldigt trötta Bokstartare avslutade mötet på asylboendet med huvudena fulla av intryck och reflektioner. Men första besöket är avklarat! Nu är vi på gång!

...

Så börjar Bokstart Västernorrland sina hembesök till asylboenden runt om i Västernorrlands län.

Före denna första sångsamling hade vi fått namnet till en boendeansvarig som gett oss information om familjeantal och barn och språk. Hen skulle också ta emot oss när vi kom. Tyvärr meddelades strax före besöket att hen inte var på plats vilket medförde att vi inte visste vem vi skulle kontakta när vi kom till lokalen. Efter lite letande låste en annan i personalen upp. Vi hade varit dit tidigare för att se hur lokalen såg ut och att den skulle fungera för en samling. Lokalen fungerade bra. Det vi inte visste var att detta rum var det enda rum på hela anläggningen som hade wifi och att samlingsrummet stod öppet alltid för alla boende. Det medförde att inte bara "våra" familjer fanns på plats utan också andra personer som klinkade på piano, spelade biljard m m. Alla tyckte tydligen att det var roligt med vårt besök! Vi träffade också en kille som hjälpte oss att översätta en del till familjerna. Och det var ju bra!

Vid detta första besök träffade vi en familj med 2 pojkar. I kaoset efter sångstunden fick vi ett telefonnummer av familjen för att kunna återkoppla

FOTO: AGNETA SÖSTRAM BYLUND

efter 6 månader. I ärlighetens namn så vid dessa första gruppmöten susade så många barn och föräldrars ansikten förbi att vid kommande möten med familjerna var det som att träffa dem för första gången.

När vi träffade denna familj första gången var sönerna 2,5 månad och 2 år gamla. Vid sista besöket var de 2 respektive 4 år. Sammanlagt blev det 4 besök hos familjen. De sista tre besöken skedde i en av Migrationsverkets lägenheter i länet.

Ur loggboken 13 december 2016

Återkoppling 1 till familj F7. Familjen hade bott i lägenheten i 2 månader efter flytt från campen. Vi planerade in besök nr 2 efter 6 månader. Vi fick kontakt på det tidigare lämnade telefonnumret. En kompis till familjen som kunde engelska hjälpte till att tolka då familjen inte kunde tala engelska.

Familjen öppnade och var glada över vårt besök. De kände igen oss. Kompisen var också med som tolk. Vi var osäkra på den angivna adressen när vi kom på plats men chansade rätt.

Familjen fick tre nya böcker: Jag älskar Manne, Julia hämtar strumpor, Du och jag min skatt 2-åringen. Det visade sig att ingen av föräldrarna kunde läsa och skriva. De var glada över böckerna och förstod vikten av att bjuda in barnen till "bokens värld".

Den engelsktalande kompisen behövde hjälp att översätta ett viktigt dokument och vi hjälpte till.

Pappan försökte locka den äldre sonen att titta i böckerna genom att sätta sig på golvet. Pojken var blyg. Bra pappa! De välkomnade ett besök av oss om 6 månader igen.

Att vara i deras hem kändes bara positivt då vi känner att man gärna vill ha besök och vill träffa andra människor och gärna svenskar. Kompisen fick en bok till dottern som var 5 år som tack för tolkhjälpen.

...

Efter vår andra träff med familjen var det faktum att familjen var analfabet som upptog våra tankar mest. Hur ska vi kunna förmedla vårt viktiga budskap när vi inte kan kommunicera på varken det talade eller skriftliga språket? Vi kände också att denna familj var väldigt mån om att visa böckerna

för barnen. Det bottnar nog i att de inte kan läsa och skriva själva. Här såg vi också den konkurrens som mobiltelefoner och ”paddor” utgör i förhållande till boken. Att locka barnet från mobilen till en bok, när familjen inte har vana att läsa för sina barn, blir ytterst svårt.

Ur loggboken 7 september 2017

Vi chansade att besöka familjen när vi ändå var i deras bostadsområde. Det var nu tredje träffen. Mamman var hemma med pojkarna och var glad att se oss och släppte in oss. Hon ringde sin man som kom hem, med en vän som tolk dessutom. Mamma och pappa är analfabeter och vi försökte berätta om biblioteket som en mötesplats (en bibliotekarie från närmaste bibliotek var med på hembesöket). Vi försökte också förmedla att man kan prata om bilderna i barnböckerna med barnen när man inte själv kan läsa.

Besöket var oplanerat och familjen oförberedda. Vi kände ändå att denna familj, om någon, var i behov av lite extra böcker. Eftersom vi hade med oss bibliotekarien ville vi också visa henne att besök till familjer som man inte kan tala samma språk som, ändå kan ge så mycket. Pojkarna kände igen oss. De sprang och hämtade böckerna. Vi satte oss med dem på golvet och läste. Det handlar om att nå både barn och vuxna i dessa familjer. Den äldsta sonen går på förskola och börjar få mer av det svenska språket. Mycket mer än mamman och pappan som ännu inte går på SFI. Mamman uttryckte också en oro för hur det går med sonen på förskolan. Han var bråkig och mamman funderade på att ta hem honom från förskolan. Vi tolkade det som att hon skämdes över sonens beteende i förskolan. Och att personalen på förskolan inte hade insikt om hur familjens situation såg ut. Vi försökte ändå säga att det är bättre att han är kvar i förskolan för att kunna leka med andra barn.

...

Ur loggboken 14 februari 2018

Bokstarts fjärde träff med familjen (och sista). Denna gång hade vi bokat in en telefontolk eftersom vi visste att familjen är analfabeter och endast talar sitt modersmål. Vi ville gärna att mamman skulle fylla i vår telefonenkät, vilket hon gjorde med hjälp av telefontolken. Pappan i familjen var inte

Trebarnsmamman Zahra i Ångermanland: ”Jag visste inte att det fanns böcker för så små barn”

Text: Cajsa Högberg

För Zahra i en liten by i Ångermanland blev Bokstartbesöket ett lyft. Hon läste redan för de större barnen. Men nu lärde hon sig också att hitta böcker till minstingen Maria.

2-åriga Maria är riktigt bokbiten. Hon kan inte få nog av böcker utan vill läsa flera gånger om dagen. Hon går och hämtar böcker i bokhyllan och vill varje dag ta med sig sina favoritböcker till förskolan.

– Hon älskar de här böckerna. ”Bäbis tittut” är en favorit, hon kan den utantill och hon märker direkt om jag hoppar över något, säger Zahra.

Familjen, vars stora barn är 6 och 7 år, är asylsökande och har bott i Sverige i drygt fyra år. I hemlandet drev Zahra en frisör- och skönhetssalong. Här väntar hon och maken på besked på sin andra ansökan om uppehållstillstånd efter att ha fått avslag på den första.

– När de stora barnen började förskola och skola i Sverige, så bad de mig att läsa böcker. Så jag började låna böcker från biblioteket och köpte på loppis, säger hon.

Men inte förrän hon fick besök av Bokstartaren Agneta Söstram Bylund och hennes kollega Jessika Karlsson från länsbiblioteket i Härnösand hittade hon böcker till lilla Maria.

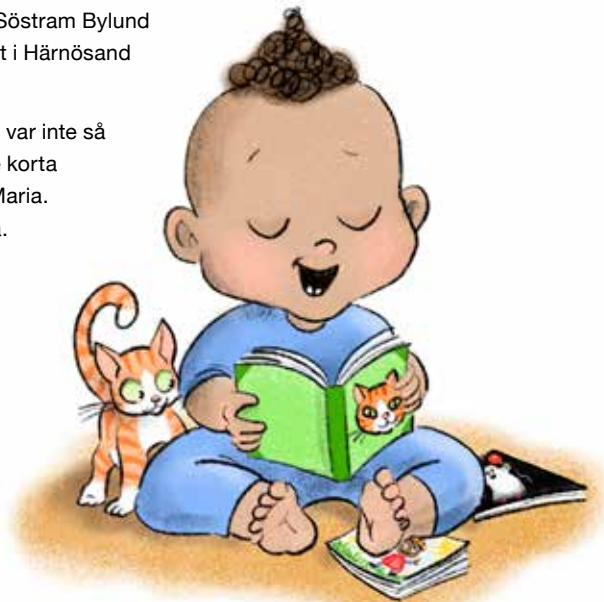
– De böcker jag läste innan hade så långa meningar, det var inte så roliga för min yngsta. Böckerna Bokstart kom med hade korta meningar och mycket roliga bilder, de är jätteroliga för Maria. Jag visste inte att det fanns sådana böcker, säger Zahra.

Familjen talar dari hemma, den afghanska varianten av persiska, och mamma Zahra har hittat Alfons Åberg på sitt modersmål. Men barnen vill helst att mamma skall läsa på svenska. Det var inte helt lätt i början.

– Även för mig är Marias böcker jättebra. Jag lär mig från dem, bilderna får mig att förstå, säger hon.

Vad tycker du om Bokstart?

– Jag tycker det är jättebra. Det är jätteviktigt för alla barn med böcker.

hemma denna gång. Mamman och de två barnen tog emot oss. Efter en stund tog vi initiativet att gå med mamman till den mötesplats som finns på området, för att få mer information om vad de kan erbjuda när det gäller öppethållande etc. Telefontolken följde med standby i telefonen. Vi inser hur oerhört svårt det är för kvinnor som är analfabeter och kommer till Sverige, att få veta vad man har för möjligheter att ta del av. Vi hoppas att mamman uppskattade att få mer information via tolken om denna samlingsplats. Den äldsta av sönerna har svårt med talet och vi kollade upp med hjälp av tolken att mamman har fått hjälp via BVC, vilket hon hade. Mamman berättade att barnen var mycket intresserade av böcker nu och var tacksam för böckerna. Hon uttryckte specifikt att just för att hon själv var analfabet ville hon annat för barnen.

...

Bokstartarna kände nu ett vemod då vi visste att detta var sista besöket. Vi visste båda att den här familjen skulle behöva mer stöd och mer böcker! Mamman var nu gravid med sitt tredje barn. Hon var mycket glad för detta. Vi insåg att hon nog inte skulle komma iväg till biblioteket ännu på ett tag. Därför tyckte vi att hon skulle få information om den mötesplats som fanns runt hörnet. Vi hjälpte den lite otympliga mamman att ta på barnen kläderna och tog en promenad till den närbelägna mötesplatsen. Eftersom vi hade tolken i telefonen kunde vi passa på att fråga lite hur det gick för sonen i förskolan och mamman berättade att de hade kontakt med logoped via BVC. Föreståndaren på mötesplatsen tog emot oss och berättade (via tolken) om verksamheten där och de kvinnoträffar som de har vissa dagar. Vi kände nog att vi gjort allt som en Bokstartare kan göra för denna familj, när vi vinkade hejdå.

"Vi vet att Bokstart gör en enorm skillnad i människors liv. Vi har sett det."

Boken öppnar dörrar

Alla familjer som vi mött flera gånger i Bokstartsprojektet har gjort en resa. Kanske både fysiskt och framförallt psykiskt. På 1,5 år kan de ha flyttats massor av gånger, de kan ha fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd och överklagat. De kan ha varit på flera intervjuer på Migrationsverket och

sitter fortfarande och väntar på besked om uppehållstillstånd. De kan ha skolat in barnen på förskola men sitter hemma på dagarna utan SFI. De kan ha fått uppehållstillstånd och barnen är på förskola och de själva på SFI. De kan ha gått från traumatiserad av krig till trygg och glad, men många är i otrygghet och i ovisshet. De kan ha mist familjemedlemmar under denna tid. De kan vara i djupa depressioner.

Dessa familjer släpper in oss i sina ”hem”. De tar emot böckerna de får med tacksamhet. Vi Bokstartare hade aldrig kunnat ana att boken bokstavligt kunde öppna dörrar till människor från andra länder och med andra språk. Vi vet att Bokstart gör en enorm skillnad i människors liv. Vi har sett det.

Text: Agneta Söström Bylund

Familj F 120

Det finns så mycket jag skulle kunna berätta om efter mina tre år som Bokstartare i Västernorrlands län, efter så många möten med asylsökande familjer. Alla dessa skiftande miljöer i olika asylboenden och lägenheter som hyrdes av Migrationsverket. Jag skulle kunna beskriva kvalitén på bostäder, eller för att vara ärlig, ibland helt undermåliga bostäder! Jag skulle kunna återge historier vi fått berättat för oss, om väldigt långa bussresor med trötta småbarn, för en kort intervju om varför man vill bo i Sverige och sedan en lika lång resa tillbaka. Jag skulle kunna beskriva svårigheter att förstå myndighetsbrev skrivna på svenska, när man ännu inte lärt sig det nya språket. I minnet finns också historier vi fått berättade för oss, om nästan obeskrivliga vedermödor för att ta sig till Sverige med små barn, kanske gravid med ett till, fasansfulla svårigheter som för oss som lever i fred och trygghet kan vara svårt att ta in.

Men i det här sammanhanget vill jag beskriva hur ett Bokstartsbesök på ett asylboende kunde se ut och mötet med en av de många familjer som vi träffade.

Minnet av det första besöket hos familjen som vi träffade vi tre tillfällen mellan september 2016 till februari 2018 etsade sig fast. Inte för att det var extremt utmärkande på något sätt, utan för att det på ett väldigt lågmält och enkelt sätt visar hur viktigt det är med ett ”vanligt socialt samspel” trots en ovanlig livssituation. Jag vill skildra glädjen och viljan av att kunna träffas och försöka förstå varandra trots språkförbistringar.

15 september 2016

Sitter i bilen tillsammans med min kollega Jessika. Det är en ganska lång bilresa vi har framför oss (ca 150 km enkel resa), vi passerar skogar i vackra höstfärger. Målet är ett asylboende i Ånge kommun. Det är det femte asylboendet (eller campen, som familjerna själva säger) som vi besöker sedan vi startade projektet i april 2016. Vi börjar få lite rutin, men ingen plats är den andra lik och de asylsökande är olika personligheter med olika nationaliteter och erfarenheter. Inför det här besöket har vi fått reda på att det skall finnas sex småbarnsfamiljer på boendet. Det är den boendeansvarige på plats som har meddelat detta och även hjälpt oss med att se till att det finns en lokal där vi kan träffa familjerna. Under bilresan pratar vi om hur tidigare besök har fungerat, och att vi hoppas att det finns någon som kan tala engelska. I bilen finns som vanligt kassar med böcker, Bokstartselefanter, information på olika språk om barns språkutveckling, en gitarr, en trumma, en sagofilt och påsen med mjukisdjur som vi brukar använda för att förstärka våra sångtexter och berättelser med.

Väl framme är det fint väder för att vara i september och jag ser grupper med män som sitter utanför husen och pratar, jag uppfattar det som en loj och lugn atmosfär. Vi hittar den anvisade lokalen och bär in våra saker inför försiktigt nyfikna ögon. Vi väntar oss att få höra stöj och glada barn, men det är väldigt tyst. Till slut kommer två män och en kvinna med ett litet barn. Den yngre mannen som kan prata engelska berättar att familjen och han själv talar dari, föräldrarna talar ingen engelska och ingen av dem talar svenska. Men den yngre mannen stannar kvar som tolk. Vi får reda på att av de sex familjer vi planerat träffa har en familj hunnit flytta, en var på sjukhus, två hade åkt till Migrationsverket och en familj var på förskolan. Efter en stund kom dock en familj till med sitt 7-åriga barn, som egentligen inte ingår i vår målgrupp på 0–5 år, men alla får förstås vara med.

Vi förklarade varför vi var där, med tolkhjälp av den yngre mannen, och körde sedan vårt program med barnsånger kopplade till de böcker som vi visade och läste. Under tiden dök det upp en ensam kvinna som på lite knägglig engelska frågade om hon fick vara med trots att hon inte hade några barn, och självklart fick hon det. När vi tittat i de tre böckerna som barnen skulle få och sjungit och spelat fick vi kontaktuppgifter till familjerna, namn och mobilnummer för att kunna träffas igen. Även familjen med sjuåringen fick en kasse med böcker. När vi började plocka ihop efter mötet

ser vi att föräldrarna till det lilla barnet pratar med mannen som hjälpt oss att tolka. Han kommer fram till oss och berättar att familjen vill bjuda på te. Vi tittar på varandra och tittar på klockan och ser att det skulle fungera. Vi bjuds in i en av byggnaderna, nerför en trappa och vidare in i en lång korridor med många dörrar med skor utanför. Till slut är vi framme vid rätt dörr. Vi tar också av oss skorna och går in i en mycket liten hall, där innanför finns ett litet rum, med en våningssäng, en spjalsäng, ett rangligt skrivbord och en matta. Vi sätter oss på golvet, föräldrarna sätter på en vattenkokare som står på golvet och går in i den lilla toaletten för att skölja ur några muggar, tar sedan fram kex och en skål med godis. Först blir jag lite orolig när jag ser den heta vattenkokaren på golvet i samma rum som ett livligt 1,5-årigt barn, men föräldrarna har koll och jag tänker att de antagligen upplevt värre faror att skydda sitt barn mot. Jag imponeras av att de i sin pressade livssituation och med det enkla boendet ändå vill bjuda in oss, två för dem främmande kvinnor, som ägnat någon timme åt dem och deras barn!

Det blev ett minne att bevara och en inblick för mig och Jessica hur ett liv på ett asylboende kan se ut. Där levde de sitt liv, med sitt lilla barn och ett till på väg, i detta lilla rum i väntan på besked om de skulle få stanna i Sverige eller inte.

3 maj 2017

Bokstartsmöte inplanerat på Barnavårdscentralen i Härnösand, distrikts-sköterskan där har bjudit in asylsökande och nyanlända familjer med barn födda 2016. När vi åker dit vet vi att det är elva familjer inbjudna som talar fyra olika språk. En barnbibliotekarie från kommunen följde med oss på den här Bokstartsträffen. Ett bra tillfälle för henne att berätta om biblioteket och bli ett "känt ansikte" för de nyanlända om de går dit.

Det visar sig att det var sex familjer som kom och deltog och av dem var det två familjer som vi träffat tidigare. Ett glatt återseende! De hade nu fått flytta till ett annat asylboende. En av familjerna var ovannämnda familj som nu fått sitt andra barn. Det var gott att se dem igen och skönt att de fått flytta till ett annat asylboende med en egen lägenhet, där de får laga sin egen mat och får en helt annan närhet till både BVC och bibliotek med mera. Men den ovissa väntan var densamma.

De två familjerna som vi mött tidigare får än en gång delta i vår sång-

och sagostund samt en kasse med tre nya bilderböcker till sina barn. Även denna gång frågar vi om de vill träffa oss igen och får leende jakande svar.

10 november 2017

6 månader har passerat sedan vi träffade familj nr F 120 (den beteckning vi gett familjen för att skydda deras identitet), och det är dags för ytterligare en träff. Vi hade ringt men inte fått något svar, och även skickat vykort med information om att vi tänkte komma, men inte fått någon respons. Men eftersom vi skall besöka fler familjer på asylboendet tar vi med en kasse med tre nya bilderböcker till familjen, ifall vi skulle träffa på dem. På asylboendet är det problem att komma in, det är kodlås in till varje avdelning. En mamma som vi besöker är snäll och följer med och låser upp åt oss. Hon talar varken svenska eller engelska, men vi gör oss förstådda med kroppsspråket. Vid den lägenhetsdörr vi fått uppgift om att familj F 120 skall bo öppnar ingen, en granne kommer ut och frågar vem vi söker, det visar sig att vi fått fel lägenhetsnummer. Kvinnan som låser upp åt oss följer med till rätt lägenhet, men ingen öppnar där heller. En annan granne berättar att familjen vi söker bor där, men inte var hemma, hon erbjöd sig att lämna över kassen med böcker till familjen senare.

8 februari 2018

Vi hade sms:at dag och tid för detta sista besök hos familj F 120 i Bokstartsprojektet. Det blev ett väldigt positivt möte. Pappan och barnen väntade oss vid ingången till asylboendet där de fortfarande bodde kvar. När vi kom in i lägenheten visade det sig att de hade förberett både mat och fika inför vårt besök. De ville bjuda oss som tack, för att vi besökt dem flera gånger och tagit med böcker och engagerat oss i dem och deras barn. Det större barnet som nu var i treårsåldern var så glad för besöket att hon pratade oavbrutet med oss på dari! Föräldrarna svarade på webbenkäten om Bokstart och vad de tyckt om projektet och hur det varit att få besök. Föräldrarna berättade med glädje att de äntligen fått uppehållstillstånd och väntade nu på att få en kommunplacering där deras nya liv i Sverige kan starta på riktigt, med SFI och så småningom arbete. Jag känner mig glad och hoppfull när vi säger hej då en sista gång till denna familj från Afghanistan som nu får stanna i Sverige.

Avslutning

CITAT PROJEKTLEDARE

"Vi har gjort ett bra jobb, absolut."

"Det känns bra att de här familjerna nu har ett litet bibliotek hemma."

"De familjer som vi har mött flera gånger ser oss nästan som sina vänner, det har varit fantastiska möten som verkligen har gjort skillnad. Det lilla man gör blir väldigt betydelsefullt."

"Det har varit en aha-upplevelse för många av familjerna att det finns böcker för så små barn."

Utvärderingar från andra länder visar att föräldrar som deltagit i Bokstartsprogram läser mer med sina barn och de går oftare till biblioteket. De blir också mer medvetna om läsningens roll för språkutvecklingen.

Det är för tidigt att säga vilken betydelse våra besök på asylboenden, asyllägenheter, öppna asylförskolor, barnavårdscentraler och bibliotek får för framtiden för de familjer vi mött, även om de enkät- och intervjusvar vi fick in i slutet av projektet visar att familjerna uppskattat besöken, att de använder böckerna och att biblioteksbesöken ökat.

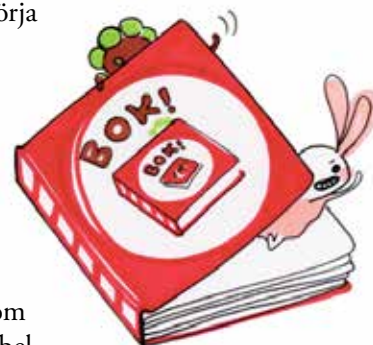
Att informera om vikten av språkstimulans, dela ut gåvoböcker och uppmuntra föräldrar i deras viktiga roll är det primära i Bokstartsmöten med familjer. Jag tror emellertid att för de familjer vi mötte just då, gjorde våra besök stor skillnad i flera avseenden. Familjerna blev naturligtvis väldigt glada för de fina bilderböckerna, men att få besök av någon som var intresserad av dem och deras barn tror jag betydde lika mycket i den utsatta situation familjerna vi mötte befann sig i. De fick ett oväntat avbrott en dag som annars var den andra väldigt lik. Det kunde bli en möjlighet att bjuda på en kopp te (även om det skedde på golvet i ett trångt litet rum "på campen").

FOTO: DANIEL HÅKANSSON

Tips till dig som ska Bokstarta

Det går inte att skapa en manual för hur ett Bokstartsbesök ska gå till, det är något som måste anpassas efter Bokstartaren (eller Bokstartarna), familjen man besöker och den givna situationen. Men genom de 1583 Bokstartsbesök vi tillsammans har genomfört i Jämtland Härjedalen och Västernorrland har vi ändå samlat på oss en mängd erfarenheter av mer generell karaktär. Vi hoppas att de kan vara till hjälp för dig som ska börja Bokstarta.

Före besöket

Något vi har lärt oss genom Bokstart är att besöken sällan blir precis som man tänkt sig. Genom att vara väl förberedd är det lättare att vara flexibel och improvisera när det behövs.

- Om man är många som Bokstartar kan det vara bra att någon får rollen som administratör, som håller i alla trådar och har koll på adresser, utskick, bilbokning och liknande.
- Många av kommunerna i Jämtland Härjedalen har upplevt att det fungerar bättre att skicka ut ett eget brev, istället för Kulturrådets förtryckta vykort som kan misstas för reklam.
- En del familjer har oroat sig över att det kostar att få besök av Bokstartare – om man gör ett eget brev kan man betona att det är gratis.
- En del Bokstartare har upplevt det som positivt att skicka med ett visitkort eller en bild på Bokstartaren, så att familjen vet vem det är som kommer.

- Om man har mobilnummer till familjen kan man skicka en påminnelse via sms. Det har visat sig lättare att få kontakt via sms än att ringa, i synnerhet med familjer som inte talar svenska.
- Om man har kontakt med familjen i förväg kan det vara bra att fråga om eventuell portkod, syskon och språk som talas i familjen. Då kan man ta med gåvoböcker till storasyskon och information på rätt språk. Om man inte har fått kontakt med familjen i förväg kan det ändå vara bra att ha med information på flera språk och någon "syskonbok".

- Som Bokstartare kan man få frågor om allt möjligt. Undvik att svara på frågor utanför din profession, men ta reda på kontakter till andra samhällsfunktioner i förväg så att du kan hänvisa om det behövs.
- Läs på om hur du går till väga ifall du misstänker att ett barn far illa och du behöver göra en orosanmälan. Som Bokstartare har du anmälningsplikt.
- Våra erfarenheter visar att det inte går att följa ett manus under Bokstartsbesöken, men det kan ändå kännas tryggt att i förväg skriva ner och gå igenom vad man vill ha sagt under besöket.
- Bestäm hur du ska göra om ingen är hemma. Kanske lämna ett brev med information om att Bokstart varit där, lämna påsen eller försöka ta kontakt igen.
- Ta gärna med någon information om biblioteket – öppettider, aktiviteter eller liknande.
- I glesbygd har många familjer husdjur, det kan vara bra att tänka på, i synnerhet om man är allergisk.
- Se till att information om Bokstart finns på platser där småbarnsfamiljer är – BVC, familjecentral, Öppen förskola med mera. Om personalen kan hjälpa till att förhandsinformera om Bokstart är det till stor hjälp i kontakten med familjerna.

Under besöket

Hur själva besöken går till ser olika ut beroende på vem eller vilka som Bokstartar och vilka man besöker. Att följa en mall går inte, men det finns några erfarenheter vi har gjort som kan tillämpas på de flesta besök.

- Att hålla Bokstartspåsen synlig när man ringer på kan skapa igenkänning för familjen.
- Ofta är det bra med en "isbrytare", något som skapar kontakt och utjämnar maktförhållanden – ett hej på familjens hemspråk, att prata om husdjuren eller vägen dit.
- Var lyhörd, ödmjuk och öppen. Tänk på att du är gäst i någons hem, och inte känner till familjens erfarenheter, bakgrund eller förutsättningar.
- Många vill bjuda på fika, och om man har många besök på en dag kan det bli svårt att tacka ja varje gång. Om det inte känns bekvämt att fika kan du be om ett glas vatten istället.
- Var en förebild! Visa böckerna och sök kontakt med barnet om det är vaket. Demonstrera för föräldrarna hur man kan läsa och prata utifrån bilderna. Om det finns språkförbistringar så brukar budskapet ändå gå fram om man visar.
- Att uppmärksamma och bekräfta det föräldrarna redan gör för sitt barns språkutveckling är viktigt. Det stärker föräldern på ett positivt sätt.
- Avdramatisera läsningen. Det gör inget om det inte blir några långa lästunder, det går bra att berätta fritt utifrån bilderna eller läsa på mjölkpaketet. Man behöver inte vara en läsare själv för att läsa för sitt barn (men man kanske blir!).
- Uppmuntra flerspråkiga familjer att läsa på "sitt hjärtas språk".

- Fråga om du får komma igen om ett halvår, och passa på att fråga om mobilnummer om du inte fått tag på det innan men känner behov av det.
- Google translate eller liknande funktioner i telefonen kan vara bra för att förklara enskilda ord. Om det är väldigt stora språkbarriärer kan man använda telefontolk eller boka in ett nytt möte med en tolk. Om man använder sig av tolk är det viktigt att vända sig till föräldern och inte till tolken.
- Bokstarta utifrån dina egna förutsättningar och lägg upp besöket så att det känns naturligt för dig. Allt eftersom du samlar på dig erfarenheter kommer du bli tryggare i rollen som Bokstartare.

Efter besöket

Ett Bokstartsbesök lämnar sällan Bokstartaren oberörd, och det är viktigt att avsätta tid för reflektion efter varje besök, inte minst om man har flera besök efter varandra.

- Reflektera! För dig själv och med kollegor, både över vad som gick bra och vad som kanske inte gick som det var tänkt.
- Skriv loggbok och notera sådant som kan vara bra att komma ihåg till nästa gång – om barnet var vaket, vilka språk som talades i familjen, om det fanns syskon, om några särskilda frågor kom upp, till exempel. Det är särskilt viktigt om det finns en möjlighet att en annan Bokstartare träffar familjen nästa gång.
- Tänk på sekretessen i dina anteckningar eller reflektioner med kollegor.
- Bokstartsbesöken är inte bara ett sätt för biblioteket att nå ut med information och inspiration, utan kommer också ge dig som Bokstartare en större kännedom om lokalsamhället och invånarnas behov. Se till att dessa kunskaper tas tillvara och blir en del i verksamhetsutvecklingen!

Lästips

- Andersson, Jonas, *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området*, Statens kulturråd, 2015, http://kulturradet.se/sv/publikationer_/Med-lasning-som-mal/
- Blomberg, Mymmel & Johnstone, Christina, *Med språket framför sig: om att ge våra barn ett rikt och levande språk*. Västerbottens landsting, 2007
- Blomberg, Mymmel & Ehde Andersson, Maria, *Språkkedjan: en obruten kedja för alla barns tal- och språkutveckling : en halländsk modell*. Regionbibliotek Halland, 2010
- Bogstart. Tidlig sproginsats på bibliotekerna*. Slots- og kulturstyrelsen, 2017 www.slks.dk/publikationer. I denna finns hänvisningar till forskningsrapporterna som rör danska Bogstart
- Bokstart – fem pilotprojekt utforskar hembesök och möjligheter till samverkan*. Kulturrådet, 2018, <https://www.bokstart.se/ombokstart/artiklar/2018/lardomar-fran-pilotperioden/>
- Bylund, Agneta S: "Bokstart i Västernorrland" i *Bibliotek i samhälle*, 2018:3
- Kohkoinen, Annette, *Bebis + bok = glädje: [det underbara i att läsa högt för de allra minsta]*, En bok för alla, 2007
- Rydjöö, Kerstin (2012). *Dags att höja ribban!? En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Regionbibliotek Halland, 2012, <http://www.regionhalland.se/sidhuvud/bestall-ladda-ner/kultur1/regionbiblioteket/dags-att-hoja-ribban//>

Vägen till Bokstart

Cay Corneliuson berättar

Kanske kan vi tacka Cay Corneliuson för att Bokstart har tagit fart i Sverige även om många krafter har verkat för de små barnen och deras läsutveckling. Detta blev Cay och kollegorna på Kulturrådet uppmärksammade på via alla de projektansökningar som skickades in till myndigheten i början av 2000-talet. Det fanns kompetens och engagemang runtom i landet, både på biblioteken och i barnhälsovården. Här finns källan till det nationella projektet Bokstart.

– Det var alla utvecklingsprojekt runtom i Sverige som gjorde att jag engagerade mig i att försöka starta en nationell plattform för att främja små barns språkutveckling i samverkan mellan folkbibliotek och barnhälsovård. Det jag behövde göra var att bjuda in och försöka driva frågan. Vi startade en arbetsgrupp som så småningom blev en expertgrupp. Där började vi diskutera vad en nationell plattform skulle bestå av. Vi hade ganska yviga diskussioner som var svåra att koka ner till konkreta handlingsplaner. Bokstart i England hade startat redan 1992 i ett samarbete mellan universitetet i Birmingham, folkbiblioteket och barnhälsovården. Men det vi framför allt sneglade på var Danmark, där man drivit Bokstartprojekt med hembesök sedan 2009.

I Danmark fanns utvärderingen *Kan Bogstart gøre en forskel?*¹ som Cay och hennes expertgrupp läste med stort intresse. Rapporten var mycket positiv, inte minst för att den betonade att biblioteken genom Bokstart fick en mer framskjuten roll i samhället. Personalens kunskaper om invånarna ökade, de tränade sin sociala kompetens och blev bättre på bemötande. Mottagarna av bokpaketen var också mycket positiva och 58 % ansåg att de hade ändrat sina läsvanor på grund av hembesöken. Den danska satsningen var omfattande. Projektet hade pengar till utformning av broschyrer, det fanns en forskningsdel och kommunerna fick ersättning för personalinsatsen.

CAY CORNELIUSON har arbetat som barnbibliotekarie, bibliotekskonsulent och handläggare för biblioteks- och läsfrämjandefrågor på Kulturrådet. Sedan några år tillbaka är hon pensionär. Cay har också varit lektör för Bibliotekstjänst och skrivit barnlitteraturrecensioner i Svenska Dagbladet. Som pensionär har hon varit engagerad i IBBY Sveriges styrelse och då arbetat med projektet Silent Boooks.

¹ Center for Børnesprog, Syddansk Universitet, 2011.

– Vi bestämde oss för att inte börja om från början utan kopiera danskarnas projekt. Det var nog framförallt därifrån vi fick impulsen att pröva hembesök. Vi hade ju också i expertgruppen en representant från barnhälsovården som inte tyckte att hembesök var så väldigt dramatiskt eftersom det var rutin för barnsjukssköterskor.

En framgångsfaktor som Cay Corneliuson betonar är det stora förtroende som folkbiblioteken har bland allmänheten, något som bland annat beskrivs i SOM-institutets årliga rapporter.² Förtroendet från allmänheten baddade för att bibliotekens hembesöksverksamhet skulle ha goda förutsättningar att lyckas. Barnhälsovården har redan lång erfarenhet av hembesök. Även om folkbibliotek och barnhälsovård har olika organisatorisk tillhörighet så menar Cay att det finns samma andemening i uppdragen, båda ska främja alla barn och familjer.

– Jag tror på hembesöken och det personliga mötet, säger Cay. Att skapa läsvanor är att skapa kulturvanor – det gäller att ha ett brett perspektiv.

Det nationella projektet Bokstart initierades av Kulturrådet 2014 och satsningen innebär att biblioteksanställda i Göteborg, Landskrona och Södertälje började utforska hembesök som en metod för att nå fler barn och familjer. Från 2016 tillkom ytterligare två projekt i den nationella satsningen: Region Jämtland Härjedalen och Region Västernorrland.³

Men hur började bibliotekens arbete för de små barnen egentligen? Att folkbiblioteken erbjuder nyblivna barnfamiljer en bokgåva – *Barnets första bok* – är en tradition som har funnits länge i Sverige. I Markaryds kommun startades Bok-Nallen redan 1983, ett projekt som kombinerade bokgåvor med hembesök. Det var nästan tio år tidigare än det omtalade engelska Bookstartprojektet i Birmingham. I Markaryd fanns en driftig rektor som ville jobba förebyggande med språkstimulerande åtgärder. I förlängningen hoppades man också minska kostnaderna för speciallärare. Projektet, som utvärderades av Ann-Katrin Svensson 1989, var välkänt men fick inte så många efterföljare trots forskningsrapporter som visade på förbättrade skolresultat för de barn som deltagit.⁴

² Larmar och gör sig till, SOM-institutet 2017. https://som.gu.se/digitalAssets/1649/1649026_329-342-lars-h--glund.pdf

³ Fem pilotprojekt utforskar hembesök och möjligheter till samverkan, Kulturrådet 2018.

⁴ Svensson, Ann-Katrin (1989), *Bok-Nallen: Utvärdering av ett språkstimuleringsprojekt*. Malmö Lärarhögskola.

Bookstart i England

Bookstart är världens äldsta nationella bokgåvoprogram som möter barnfamiljer i hemmen. Syftet är att inspirera till läsning med de små barnen. De som gör hembesök är barnsjuksköterskor från barnhälsovården.

Det hela startade 1992 med en försöksverksamhet för 300 barn i ett samarbete mellan universitetet i Birmingham, folkbiblioteken och barnhälsovården. Projektet följdes noga och föräldrarna fick svara på många enkäter. Undersökningar visade senare att barnen hade bättre skolresultat om de deltagit i Bookstart; de påvisade större intresse för böcker, interagerade mer verbalt med föräldrarna och hade bättre resultat på både matematiska test och lästest. Den starka forskningsanknytningen kan förstås förklaras av att universitet var en av initiativtagarna.

För tillfället går staten in med 20 % av kostnaderna i Bookstart, resten bekostas med hjälp av sponsorer och kommunala anslag. Det finns också ett utvecklat gåvoprogram kopplat till Bookstart. Att organisationen bakom programmet toppas av kungligheter och kändisar har troligen också spelat en roll.

Den utvärdering som genomfördes 2009 visade på samma positiva resultat; att de barn vars föräldrar fått personlig muntlig information visade bättre skolresultat.

På den omfångsrika webbsidan finns mycket information att hämta. Där beskrivs exempelvis alla aktiviteter och program som är kopplade till Bookstart. Det finns särskilda bokurval för barn med funktionsvariationer, handledningar för personal som arbetar med Bookstart och mycket annat.

<https://www.booktrust.org.uk>

Cay Corneliuson kom själv i kontakt med bokgåvorna i slutet av 1970-talet när hon arbetade som barnbibliotekarie i Haninge kommun. Detta var en tid när barnbiblioteksverksamheten växte sig starkare. När Cay kom till Stockholms stadsbibliotek under senare delen av 80-talet blev hon uppsökt av en mycket aktiv och engagerad barnsköterska på BVC som ville komma till biblioteket med sina föräldragrupper.

– Hon beställde genast ett program om språkutveckling som också skulle innehålla boktips. Vi var överens om det lämpliga i att träffas innan bebisarna blev alltför rörliga, så de var omkring sex månader gamla. I början pratade jag bara på om språkutveckling och visade böckerna. Men jag märkte att om jag vågade mig på att rytmisera en ramsa så vaknade bebisarna genast till och lyfte på huvudet för att se vad som försiggick. Detta var en modell som också fungerade bra för mammorna. Don't tell, show! fick en ny innebörd. Det var påtagligt att träffarna sällan eller aldrig besöktes av pappor eller nya svenskar, något som jag borde ha försökt göra något åt.

Några årtionden senare hade bibliotekens läsfrämjande verksamheter riktrade till barnfamiljerna vuxit och utvecklats. När Cay Corneliuson började arbeta på Kulturrådet i början av 2000-talet var en av hennes arbetsuppgifter att fördela pengar till projekt i landet. Det fanns en lång rad ansökningar som syftade till att främja små barns språkutveckling i samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård. Regionerna i Halland och Västerbotten drev "Med språket framför sig", som sedan fick en fortsättning i "Språkkedjan". Där skapades språkväskor med inspirationsmaterial och böcker. I Språkkedjan utvecklades samarbetet mellan logopeder och förskollärare och fokus låg på barn med tal- och språkstörningar. Ett annat tema var samverkan på riktigt mellan olika professioner som hade lika stort inflytande.

Ett annat projekt var "Språket – typ redan på skötbordet" i Uppsala län, som fick en fortsättning i "Språknätet", där samverkan mellan alla aktörer som arbetade med barn var ett viktigt tema. Ett annat utvecklingsområde var att formulera skriftliga överenskommelser mellan aktörerna för att stärka långsiktigheten. I projektet "Tänk dig glädjen att födas rätt in i språket och litteraturen" i Västra Götaland prövades idén att samarbeta med mödravårdscentralerna för att sprida information om språkutveckling så tidigt som möjligt.

De här projekten kan beskrivas som öar av nytänkande och kreativitet. Samtidigt fortsatte många bibliotek med sin bokgåvoverksamhet utan några

större inslag av utveckling och förnyelse. *Barnets första bok* blev som en rutin. Detta visade bland annat en kartläggning som Cay Corneliuson gjorde på uppdrag av regionbiblioteket i Västmanland 2007 och som redovisas i Kerstin Rydsjös rapport *Dags att höja ribban*.⁵

– Det som var mest slående var i hur hög grad verksamheterna var ”eldsjälsberoende”. Det gällde både på folkbiblioteks- och barnhälsovårdssidan. Om någon av eldsjälarna blev gravid eller flyttade kunde verksamheten i ett slag upphöra. Utvärderingen visade också på kvalitativa brister. Det saknades ofta skriftliga överenskommelser om samverkan; mål och resultat diskuterades sällan. Att barn och unga var en prioriterad grupp nämndes ofta, men det fanns en stor osäkerhet om vad detta skulle innebära i praktiken. Positivt var att personalen var kunnig och intresserad och hade en god förmåga att möta målgruppen.

Sammantaget fanns det många faktorer som pekade på att en nationell satsning skulle kunna bidra till högre kvalitet. Det fanns behov av större likvärdighet, mer långsiktighet och bättre måluppfyllelse för de läsfrämjande verksamheterna runtom i landet. När Cay Corneliuson ska sammanfatta Bokstartsatsningen betonar hon hembesöken och vikten av samarbete och nätverkande.

– Det stora intresse som media visat för Bokstart i Sverige beror till stor del på hembesöken – dom ses som spektakulära. Uppmärksamheten förbättrar antagligen projektets resultat på sikt. Det personliga mötet gör stor skillnad och föräldrarnas positiva inställning bekräftar detta. Går det inte att genomföra hembesök gäller det att samverka och försöka fånga upp barnen i olika nätverk.

Ett, tu, tre har Julia byggt ett språk!

– om de små barnens språkutveckling

Text: Astrid Frylmark

Hanna vaknar tvärt. Skriket skär genom rummet. ”Hungrig, hungrig, hungrig”. Hanna måste ha somnat mitt på förmiddagen. Inte så konstigt, eftersom hon fortfarande ger ett nattmål till lilla Julia, tre månader. Tur att det är första barnet, ingen mer att passa!

”Jag kommer, Julia! Lilla gumman, gråt inte så!” När Hanna böjer sig ner över babykorgen lugnar sig barnet och tittar upp på henne. Snyftar. Suckar. Gråter lite till men inte längre så desperat.

Visst kan man redan nu säga att Julia och Hanna har ett samtal. Det är mamma Hanna som står för språket, orden, men även lilla Julia behärskar en effektiv kommunikationskanal med sin gråt. Än så länge mest omedveten, snart mer och mer avsiktlig. Redan nu har Julia också lärt sig koppla ihop ljudet av mammas röst och steg med att snart blir upplyft och tröstad.

Att följa ett barns språkutveckling är en spännande resa. Utan läroböcker, utan manualer eller instruktioner lär sig barn att känna igen återkommande ljud och ord ur omgivningens flöde av talat språk. Sedan sammanställs denna information för att bygga upp barnets eget förråd av språkljud, ord och meningskonstruktioner. Därutöver lär sig barn hur samtal går till, hur kontakter knyts med hjälp av språket och hur man kan använda språket för att bli sams eller osams. Låt oss följa Julia och hennes familj!

Första halvåret – skapa kontakt

Julia är alltså tre månader. Hennes syn är så utvecklad att hon ser bäst på det avstånd som är mellan famn och ansikte på den person som håller henne. Små barn är mer intresserade av att titta på ansikten och ansiktsliknande

ASTRID FRYLMARK

är logoped, metodutvecklare och inspiratör med eget företag. Hon arbetar med föreläsningar, förlagsverksamhet, konsultuppdrag och yrkeshandledning. Astrid har lång erfarenhet av språkutveckling och språkstörning. År 2016 erhöll Astrid svenska Logopedpriset och år 2018 mottog hon SCIRA:s hedersdiplom.

mönster än på andra mönster – de är förberedda för mänsklig kontakt även på detta sätt.

Julia är en betydligt mer medveten kommunikatör nu jämfört med den natt då hon föddes. Då, som nyfödd, var Julia redan bekant med mammas och pappas röster. Fast ljudet blir förstås annorlunda när man är född jämfört med när man lyssnar inifrån mammas mage. Barn är redan från början inställda på ömsesidig kommunikation. När mamma och pappa pratar med Julia tystnar hon och tittar uppmärksamt. Hon ”svarar” med medvetna ljud när de vuxna tystnar. Där har vi redan det första utbytet, den första dialogen. Om det kommer ett oväntat, starkt ljud reagerar Julia med rädsla. När man sjunger eller gör andra intressanta ljud visar hon uppskattning.

Julias föräldrar börjar kunna höra skillnad på olika gråtljud som ”tröttgråt” och ”hungergråt”. Bäst är det förstås när de får lyssna på hennes trivselljud. Det låter som ett vokalliknande ljudande som även innehåller kluckande och skratt. Julia låter så både när hon leker själv och tillsammans med sina föräldrar. Handen är viktig, Julia håller gärna i saker, och hon får allt bättre kontroll över sina rörelser. Huvudbalansen blir allt bättre vilket underlättar när Julia vill undersöka föremål med munnen.

Tillsammans med barn 0–6 månader

- Vyssja, vagga och sjung för ditt barn. Uppmärksamma när barnet ”svarar”.
- Lek ”göra lika-lekar”. Följ vad barnet gör och härma rörelser och ljud. Utvidga till att sätta ord på det barnet ser och gör.
- Uppmuntra barnets ljudande och joller.
- ”Läs” pekböcker och matcha gärna bilderna med föremål.
- Många barn älskar hemgjorda böcker med foto på mamma, pappa, hunden etc.
- Det är spännande att titta i spegeln tillsammans.

Andra halvåret – undersöka världen

Där gick hunden Laban förbi! Julia kryper iväg så fort hon kan, men Laban är förstås snabbare och tassar ut i köket. ”Titta, Laban! säger pappa. ”Fina Laban! Fin vovve!” ”Vovovo” mumlar Julia.

Julia sätter sig upp på golvet, pekar mot köket och upprepar ”vovovo, vovo”. Julia tittar på pappa som för att stämma av. Vi är överens, ordet är vovo. Pekningen, gesten, är ett viktigt komplement till orden. Julias joller innehåller ofta långa sekvenser av konsonant-vokal-konsonant-vokal. Mycket börjar likna ord. Julia lyssnar allt mer medvetet när hon blir tilltalad.

Nu när hon är mer rörlig och kan ta sig iväg på egen hand kommer en viktig fas: upptäckarlusten. Julia tittar och omgivningen ger henne orden och begreppen. Lampan, bilen, katten. Det är en viktig uppgift för pappa och mamma att se vad Julia ser och ge henne orden.

Tillsammans med barn 6–12 månader

- Barnet behöver känna att du som förälder finns nära.
- Lek med inslag av turtagning, ”min tur, din tur”.
- Kommentera hur du ser att barnet känner sig, ”Är du trött?”
”Nu har vi blivit hungriga.”
- Kommentera vad du ser att barnet tittar på och sätt ord på det som finns runt omkring er.
- Ge positiva instruktioner, som ”sitt ner” istället för ”akta dig”.
- Lek ”tittut” och lek gömma nalle, som ni sedan letar efter tillsammans.
- Nu är det pekböckernas tid. Bläddra, peka och prata tillsammans.
Ibland är bara bläddrandet det roliga.

Ett år – ett ljus i tårtan

Julia firar sin ettårsdag. Farmor och farfar, som bor långt bort, är på besök. Förra gången, när Julia var några månader, fick de bära omkring på henne hela tiden. Nu är hon blyg och försiktig. Först efter att de har varit där några timmar kommer Julia med favoritboken och vill att de ska ”läsa” tillsammans.

Julia älskar att titta i böcker om och om igen, och höra orden upprepas gång på gång. Hon förstår många ord. Mest ord för vanliga föremål som mugg, nalle, bada. Hon förstår också uppmaningar som ”kom” och ”nej”, Till mammas och pappas glädje försöker hon också säga efter ibland, och hon tycker också om att härma rörelser och gester. Julia säger några enstaka ord. Jollret liknar mer och mer långa meningar med tydlig satsmelodi. Man hör om det handlar om frågor eller påståenden, och Julia för långa ”samtal” där hon turas om med de vuxna att ha ordet.

Upprepningar är roliga. När Julia sitter i sin stol vid köksbordet älskar hon att släppa ner saker på golvet som mamma eller pappa tar upp. Den leken uppskattas inte lika mycket av föräldrarna.

Tillsammans med barn 1–1½ år

- Prata med barnet om det du håller på med.
- Böcker med upprepning är populära. Pratläs böcker om djur, barn eller många olika maskiner och fordon. Många barn tar fram samma bok om och om igen.
- Börja gärna skapa en rutin med godnattsaga. Men att titta i en bok tillsammans är en aktivitet som passar hela dagen, inte bara när man är trött.
- Ta emot ”hjälp” t ex med att stoppa in handdukar i tvättmaskinen, även när allt tar mycket längre tid.
- Nu börjar barnet kunna uppskatta kriterier och papper, klossar och ”musik-instrument” att slå på.
- Sjung rörelsesånger, som ”Imse vimse spindel”, tillsammans med ditt barn.
- Se till att ditt hem är barnsäkert! En ettåring kan vara otroligt snabb.
- Ge ditt barn mycket beröm och uppmuntran!

18 månader – Julia tvärtemot

”Nej, Julia! Stopp!” Mamma skyndar fram emot bokhyllan i vardagsrummet. Julia har just börjat slänga ut alla saker ur den nedersta hyllan på golvet. En rolig sysselsättning, tycker hon. Mamma är inte lika road.

Vart tog den harmoniska ettåringen vägen? Många ett och ett halvt-åringar har en period av trots, och Julia är inget undantag. Det är tydligt att hon börjar utveckla en egen vilja. Mellan utbrotten är hon samma kramgoa flicka som vanligt.

Julia säger själv ungefär 20 förståeliga ord, men det är tydligt att hon förstår många, många fler. Ibland kombinerar hon ett ord och en gest, och så småningom kommer också tvåordssatser. Julia visar tydligt när hon menar ”ja” och ”nej”. Fast det där med ”nej” kan bli lite för ofta tycker mamma och pappa. När Julia leker pratar hon mycket för sig själv och härmar sådant som vuxna gör. ”E de?” är en favoritfråga. Julia pekar och frågar och vill ha svar på samma fråga många, många gånger.

Tillsammans med barn 1½–2 år

- Få ditt barn att lyssna genom att använda tilltalsnamnet.
- Barnet gör gärna gester tillsammans med ord – svara på samma sätt.
- Benämnen det ni håller på med och allt som finns runt omkring.
- Att baka tillsammans är uppskattat!
- Böckerna som ni tittar i tillsammans kan nu innehålla lite mer än enstaka ord på varje sida. Det är också bra med böcker där man först får höra ordet och sedan bläddra för att se bilden.
- Att få stå på en stol vid diskbänken och ”diska” är också spännande.

Två år – prata på och leka bredvid

De flesta tvååringar älskar att härma andra barn eller vuxna. Julia är inget undantag. När familjen träffar Julias kusin, som är tre år, tittar hon på allt han gör och försöker göra lika. De leker långa stunder bredvid varandra.

Hemma tycker Julia om att titta i böcker och hon har inga svårigheter att peka ut olika föremål på bild. Ibland blir mamma och pappa förvånade över ord som hon använder. Det kan komma något vuxet uttryck som Julia har hört dem säga. Mest pratar hon i små meningar om 2–4 ord. Samtalen handlar mest om det som händer här och nu, men börjar så småningom även att kunna gälla sådant som har hänt eller sådant som kommer att hända.

Nu tillkommer ännu en viktig del i språkutvecklingen. Julia kan börja uttrycka skillnad mellan en boll och flera bollar och hon börjar också kunna formulera sig i förfluten tid. Lägesord som på, i och under utvecklas tidigare än framför och bakom.

Tillsammans med barn 2–3 år

- Uppmuntra barnet att själv prata och inte bara peka.
- Om uttalet inte är enligt vuxennormen i denna ålder är detta helt normalt. Upprepa barnets ord korrekt så att ni är överens om vad samtalet handlar om.
- Lägg enkla pussel tillsammans.
- Turas om att bygga och knuffa omkull torn av klossar.
- Rulla en boll till varandra.
- Värna om språkliga ritualer som godnattsagan. Nu börjar ditt barn uppskatta böcker där något händer – men fortfarande något vardagsnära som är lätt att förstå.
- Fortsätt att göra saker tillsammans med ditt barn. Din närhet behövs fortfarande.
- Lek med andra barn är bredvid mer än tillsammans. Många saker att leka med minskar risken för konflikt.

Tre år – grunden är lagd

När grannen Pontus, som också är tre år, hälsar på leker han och Julia tillsammans med klossar, nallar, dockor och bilar. Ute på lekplatsen klättrar de gärna och hoppar omkring. Julia och Pontus pratar mycket både med varandra och med vuxna, mest i meningar om 3–5 ord. Korta stunder går det bra att leka, men ganska ofta kan det behövas lite ”medling”. Julia och Pontus börjar även ha ord för att uttrycka sina tankar och känslor. När Pontus blir ledsen försöker Julia trösta.

När Julia är ensam hemma med mamma och pappa fortsätter hon gärna att sysselsätta sig nära dem. Hon älskar att sortera saker, som de nydiskade besticken eller alla vantar i hallbyrån. Julia bäddar hellre åt nalle i köket än i docksängen i sitt eget rum. Närheten till föräldrarna är viktig. Hon förstår det mesta som sägs till henne. Julia ställer gärna själv nu lite svårare frågor, som varför fåglar kan flyga eller hur stor månen är.

Om Julia träffar en ny person kan hon tala om vad hon heter och hur gammal hon är. Hon gör sig förstådd bra även om man inte känner henne. Hon kan benämna flera färger. Låtsasleken är populär. Ibland så populär att det är svårt att veta vad som är på riktigt!

Hjärnans engångschans

Hjärnforskarna talar om ”hjärnans engångschans”. Ingen gång i livet är språkinläringen så effektiv som mellan två och fyra års ålder. Och detta helt utan formell undervisning, läroböcker eller läxor.

Barn föds med en kroppslig beredskap för att utveckla sitt språk. Hörseln är nödvändig för att barnet ska uppfatta ljuden i omgivningens språk, och talorganen behöver vara väl utvecklade för att producera alla ljud som behövs. Dagens barn har tidigt tillgång till många bilder. De blir skickliga på att uppfatta detaljer och sortera intryck via sin syn. För språkutvecklingen och den framtida skolgången är det också viktigt att värna om barnens förmåga att lyssna uppmärksam. Lyssnandet behövs för att utveckla förmågan att fokusera, skapa inre bilder och förstå språk.

Barn föds med en kognitiv beredskap för att utveckla sitt språk. Av omgivningens flöde samlar de kunskap, drar slutsatser och sammankopplar

intrycken. På så sätt kan man säga att varje individ bygger sitt eget språk.

Barn föds också med en social beredskap för att utveckla sitt språk. Språket utvecklas i samspel med andra människor, och det är alla runt barnet som ser till att nödvändiga byggstenar finns till hands. Alla som träffar små barn kan vara med om att skapa en språkligt och upplevelsemässigt stimulerande miljö.

Ta som vana att småprata om det ni ser och gör. Berätta för barnet, med och utan böcker, om sådant som kan vara intressant. Lyssna noga när barnet försöker berätta för dig. Att utveckla barnets förmåga att lyssna koncentrerat är till stor nytta för hela framtiden i skolan och i livet. Böcker är till stor nytta och glädje, men kom ihåg att alla aktiviteter där du och ditt barn samtalar och gör saker tillsammans är av stort värde för barnets språkutveckling.

Inom ramen för barnavårdscentralens hälsoövervakningsprogram följs alla barns utveckling, även den språkliga. Om man är orolig för sitt barn kan man vända sig till BVC för rådgivning och vid behov få remiss till logoped.

www.spraklek.se

är Astrids informationssida om språkutveckling för föräldrar

www.ordaf.se

– webbutik med böcker och material för språkutveckling

Bokstart – vad vi läser

Text: Anna Hällgren

Under de första tre åren utvecklas barnet språkligt, motoriskt och känslomässigt. Då är tillgången till en mångfald av böcker som kan stimulera barnets utveckling väsentlig. När man väljer böcker till små barn är det viktigt att hitta böcker som fångar och väcker barnets intressen. Böcker som är roliga och spännande att titta i ger lust till mer läsning, samtal och lek. De följer och stärker barnets utveckling.

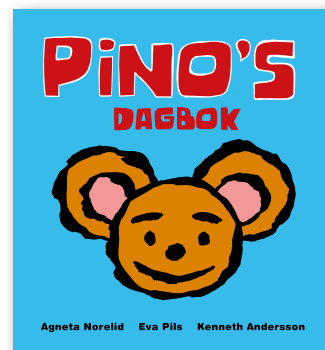
Här följer en presentation av barnböcker utifrån ett språk- och lässtimulerande perspektiv som ger barn, 0–3 år, en bra start i livet och en grund för fortsatt läsutveckling.

Böcker för de allra minsta 0–1 år

I den här åldern passar kartongböcker, tåliga böcker, plast- och tygböcker som tål att titta, peka och smaka på. Låt barnen vända, vrida, smaka, dregla och bläddra i tåliga böcker för att verkligen ta in dem med hela kroppen. Välj gärna böcker med tydliga, klara färger och kontraster.

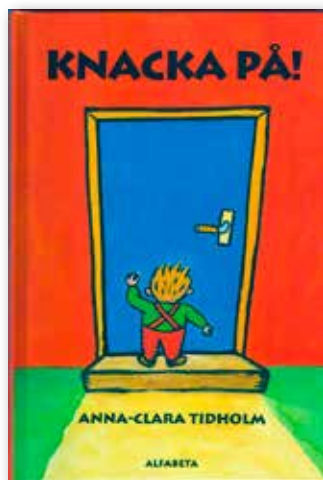
En favorit för många små är böckerna om Båbis av Ann Forslind. Båbis är en charmig bekantskap med vardagsdramatik, känslor, lek och aktivitet för de allra minsta. *Båbis tittut* lockar till många skratt, tittut-lek, igenkänning och interaktivitet med enkla meningar och tydliga bilder. Följ med i Båbis kurrageömmalek. Vad ska Båbis hitta på? Båbis smyger. Båbis borta. Var är Båbis? "Tittut".

I *Pinos dagbok*, av Kenneth Andersson, Eva Pils och Agneta Norelid, lär vi känna Pino under helt vanlig dag fylld med lek, vardag och äventyr. Med tydliga, klara färger och stilrena bilder fångar boken de små barnen. Här finns mycket igenkänning och möjlighet till interaktivitet och lek vid läsningen. Upp och hoppa, lek och härma hela boken tillsammans! Gör olika

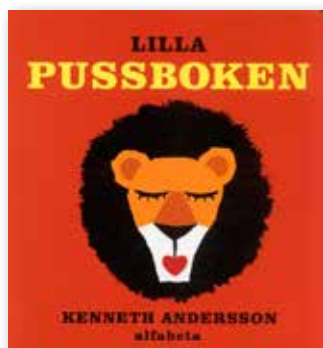
ANNA HÄLLGREN

är läsinspiratör, föreläsare och frilansande bibliotekskonsult. Tidigare fanns hon med i Kulturrådets bokurvalsgrupp för det nationella projektet Bokstart. Anna skriver om att välja böcker på Bokstarts websida, Bokstart.se. Hon har tidigare arbetat som bibliotekskonsulent i Västernorrland och som bibliotekarie i Västerbotten.

ljud och rörelser som berättar om Pinos dag. Pino-böckerna finns tillgängliga i många olika versioner: på nätet och tv, på flera språk och med teckenstöd.

En garanterad lättsuccé för alla små och stora att läsa om och om igen är *Knacka på* av Anna-Clara Tidholm. Varma fantasifulla bilder, knacka på-moment, text och bild som väcker lek- och upptäckarlust och fångar barnet och den vuxne direkt! ”Lilla huset blåa dörren. Hälsa på och knacka på.” *Knacka på*, en interaktiv och genial klassiker, översatt till många språk och som också finns i olika format: digitalt, analogt och taktilt. Boken ger en fin introduktion till andra böcker av Anna-Clara Tidholm som vänder sig till de allra minsta läsarna: *Läsa bok*, *Lilla grodan*, *Hela natten*, *Mera mat*, *Lite sjuk*, *Apan fin*, *Hitta på*, *Ut och gå*...

Emma Virkes Toto-böcker är roliga, kreativa och interaktiva kartongböcker med spännande detaljer att utforska som hål och luckor. Böckerna lockar fram barn och vuxnas lekfullhet och fantasi. I *Toto tittut* bjuds läsaren in till finger- och tittutlek som lockar till många skratt. I *Toto gräver en grop* blir hålet bara större och större. Vad kan man hitta längst ner i en grop?

Många små läsare fångas av *Lilla pussboken* av Kenneth Andersson. Här möts vi av djur som vill ha pussar. Tänk så många djur det finns. Hur låter det när ett lejon pussas? Härma djuren. Men vänta, vem finns i spegeln? Puss på dig. En annan favorit är *Lilla Djungelboken*.

Härliga rörelseramsor, sånger och rim med enkla rörelsebeskrivningar för de allra minsta till de större barnen finns i *Lilla barnkammarboken; Sånger, rim och ramsor för hela kroppen*. Gör lekstunden inne och ute, blöjbyten, samlingar eller väntetid på bussen till en rolig, aktiv och nära stund. Träna finmotorik, koordination och perception med hjälp av roliga ord och melodi. Sjung ”I ett hus vid skogens slut”, eller ”Spring efter vatten” med barnets ben. Klappa händer, vicka på rumpan, gör vågor och gapa med armarna som en haj! Älskade klassiker varvas med nya spännande favoriter, rikt och kreativt illustrerad av många av Sveriges främsta illustratörer. En bok som räcker länge.

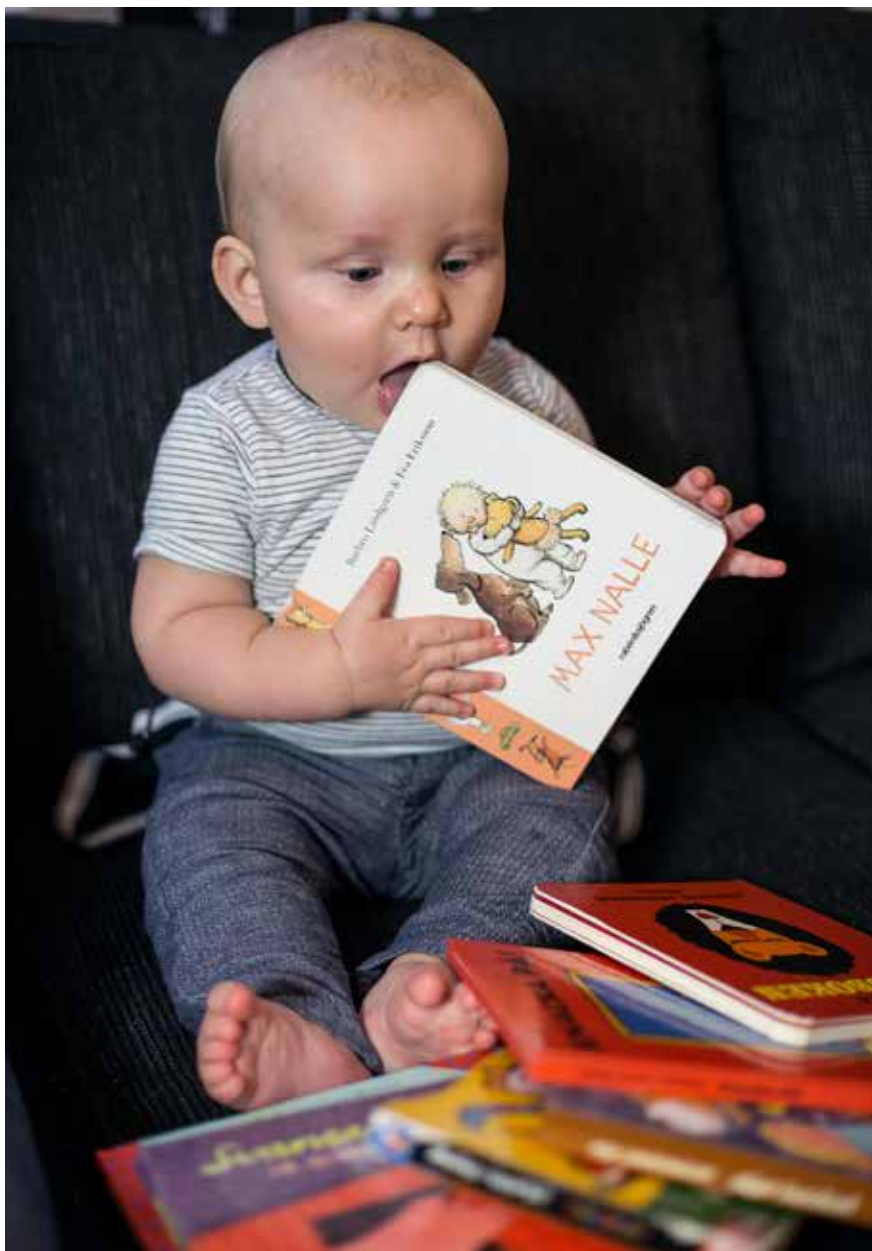

FOTO: SARA NORLING

Böcker för 1–2 år

Mycket händer kroppsligt och språkligt i barnets värld. Det vill stå, gå, krypa, klättra och utforska. Låt barnet röra sig, det är en viktig del i dess utveckling. Välj gärna böcker som stimulerar till aktivitet, livsglädje, nyfikenhet, lek och rörelse. Rörelsesånger och ramsor är barnets ”ä då?/vad är det?” och våga er på att upptäcka bilderböcker och enklare berättelser.

Eva Sussos och Benjamin Chauds färgstarka och roliga böcker om syskonen Lalo, Binta och Babo passar nyfikna och aktiva barn. Det sprakar av språkglädje och rörelse. I *Lalo trummar* lockas läsaren att upptäcka och härma ljud. När Lalo vaknar en morgon är hela huset tyst. Han börjar trumma, pim pim pom, och så kank, kang, kang men också bom, bom, baam. Hela huset vaknar!

Många barn känner igen sig i lusten att plocka i och ur köksskåp. Att trumma på kastruller, att skapa egen köksmusiklek fascinerar ett-åringar. Läs, härma och skapa musik i köket med inspiration av boken: *Bim Bam Bom* av Frederic Stehr. Eller varför inte inspireras att skapa lite målar Konst med sylt och annat från köket. Eller läs och lek: *Vi går på baby målning* och *Vi går på babydisco* av Erik och Moa Eriksson Sandberg.

En klassiker är *Alla får åka med* av Anna-Clara Tidholm. Här kommer flickan som kör lastbilen. Det är många efter vägen som behöver hjälp, tröst och lite omsorg. En tomte som står och hänger, en gris som grubblar, en pojke som ramlar, en hund som fryser och en nalle som är ledsen. Tur att flickan finns. Alla är hungriga. Alla vill äta mycket mat. Tror ni att det blir kalas? Med små medel fångar Anna-Clara Tidholm stora känslor och empati. Repetitiva och rytmiska satser förstärker berättelsen. Här finns mycket att upptäcka i ord och bild kring ensamhet, gemenskap och nedstämdhet. Boken inbjuder också till lek. Att själv låtsas köra lastbil. Att plocka upp olika passagerare. Tut! Tut! Hoppa på.

Grodan-böckerna av Max Velthuijs är älskade bilderböcker för barn i ålder 2,5 år och uppåt, som lyhört fångar känslor och rädslor. Nu finns även Grodan i enklare format för de allra yngsta. Haren vill läsa en saga för Grodan.

Men Grodan är inte hemma. Haren letar och letar. Var är Grodan? Lyft på flikar, härma, leta och fundera tillsammans i *Var är Grodan?*

Mamma borta av Chris Haughton är en favoritbok att läsa om och om igen om saknad, längtan och att hamna i ett lagom, litet äventyr. En spännande, småknasig och smart berättelse för de minsta. Dramatik för de yngsta från allra första sidan: Lilla Ugglan ramlar ur sitt bo. Boink. Boink. Mamma borta. Hur ska lilla ugglan hitta hem? Tur att det finns hjälp att få i skogen... Chris Haughtons bilder är avskalade, enkla och ger en retro-känsla. Starka färger förstärker berättelsen och ger spännande effekter t ex uppslag genom skogen där himlen är grön, träden röda och marken blå.

Bu och Bä-böckerna av Olof och Lena Landström ger vardagsdramatik med lagom spänning, twist och humor. En perfekt introduktion för ett-åringen till bilderboksvärlden och berättelserna. I *Bu och Bä i städtagen* försöker Bu dammsuga medan Bä plockar undan. Allt går inte som de tänkt sig. Slurp. Strumpan försvinner. Vad ska de göra nu? Lika kul att läsa och med liknande tema är Stina Wirséns *Vem städar inte?*

Många barn börjar förskolan i åldern 1–2 år och behöver enkla bilderböcker som beskriver en vanlig dag på förskolan. Böcker som är lätta att känna igen sig i. Maria Nilsson Thores *Alla tre inne på förskolan Ärtan* och de andra böckerna om ”alla tre” ger inblickar i olika situationer och händelser i förskolan utifrån barns tankar och funderingar.

Att vara tillsammans, leka, bygga, göra illa sig, bli tröstad, råka göra illa en kompis, plåstra om, vara rädd för blod, plåstra många gånger och sedan leka igen. I Stina Wirséns *Vem blöder?* kan alla känna igen sig, både små och stora. En alldeles bedårande bloddrypande bilderbok, från drygt 1,5 år och uppåt, som väcker skräckblandad förtjusning och tränar medkänsla. Tål att läsas många gånger och sedan lekas tillsammans med en rejäl laddning plåster.

Sandlådedrama med starka känslor för de minsta finns i *Jag älskar Manne* av Pija Lindenbaum. Om att gilla någon mycket, vansinnigt mycket. Kompisens burriga hår, hans mormor, hink, geggamoja – allt. Men så kommer

någon och vill vara med och leka. Någon som också gillar Manne. Krisläge. Det finns fler böcker om Manne att upptäcka. Alla med ett starkt barnperspektiv, respekt för starka känslor och tankar hos små barn. Pija Lindenbaums uttrycksfulla bilder har det där lilla extra och fångar läsaren direkt.

Nu passar även att introducera lite enklare sagor. Catarina Krusvaals populära små pek-sångböcker och urval av klassiska sagor för de allra minsta finns samlade i *Barnens sånger och sagor*. Innehåller bland annat sagan om Rödluvan, Tre små grisar, Guldlock, Bockarna Bruse, Törnrosa, och sångerna; Ekorn satt i granen, Små grodorna, Björnen sover, Bä bä vita lamm och Trollmors vagsång. Sjung, lyssna och läs tillsammans.

Böcker för 2–3 år

Utforskandets, lekandets och språkbyggandets tid. Den nära världen lockar; skogen, bussturen, förskolan, trafiken, affären. Nu är det läge att börja läsa och lyssna på mer sammanhängande berättelser. Leta efter böcker som upptäcker och utforskar, precis som barnet; böcker som ger nya ord och beskrivningar, fler detaljer att upptäcka och som får barnet och dig att ställa frågor och fundera. Allt behöver inte vara ”gulligt och snällt”. Ge barnet tillgång till en variation av bilduttryck. Välj gärna böcker som innehåller känslor, rädslor och empati.

Knuttes hus av Barbro Lindgren och Emma Adbåge är en fantasifull berättelse med roliga och uttrycksfulla bilder. Tänk att få bo i ett eget hus. Att ha det lugnt och skönt. Inget tjat, inga syskon. Bara tyst. Knutte skaffar eget hus. Men så kommer det en katt. Och så en hund, en gris, en hare, en igelkott, en noshörning... Hur många djur rymmer? En bok att läsa om och om igen och fantisera om fler djur som kan flytta in.

En natt vill Nalle vara stor av Ulf Stark och Charlotte Ramel. Här kan många barn känna igen sig i om natträdslor, om svårighet att somna, att höra ljud och fundera över mörkret. Finstämt och vackert berättas i text och bild om en liten nalle som vill vara stor och somna själv. Men det går inte så bra till en början. Natten är så svart, så konstig. Nallen kan inte sova. Till-

sammans med pappa lyssnar och upptäcker de natten och nattens alla ljud. Läs också: *Lillasyster*. Båda böckerna ingår i Tripp, Trapp, Träd – ett tv-magasin för barn som produceras av UR. Finns att se på UR-play. I varje program läser Bokfågeln en illustrerad berättelse från några av Sveriges främsta författare och illustratörer.

Tvärtomberättelser brukar vara roliga att läsa tillsammans. En färgglad lite skruvad monsterbilderbok med temat rädsla är *Det finns inga barn!* av Moni Port. Hemma hos monstren är man rädd för små barn, för dagsljus. Trots att mamma monster sagt att det inte finns några barn. Monsterbarnen har svårt att tro på mamma. För vem är det som stökar till i rummet när de sover? Och vad händer när ljuset kommer?

Mix kör av Malin Lilja och Matilda Salmén, är en kaxig och fantasirik berättelse om barnet Mix som vågar och kan det mesta. Mix kör traktor, tåg, buss, till och med jumbojet. ”Hej alla passagerare, ropar Mix i högtalaren. Nu är det jag som är piloten! Mix trycker på de rätta knapparna och drar i reglagen. Jumbojeten lyfter med ett vrål. Det killar i magen och slår lock för öronen.” Oj, vad fort det går. Här finns mycket att titta på och prata om med en vuxen. Tänk så många fordon det finns att köra. Vad skulle du vilja köra? Hur låter olika fordon? Läs även: *Mix bygger*, *Mix jobbar*.

I *Katt kan i skogen*, av Sanna Töringe och Kristina Digman, möter vi livliga, envisa, lilla Katt, som kan och fixar det mesta själv och hens tålmodiga mamma. De ska på utflykt till skogen. Katt vill ha med både bollen och bilbanan. Mamma försöker locka med alla djuren som de ska träffa. I skogen går Katt på upptäcktsfärd, hittar kottar och träffar djur. Inkännande, fint samspel mellan barn och förälder samt lyhört skildrad stämning och känslolägen i text och bild gör Katt kan-böckerna till bra läsning för små och stora. Läs också: *Katt kan på morgonen*, *Katt kan i parken* och *Katt kan hela dagen*.

Roliga vardagshändelser och hög igenkänning för hela familjen finns i *Valdemars ärtor* av Maria Jönsson. Valdemar är en viljestark och listig liten varg. I Valdemars ärtor är det middagsdags. Pappa är väldigt noga med att man ska äta upp all sin mat. Fiskpinnar är mums och slinker ner. Men

Valdemar gillar verkligen inte ärtor. Inte ens när pappa lockar med chokladglass vill Valdemar äta ärtorna. Valdemar hittar en smart lösning. Läs även: *Valdemars nappar* och *Valdemar i stora skogen*.

Att vara stor och liten på en och samma gång. Emma Adbåge fångar i sin bok *Leni blir en bebis*, det lilla barnets känslor och uttryck, småbarnstrots och kan själv. Leni ligger i sin säng och lillebror Sigge i sin spjäsäng. Plötsligt händer något. Leni har också blivit en bebis. Nu kan inte Leni klä på sig, eller kissa på toaletten eller gå själv... Konstigt tycker pappa. Läs även: *Leni är ett sockerhjärta*.

I böckerna om Otis, *Otis tröstar*, *Otis vantar*, *Otis längtar* och *Otis bråkar*, av Åsa Mendel Hartvig och Ane Gustavsson, skildras barns känslor och barnperspektivet väl. I *Otis bråkar* fångas små barns lek och interaktion lyhört och igenkännande. Otis och Stina ritar med nya fina kriterior. Varsin traktor. Men nej, Stina tar den röda kritan först. Aldrig blir det Otis tur. Otis väntar och väntar, tills han inte orkar längre. Aj. Mjuka illustrationer i akvarell och pastell förstärker berättelsen. Otis-böckerna kan också användas för att samtala mer om känslor.

Språk och berättarglädjen flödar i Ulf Stark och Lotta Geffenblads böcker om Elmer. I *Elmer kock* lagar fyra-årige Elmer mat till alla, både fattiga och rika. En kväll ringer kungen och behöver hjälp. Det är risk för krig i landet. Elmer räddar situationen med god mat och allt blir lugnt igen. En oemotståndlig rim-berättelse med extra allt i både vers och bild. Missa inte alla roliga detaljer i bilderna, som broccoliträden. I Serien om Elmer finns också: *Elmer djurdoktor*, *Elmer städare* och *Elmer Spelman*.

Har du provat läsa en textlös bildberättelse, en "silent book"? De kan stimulera barns eget berättande. Prova att turas om att berätta, upptäck detaljer i bilderna och låt barnen berätta boken som de vill. Här kommer två tips på böcker men fler "silent books" finns att låna på biblioteket. *Limpan är sugen* av Eva Lindström är en underbar liten bok utan text fylld med humor, känslor, värme och liv. Perfekt att läs-berätta högt tillsammans och hitta nya betydelser varje gång. Limpan, en liten hund, ser en dam äta en stor,

smaskig korv. Limpan är hungrig och följer efter damen. Ska hon dela med sig av korven? Eller vad kommer hända?

Var är tårtan? av The Tjong Khing är ett riktigt dramatiskt äventyr, där Herr och fru Hunds tårta blir stulen. Hjälp, hur ska det nu gå med festen? Var är tårtan? Hur gick det med kattens hatt och kaninens leksak? Och hittar den lilla grisen tillbaka? Mycket händer i denna galet roliga och spännande bok där detaljerna är många. Var är tårtan? kan berättas på så många sätt och för-av-med barn i olika åldrar.

Vår skattkammare, en antologi, som väcker lusten att läsa, sjunga och samtala. Nu i en uppdaterad modern version med ett inspirerande, variationsrikt urval av brokiga och inkluderande berättelser. Upptäck t ex Hsu-Kung Lius "Är du min bror", Barbro Lindgrens "Vinden tjuvar" och Beatrice Alemagnas "Vad är ett barn?". Här finns något för olika typer av lässtunder, för alla, små som stora, samt bilder och texter som väcker nyfikenhet och läsglädje.

Fler bra tips på nya böcker för barn finns i Kulturrådets barn- och ungdomsbokskatalog. Beställ den här: <http://kulturradet.packing.se/page/>

Tips till dig som ska välja böcker

Bilda gärna en grupp med olika professioner och kompetenser. Be biblioteket samla ihop olika böcker lämpliga för åldersgruppen. Läs högt tillsammans, smaka på orden och bilderna, samtala och välj ut det bästa.

Att tänka på:

Leta böcker som fångar barnet och familjen.

Leta böcker som väcker lust att bli lästa, är språkstimulerande, lekbara och stärker familjen.

Böckerna ska passa målgruppen och dess utvecklingsnivå. Ta på er "Målsgruppsglasögon" vid urval.

Böckerna ska visa på bredd vad gäller genus, mångfald, språk- och bilduttryck.

Titta noga på text och bild. Representation är viktigt. Tänk inkluderande.

Staden där vi läser för våra barn

– en mobilisering för jämlikhet där alla kan bidra

Göteborgs Stad har under många år arbetat för frågor om social hållbarhet, mänskliga rättigheter och jämlika livsvillkor. Nu pågår ett omfattande arbete för att göra staden mer jämlik. Arbetet heter *Jämlikt Göteborg – hela staden socialt hållbar*. Två olika rapporter om göteborgarnas livsvillkor har tagits fram och ligger till grund för stadens jämlikhetsarbete.¹ Den samlade bilden är att det finns stora skillnader i livsvillkor mellan göteborgare, och i olika delar av staden. Som ett stöd för arbetet har Göteborgs högsta politiska ledning enats om och antagit ett långsiktigt program, "Göteborgs Stads program för en jämlik stad för 2018–2026". Med fyra målområden och prioriterade strategier ger programmet en gemensam färdriktning där fokus riktas till de livsvillkor som människor lever under:

- Skapa god start i livet och goda uppväxtvillkor
- Skapa förutsättningar för arbete
- Skapa hållbara och jämlika livsmiljöer
- Skapa förutsättningar för delaktighet, inflytande och tillit

MALIN OMLAND

är processledare för satsningen Staden där vi läser för våra barn som drivs av Göteborgs stad. Malin är statsvetare i grunden, med lång erfarenhet av folkhälsoarbete där föräldraskapsstödjan- de insatser varit en röd tråd.

Staden där vi läser för och med våra barn är en mobilisering som ingår i stadens övergripande jämlikhetsarbete. Den synliggör och visar hur staden kan arbeta konkret och vardagsnära med en viktig samhällsfråga. Att fokusera på frågan om läsning skapar delaktighet, gemenskap och en "Vi-känsla" där olika verksamheter kan bidra i arbetet och göra skillnad. Att mobilisera för läslust och barns tidiga språk- och läsutveckling har en tydlig koppling till målet "skapa god start i livet och goda uppväxtvillkor", men berör samtliga

¹ *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014*, Jämlikhetsrapport 2017.

målområden i programmet. När vi tillsammans mobiliserar har vi kraften att bli staden där vi läser för våra barn och kan bidra till en positiv samhällsutveckling. Det gör oss starka tillsammans.

Att läsa och berätta tillsammans – en investering för samhället

Det finns en stark enighet i forskningsresultaten att tidiga insatser i ett barns liv kan ge stor effekt för barnen själva, men också för hela samhället. Tidiga läsinnsatser är en av de mest kraftfulla investeringar ett samhälle kan göra, med vinster som mångfaldigt överstiger den ursprungliga insatsen.² Kostnaderna för de insatser som tidigt stimulerar barns språkutveckling är relativt små i jämförelse med de vinster som genereras, mänskliga vinster men också ekonomiska. Alla satsningar som kan främja barns tidiga språkutveckling är investeringar. Förutom att människor får ett bättre liv vet vi att det kostar betydligt mindre att förebygga ohälsa, än att ta hand om konsekvenserna när de väl har uppstått.

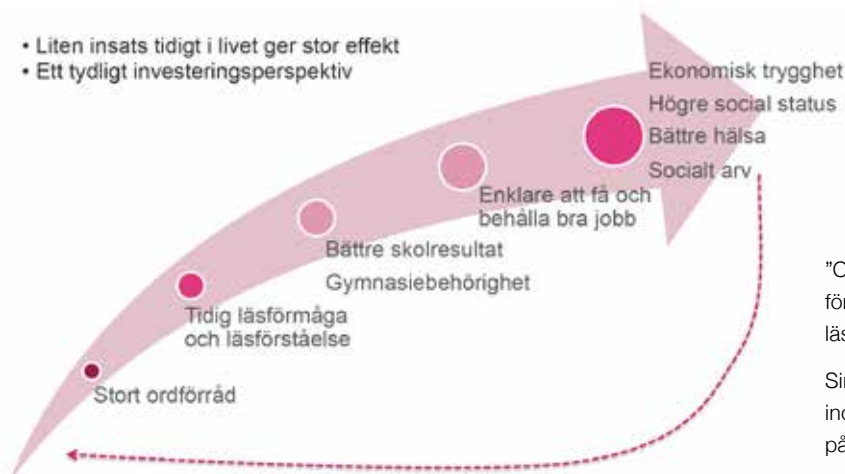
Forskningen visar oss att en tidig språkutveckling, ett välutvecklat ordförråd, en tidig läslust och en ökad läsförmåga påverkar hur det går för oss i skolan och hur skolresultatet blir. Men det stannar inte där; språkutvecklingen påverkar också det framtida arbetslivet och hur ekonomi och hälsa utvecklas.

Det är också tydligt i forskningen att barns språkutveckling står i nära relation till andra aspekter av barns utveckling, till exempel den kognitiva, sociala och motoriska utvecklingen. Utifrån en långtidsstudie som omfattar mer än 15 000 barn i Storbritannien har professor Yvonne Kelly vid International Centre for Lifecourse Studies in Society and Health (ICLS), University College London (UCL) studerat flertalet faktorer som påverkar barns hälsa och utveckling. Forskningen visar ett viktigt samband mellan daglig läsning med barn och barnens kognitiva utveckling.³

² M. Rostila och S. Toivanen, *Den Orättvisa Hälsan: Om socioekonomiska skillnader i hälsa och livslängd*, Liber 2012

³ *UK Millennium Cohort Study*

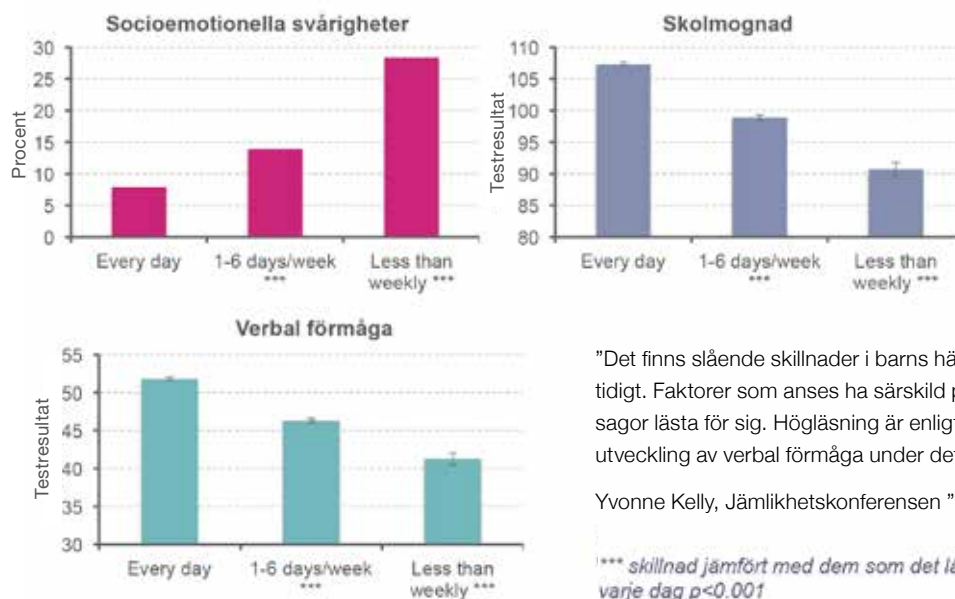
Läsförmåga, skolresultat, arbetsliv, ekonomi och hälsa

"Om ni ska göra en sak som ger stor effekt för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa, läs för era barn."

Sir Michael Marmot, världsledande forskare inom hälsa och jämlikhet, vid hans medverkan på Jämlikhetskonferensen i Göteborg 2014.

Att bli läst för vid 3 års ålder

"Det finns slående skillnader i barns hälsa och utveckling, och detta börjar tidigt. Faktorer som anses ha särskild påverkan är sömnrutiner och att få sagor lästa för sig. Högläsning är enligt min forskning en viktig faktor för utveckling av verbal förmåga under det första levnadsdecenniet."

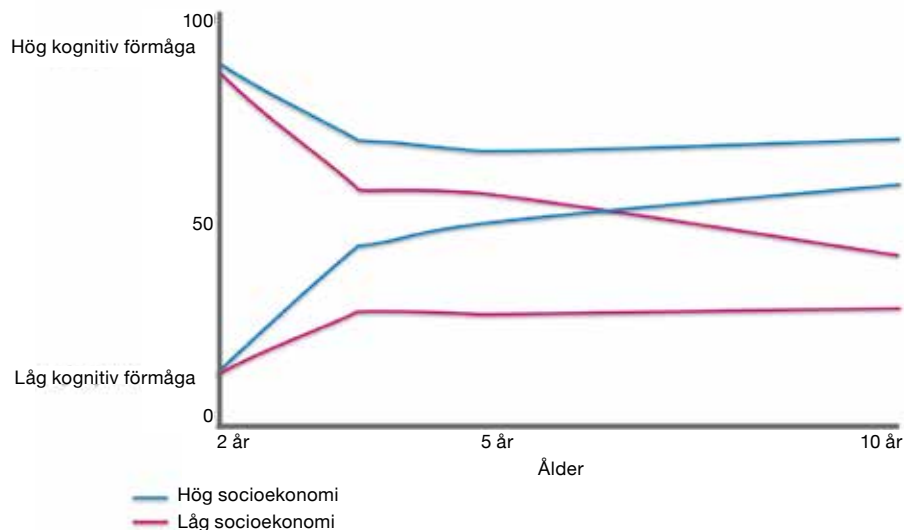
Yvonne Kelly, Jämlikhetskonferensen "Gör mer, Gör bättre", Göteborg 2016.

I den brittiska långtidsstudien framgick att daglig högläsning i hög grad påverkade barnens verbala förmåga, skolmognad och skolresultat. Barn som har vuxna i sin närhet som tidigt börjar introducera böcker och läsning ligger avsevärt bättre till än de som saknar det stödet. Självklart finns det många olika faktorer som påverkar barns utveckling, men högläsningen var en av de faktorer som visade sig vara allra mest betydelsefull.

Socioekonomi påverkar tidigt i livet

Dagens forskning pekar på att familjens resurser och sociala position i samhället påverkar barnen tidigt i livet, till och med mer än barnets egna medfödda förmågor. Kopplingen mellan barns kognitiva utveckling och socioekonomiska faktorer som exempelvis utbildningsnivå och inkomst är tydlig. Barn som har sämre kognitiva förmågor i relation till sin ålder men som växer upp i familjer med hög socioekonomisk status förbättrar sina förmågor medan den kognitiva utvecklingen för barn som växer upp i familjer med låg socioekonomisk status är betydligt mer ogynnsam. Detta gäller

Ojämlighet i kognitiv utveckling hos barn

oavsett om den kognitiva förmågan från början var hög eller låg. Detta betyder att de socioekonomiska faktorerna påverkar barnen tidigt i livet.⁴

Med andra ord innebär detta att vi tillsammans kan påverka och göra skillnad. Det ger samhället en möjlighet att kompensera för att barn inte växer upp med samma förutsättningar. Det ger hopp och stärker motivationen att arbeta för att Göteborg ska vara staden där vi läser för våra barn.

Hur blir vi staden där vi läser för våra barn?

Att mobilisera för en förändring behöver involvera Göteborgs stads medarbetare och göteborgarna själva, på olika sätt och med olika strategier. Mobiliseringen handlar bland annat om riktade insatser till yrkesgrupper som möter barn och vårdnadshavare. Samtidigt är det viktigt att öka göteborgarnas medvetenhet om värdet av de läsfrämjande insatser som alla vuxna kan göra tillsammans med barnen.

En av det mest centrala strategierna för att ge varje barn en god start i livet är den pågående satsningen på ett familjecentrerat arbetssätt och etableringen av familjecentraler i Göteborgs stad. Målet är att barns och ungas uppväxtvillkor ska förbättras genom att stärka familjen och dess nätverk. Utgångspunkt för arbetet är gränsöverskridande samverkan där olika verksamheter sätter barn- och familjeperspektivet främst.

En viktig utgångspunkt har varit att ta tillvara på den kompetens och de erfarenheter som redan finns hos yrkesgrupper som möter barn och föräldrar. I Göteborgs stad finns en lång tradition av läsfrämjande arbete – en viktig förutsättningen för att mobiliseringen ska lyckas.

Hembesök genom Bokstart

När mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* lanserades hade biblioteken nyligen fått kulturrådsmedel för att testa Bokstart i två av stadens prioriterade bostadsområden. Därmed blev Bokstart en viktig del i satsningen. De goda erfarenheterna av Bokstart, både i vår stad men även nationellt och internationellt, gav vind i seglen och lyftes fram som ett exempel. Bokstarts syfte att stimulera små barns språkutveckling genom hembesök, utdelning av bokgåvor och information om språkutveckling på flera språk blev på ett naturligt sätt en del av det familjecentrerade arbetssättet som började ta form. På ganska kort tid utökades 5 Bokstartare till 16 och alltfler familjer kunde erbjudas hembesök. Idag erbjuds Bokstartsbesök till familjer i 12 av stadens prioriterade områden. Bokstart i Göteborg riktar sig främst till familjer som får sitt första barn. Inom Bokstart finns samarbete med barnhälsovård och förskolor men också med öppna förskolor, familjecentraler och andra mötesplatser för barn och familjer.

Bokgåvor till alla barn i förskoleklass

Att ge barn tillgång till böcker och därmed skapa likvärdiga förutsättningar har varit en prioriterad insats. För tredje året i rad får nu alla barn i förskoleklass ta emot en bokgåva av staden. Böckerna delas ut till över 6000 barn och under året genomförs aktiviteter med koppling till boken på olika platser i staden. Årets bok, *Gropen*, är skriven och illustrerad av Emma Adbåge som 2018 mottog Augustpriset. Alla förskoleklasser bjuds in till sitt närmaste stadsdelsbibliotek för att ta emot boken. Innan dess har pedagoger, rektorer och biblioteksanställda genomfört en gemensam fortbildning som ska ge inspiration och idéer om hur boken kan användas i undervisningen. *Gropen* belyser på ett fint sätt barns rätt till delaktighet och inflytande. Satsningen genomförs i samarbete mellan Stadsbiblioteket, Folkbiblioteken i Göteborg, Center för Skolutveckling och Grundskoleförvaltningen.

”Läs <3 förskolan”

Att utveckla förskolan till en arena för läsning har också varit ett prioriterat område inom mobiliseringen. Det har handlat om fler böcker på förskolorna (hallbibliotek m.m), strukturerade föräldramöten med fokus på språk

och läsning, information om läs- och berättarbetydelse, starkare koppling till folkbiblioteken samt fortbildning med fokus på hur böcker används i förskolans pedagogiska verksamhet. Satsningen *Läs <3 förskola* stärker samarbetet mellan bibliotek och förskolor och utvecklar metoder och arbetssätt som främjar barns tidiga språkutveckling.

Läsambassadörer

Under mobiliseringen har Läsambassadörer med olika språkbakgrund arbetat uppsökande. Syftet har varit att inspirera och informera om betydelsen av tidiga läs- och berättarupplevelser. Läsambassadörerna har också delat ut bokgåvor. Målgruppen för insatsen har varit nyanlända och asylsökande i två av stadens prioriterade områden, Biskopsgården och Lövgärdet. Projektet finansierades av Kulturrådet och Göteborgs stad. Insatsen togs emot positivt av målgruppen. Läsambassadörerna själva var stolta över sitt uppdrag och det fanns stor efterfrågan på deras närvaro. I dagsläget pågår ett utvecklingsarbete kring läsambassadörerna. Metoden har ett tydligt mångspråksperspektiv och bidrar till stadsdelarnas familjecentrerade arbete.

Informationsmaterial om läs- och berättarbetydelsen

Behovet av ett gemensamt informationsmaterial om läsning och berättande upptäcktes tidigt. Tillsammans med Stadsbiblioteket i Göteborg skapades därför ett informationspaket som skulle stödja de läsfrämjande verksamheterna. Materialet, som finns på flera språk, har spridits till alla arenor där barnfamiljer möts: bibliotek, familjecentraler, förskolor och öppna förskolor, barnmorskemottagningar och barnavårdscentraler samt andra mötesplatser.

- Affischer att sätta upp i väntrummet eller hemma
- Folders om varför högläsningen är viktig
- Bokstickor med lästips
- Vykort med budskap att färglägga
- Filmen "Vet du om att du kan förändra ditt barns liv?" som du hittar på Stadsbibliotekets Youtube-konto (Stadsbiblioteket Göteborg)

Ringar på vattnet

Med det familjecentrerade arbetet som plattform har mobiliseringen fått kraft. Framförallt vilar framgången på verksamheternas delaktighet och att mobiliseringen har lyft fram den kompetens och de erfarenheter som finns i Göteborg inom det läsfrämjande området. En av framgångsfaktorerna är att många olika aktörer har varit delaktiga och haft möjlighet att bidra till arbetet för en mer jämlik stad.

”Staden där vi läser” har lyfts fram både i nationella och internationella sammanhang och ett europeiskt samarbete har tagit form. Medel har beviljats för att stärka vår kompetens och utbyta erfarenheter med fyra andra europeiska städer om läsfrämjande insatser och hur vi når ut till mer utsatta grupper i samhället. Med stöd av nationella medel för ”Stärkta bibliotek” har läsfrämjande koordinatörer anställts med syftet att förstärka och utveckla bibliotekens verksamhet.

Att omvandla mobiliseringsarbetet till ordinarie verksamhet är dock en utmaning som kommer att ta tid. De långsiktiga effekterna av mobiliseringen är inte helt lätta att följa. På kort sikt är det dock möjligt att följa upp, utvärdera och analysera de aktiviteter och verksamheter som mobiliseringen bidragit till.

Bibliotek, förskolor och skolor, socialtjänst, park- och naturförvaltning, trafikkontor, kommunala bolag, regionala verksamheter och idéburna organisationer är några exempel på jämlikhetsgörare i vår stad som bidrar till att fler barn blir lästa med. För att mobiliseringen ska ha effekt på längre sikt är det mycket viktigt att hitta långsiktiga och strukturerade former för hur alla dessa aktörer ska samverka.

Vi är stolta över att just språkutveckling lyfts fram som en central strategi kopplat till målet att ge alla barn en god start i livet. Det ger goda förutsättningar för det fortsatta arbetet.

Vill du veta mer om Bokstart i Jämtland Härjedalen
och Västernorrland? Här finns våra kontaktuppgifter:

Regionbibliotek Jämtland Härjedalen
regionjh.se/kultur

Catarina Lundström
catarina.lundstrom@regionjh.se
070-254 75 87

Alida Johansson
alida.johansson@regionjh.se
076-146 78 23

Regionbibliotek Västernorrland
rvn.se/utveckling/kultur-och-bibliotek

Carin Collén
carin.collen@rvn.se
0611-845 09, 072-240 11 82

Agneta Söstram Bylund
agneta.bylund1@rvn.se
0611-840 32, 073-088 72 47

Bokstart kan verkligen göra skillnad. 1 583 besök till nyblivna föräldrar – man får nästan svindel när man tänker på det!

Bokstart är en internationell metod för att arbeta med läsning och språkutveckling med små barn och vuxna i deras närhet. I metoden ingår hembesök och bokgåvor till nyblivna barnfamiljer.

I denna bok vill vi presentera erfarenheter från två lyckade regionala biblioteksprojekt med hembesök till nyblivna barnfamiljer. Region Jämtland Härjedalen och Region Västernorrland har ingått i det nationella pilotprojektet Bokstart under åren 2016-2018. Vi har testat Bokstartsmetoden med mycket goda resultat. Genom de 1 583 Bokstartsbesök som vi tillsammans har genomfört har vi samlat på oss en mängd erfarenheter som vi hoppas kan vara till hjälp för andra som är intresserade av läsning och språkutveckling för småbarnsfamiljer.

I Västernorrland har projektet haft asylsökande och nyanlända som sin primära målgrupp och i Jämtland Härjedalen har Bokstart nått ett brett urval av nyblivna familjer. Våra erfarenheter visar att Bokstart inte minst är viktigt för familjer som inte är biblioteksvana, men samtal om läsning och språk har stor betydelse för alla. I boken får du lära dig mer om hembesök och språkutveckling och om hur bibliotek, barnhälsovård och andra aktörer kan stötta de små barnen och deras föräldrar. Att ge barnen en god start – vad kan vara viktigare?